

Første Afhandling

Om

REFORMATIONEN i Island,

Hvad Begyndelse, Fremgang og Modstand
samme har havt

fra 1539 til 1548.

Meddeelt

af

Ludvig Harboe.

At betragte Guds Riges Beskaffenhed, hvor herlig det udbreeder sig, og hvor fast en Grundvold det har, at alle dets Modstandere med deres Magt og List, med saa vel aabenbare som hemmelige Anslag en fandt formaae noget mod samme, er een af de fornøveligste Forretninger, man fandt forlyste sig med, og tillige een af de nyttigste Ting, man fandt opbygges ved. Derfor have mange brave og berømmelige Mænd ikke sparet nogen Umage, at udføre saa vigtigen Materie, ikke alleene i Almindelighed, ved at undervise os, hvorledes Guds Rige er bleven grundet og udbredt allevegne, men og i Særdeleshed at meddeele os udførlige Beskrivelser, paa hvad Maade et og andet Rige, Land eller Stæd er bleven opløst, og kommen til Sandheds Erkiendelse.

DD

Dette

Dette har og bevæget mig, at foretage nærværende Afhandling om Reformationen i Island.

Naar Christendommen først er bleven indført i dette Land, er nøye og omstændelig bleven udført deels i Christendoms Saga. ed. Skalholt 1688. 4. Oluf Tryggefons Saga trykt paa Skalholt 1680. 4. Part. II. p. 215. 238. Schedis Ara Prests Froda ederet Skalh. 1688. 4. pag. 6. seqq. og af salig D. Chr. Worm Oxon. 8. Cap. VII. p. 42. seqq. ligeledes af sal. Andrea Bussæo Hafn. 1733. 4. Cap. VII. p. 35: 49. deels og i den lærde og accurate Islænders Herr Arngrim Jonssens Skrifter, i sær hans Crymogæa Lib. I. p. 103. sqq. at jeg skal forbigaae en Disputation de prima fundatione Religionis Christianæ in Islandia, som en Islænder Jonas Davidis 1696. har ladet udgaae, efterdi derudi kun kortelig findes exciperet, hvad udi de anførte udførlig berettes, endskiont det derhos ikke fand negtes, at det meeste i denne Materie er skreven i et Sprog den mindste Deel forstaaer, og at de Bøger derom paa Latin ere udgangne, ikke ere almindelige.

Derimod er om den i Kirke-Historien saa merkkelige Periode angaaende Reformationen i Island ikke ret meget bekiendt, hvilket og i et af de berømmelige Skrifter, Danmark har Være af, nemlig det Danske Magazin Tom. III. 35de Hefte p. 338. er bleven erindret; thi vel forekomer adskilligt om Reformationen sammesteds i vores store Historie-Skrivers A. Hvittfelds Kronike, Cunradi Aslaci Chronologia, Cragii og Stephanii Annalibus, og forbenevnte Herr Arngrim Jonssens Crymogæa Lib. III. p. 145. sqq. Comment. de Islandia P. II. p. 63. 66. Anatome Blefkeniana P. II. Lit. H. 2. ed. Holanæ og p. 42. sqq. ed. Hamb. 1613. men som det ikke har været

været nogen af disse Skribenteres Hoved-Øyemerke, at skrive en udførlig Kirke-Historie, saa søger man hos dem for-gieves en tilstreffelig Beretning, hvorledes Reformationen i *Island* er bleven indført, og hvad Modstand samme har haft.

Da jeg nu deels den *Tiid*, jeg opholdt mig i *Island*, deels siden har faaet adskillige Manuscripter i Hænder, der kunde give nogen nærmere Oplysning i denne Materie, saa troer jeg, at een og anden skeer en Tieneste derved, naar jeg meddeeler, hvad jeg herom har kundet opspore, hvorhos jeg formoder, at andre derved lade sig opmuntre, at supplere, hvad herudi mangler, paa det man med *Tiden* kand faae noget tilstreffeligt og sammenhængendes.

Det vil være mig tilladt, at jeg i *Forvejen* kortelig viser, hvorledes deres Regimente, der skulle have været et *Lys* og Exempel for andre, en *Tiidlang* for Reformationen har været beskaffen, og hvor lidet af Christi Sind hos dem har været at finde, der nævnede sig Biskoper og Meenighedernes Forstandere, paa det og derved i Henseende til *Island* det merkverdige *Bidnesbyrd* kand stadfæstes, som den salige Lutherus aflegger om de *Tiders* ynkelige Tilstand i Kirken: Totum orbem tædere corruptionis cœperat, nemo enim abusus ferre amplius volebat, ita ut ad inordinatum impetum & periculossimam mutationem, cum totius Religionis interitu, & christianismi in atheismum conversione perventum fuisset. Vid. Seckendorffii

Hist. Lutheranismi L. II, S. 14.

§. 44. Add.

§. I.

En Overmod og Haardhed, som de sidste Catholiske Bisper i Island lode see mod Almuen samstedts, forarsagede megen Uvilighed og Gienstridighed blant den gemeene Mand, hvorvel ingen Tvil er, at den største Deel mere hemmelig har sukket over de dem tilføiede Trængseler, end at de offentlig torde lade sig merke dermed, af Frygt, at de ikke maatte falde under Kirkens Band, og deres Eyendom dem vorde frarøvet; dog blev samme ved een og anden Leylighed kienkelig nok, hvorom jeg vil anføre nogle Prøver.

Allerede hundrede Aar og længere for Reformationen horde man de bitterste Klagemaal, over den Haardhed de Catholiske Bisper tracterede Folket med; derfor blev i Aaret 1431. Lovdagen næst efter Peders Messe, af Hirdstiorne eller de øverste Befalnings-Mænd, Lav-Mændene, Lavrettes-Mænd og Almuen paa Althinget, saaledes besluttet, og derpaa gave de hinanden Haanden, at de ville være deres værdige Herre Erich, med Guds Naade, Norriges, Danmarks, Sverriges og Gothers Konge og Hertug over Pommern, huld og troe, og holde de Love, som S. Olaf havde givet, og hans rette Efterkommere siden havde samtykt imellem Kongeriget, og dem, som boede i Landet, efter det som Lov-Bogen, Christen-Ketten og Kongernes Kette-Boder indeholdt, men alle nye Paalæg, som Bisperne ville gjøre, ved at sette i Band, at giøre Forbud, og at herske over dem, videre end udi det Forbenaævnte anført er, ville de paa ingen Naade underkaste sig.

I Aaret 1481. da Olaus I. (*) var Biskop i Holum, beklagede 24 Præster af Holum Stift sig, udi et Brev til Kongen, Erke-Bispen og Rigens Raad i Norge over den meenige Almues afvendte Sind fra Bispen; dette Brev er skreven paa Holum i Hialtedal in vigilia St. Jacobi Apostoli 1481. og findes udi en Copie-Bog i Holum Stift-Kiste, hvoraf jeg i sær vil anføre de Ord, hvormed de tilkiendegive deres Fortrydelse

(*) Denne Biskop Olaus Rögnvaldsen blev 1458. Mandagen næst efter Barnabæ Apostoli af Præstefabet i Holum Stift udvaldt til Biskop, og heder det, i det derpaa udstedede Brev, at det er sket Gud, Sto Johanni, den gode Gudmund og den hellige Kirke til Ære.

tryndelse over Almuens opbragte Sind; Saa skrive de: "Heldr vitum vier, ad Almúgenn hefr skulld vid Biskupinn, suo hann má Kyrkjunnar Rietti ey framkoma fyrer þeirra Ofurdádigheit: er og so stor misslemia kominn millum lærðra Manna og Almúgans um allt Island, at vier þeinkjum, ad Christinn domr muni forgangast, ef suo skal leingi standa. i. e. Men vi vide, at Almuen har opsat sig imod Bispen, saa at hand, for deres Uregierligheds Skyld, ey kand udføre Kirkens Retlighed; der har og saa stor en Ueenighed opspunden sig blant lærde Mænd og Almuen over heele Island, at vi har den Tanke, at Christendommen vil gaae til Grunde, dersom det saaledes længe skal vedblive." I et andet Brev skreven af XI. Præster Loverdagen næst efter Peders Messe 1481. finder jeg, at da Biskop Olav, i Lav-Retten paa Drevraac-Thing, lod oplæse de Privilegia, som Kongen havde givet Holum Dom-Kirke og Bisperne, en Lav-Mænd ved Navn Raffen Brandssen og hans Tilhængere gjorde Skraal og Larm, paa det ingen maatte høre det, som blev oplæst, de vüiste Bispen ud af Lav-Retten, og truede nogle, at de vilde myrde Præsterne, hvis de ikke lode deres nye Paalæg fare: "ad had mundi gyllda Prestanna Lyf, ef þeir liete ecki af sijnum Upptektum." Samme Klage igientages i det tredie Brev, skreven i samme Aar af 12 Præster, in octava visitationis Sanctæ Mariæ Virginis, og mældes derudi blant andet: At den gemeene Mænd ey vilde rette sig efter Præsternes Domme, men de domte tvert imod de samme udi Sager, som angif Kirken, saa at Bispen og hans Ombuds-Mænd ey kunde udføre Kirkens Ret, de saae ikke heller nogen Redning for Kirken, hvis ikke Gud selv, Erke-Bispen i Tronhiem paa Kirkens vegne, Kongen og Rigets Raad i Norge, ville bevise Kirken den Hielp, at den maatte faae den Ære, som den tilkommer, og Kirkens Lob om formælder; derhos anføre de, at denne Opsættsgh. d, som Almuen bevüiste, havde taget sin Oprindelse af Biskop Olavs Midtierhed for Kirkens Beste, hvilken vel særdeles bestod derudi, at hand under allehaande Paaskud kunde tage andres Eyendomme til sig, og derved foreøge sit Gods.

At de Jorder, som hand paa den Maade havde faaet fra Almuen ey har været faae, kand sees af hans Testamente, forfattet Fredagen

næst efter Olavs Messe An. 1479. hvorudi hand, GUD, Jomfru Mariæ, Sancto Johanni Episcopo Holensi, (*) den gode Gudmund Biskop paa

(*) Om denne Johanne eller Jon Augmundsen Biskop paa Holum, hvis Navn i sin Tid har været saa berømt, at man gjorde mange Koster og Bønner til ham som en stor Helgen, vil jeg kortelig berette det fornemste af en Historie, som haves i Msc. i det Islandske Sprog, og Hr. Assessor Arnas Magnussen har taget sig den Umage, at oversætte paa Latin, hvilket Msc. forfindes blant hans ypperlige Samling af rare Documenter paa Universitæts-Bibliotheket. Jon Augmundsen, er fød i Aaret 1052. paa Bredebolstad i Fljóts-Hlud; hand blev i sine unge Aar sendt til Biskop Isleif paa Skalholt, for at informeres, og vandt ved sin Flid Bispens Bevaa-genhed. Da hand var bleven Diaconus, reiste hand, ongefehr i Aaret 1074., til Norge, derfra til Danmark og endelig til Rom; den anseelige Person hand førte, gjorde ham vel behagelig, men særdeles hans gode Opsørsel, og hans Videnskab at synge og at spille paa Harpen. Ved sin Tilbagekomst til Island bragte hand een af sine berømmeligste Landsmænd Sæmund Sigfussen med sig ("mag-num illum & nunquam sine honore nominandum Islandiæ sacerdotem, cui haberemus sane" quod deberemus, nisi insignia ejus scripta, plena sapientix & eruditionis, temporum nota bis eripuisse injuria, ita S. V. D. C. Wormius in Dissert. de Aræ vita & scriptis, subjuncta "ejusdem Schedis de Islandia pag. 183.") og begav sig til sit Fødested Bredebolstad, hvor hand som Præst boede længe, og 2de gange indlod sig i Egestab. Anno 1105 blev hand som den første Biskop udvalgt i Holum Stift, og forsøgede sig til Danmark for at lade sig indvie af Erke-Biskop Ozur eller Adzer, men hand gjorde ham det vanskeligt, fordi hand havde haft 2de Koner, og befoel ham at reise til Rom, for at søge Pavenes Tilladelse. Hr. Jon Augmundsen maatte da begive sig paa denne Reise, og udrettede ved Erke-Bispens Recommendation sit Vrende saa vel, at Hr. Adzer fik Befalning af Paven at indvie ham, hvilket og skeede 3 Cal. Maji 1106. i hans Alder 54. Aar, (ikke 64. som Arngrimus Jonæ in Comment. de Islandia fol. 59. mælber.) Saa snart hand havde tiltraadt sit Bispe-Embedet i Holum Stift, var hand betænkt paa at bygge en større Kirke paa Holum; og paa det unge Mennesker i tide kunde præpareres til det, som den Tid blev udbrøbet af en Præst, oprettede hand en Skole, og antog til Lærer derudi en Præst af Gothland Gisle Finnelsen, der skulde docere Grammaticam, derhos maatte hans egen Capellan og særdeles Ben, Richinus, undervise dem i Sang og at gjøre Ver; hand forbad disse Dages Udvelgelse efter Hedningers Viis, og at synge løsfagtige Viser, som den Tid vare brugelige. Een af Disciplene Klængur Thorstenssen der siden blev Biskop paa Skalholt, vilde hand ikke tilseede at læse Ovidii Epistolas Amorum, paa det hand ikke deraf maatte forføres; de Navne Obins Dag og Torsdag aflagde hand først i Island, fordi de smagede af Hedenskabet, hvorimod de Navne Midvikudagr og Fimtudagr bleve indførte, som endnu ere brugelige; derimod anbefalede hand, at søge sittig til Kirken paa Hellige Dage, og andre bestemte Tider, og underviiste Præsterne, hver Dag aarle og silbig at søge til Kors og Kirke, og formandede enhver at have et Kors i sit Huus, og ved alle Lejligheder at tegne sig med Korsets Tegne; hand paastod og, at hver Mand skulde vide Pater Noster og Credo in Deum. Paa det hand des bedre kunde tage vare paa sit Embede, overlod hand Bispstolens Oeconomie til andre. Som hand høyligen berømmes for det exemplariske Levnet hand førte, den store Gæmtilbhed hand udviiste, Beden og Fasten, hvormed hand Dag og Nat tvang sit Begeme, saa roses hand særdeles for de idelige Formaningers Skyld, hvilke hand gav, og sine Prædikener, som hand læste af Bogen, paa det Folket skulde see, at hand tog dem af Hellige Mænds Bøger. Hand var ellers meget elsket, og mange søgte til Holum, for at høre ham, hvorfore de og bygte smaae Huuse omkring Kirkegaarden for at være hannem des nærmere. I Aaret 1121. blev hand syg, lod sig efter Papistisk Viis smøre med Olie og annammede Christi Legeme; hvor-paa hand sang den Psalme: Refecti Domine pane coelesti ad vitam quæsumus nutriamur æternam,

paa Holum (*) og alle Guds Hellige til Ere, henlagde disse Jorder til en Præstes Underholdning, der hver Dag skulde læse en Messe i Holum Dom-

og siden: *Benedicam Domino in omni tempore, semper laus ejus in ore meo*, under hvilke Ord hand opgav sin Aand 9 kalend. Maji, da hand havde været 15 Aar Biskop og levet 69 Aar. Hans Lig blev 1198. igien som en Helligdom opsøgt; men først 1200. qvinto Nonas Martii med Procession Skriin-lagt, siden blev hans Døds Dag helligholden, som een af de største Apostel. Dage, hvorom det heder saaledes ien Pergaments Bog der indeholder adskilligt om de Helgenes Høytider: "agiata hâid eigum vier at hallda Jons Hôla Biskups, skulum vier hann dag hallda sem stærstu Postula Melkr." Man indbildte sig, at hand gjorde Mirakler, hvorfor man gjorde mange Løfter og Bønner til ham, nogle at de vilde sngge 5 gange Pater Noster hver Uge, andre 90 gange Pater noster og Ave Maria, andre hver Løvedag 50 gange Pater noster; Dette er en kort Indhold af den temmelig vilsoftige Jon Biskups Saga. I Laurentius Biskups Saga, (som jeg i den henseende agter for een af de beste Islandske Historier og Levnets-Beskrivelser, efterdi adskilligt merkværdigt om udenlandske Affairer deri berettes, hvoraf saavel en og anden Feil i vore Historier kand rettes, som og Historien paa en og anden Maade suppleres) findes Cap. 4. at Kong Erich i Norge ærede ham som en Helgen, saa længe hand levede, fordi hand meente engang ved hans Forbøn at have faaet god Wind, hvorfør hand og 1286. forærede sin beste Klædning til hans Almindelse; om Gudmund den Gode, som strax mere skal nævnes om, berettes, at hand altid bar et Been af denne Johanne hos sig, i den Mening, at hand derved vilde udrette store Ting.

(*) Een ved Navn Broder Arngrimur har befreven denne Gudmundi Arasons Levnet, hvilken Beskrivelse er fuld af Tertegn, der skal være skeede af ham, saavel før som efter hans Død: Hans Fæderreland var Island, hvor hand blev født 1160. (andre sige 1161;) I hans 12te Aar blev hand Acoluthus: (hvad dette Embede med sig førte viser I. Bingham in Antiqq: Eccles. vol. II. og J. G. Veber in Sched. de ordin. Eccles. pag. 69.) i hans 13de Aar Subdiaconus, derpaa Læse-Diaconus, og i hans 24de Aar blev hand viet til Præst og forrettede dette Embede paa adskillige Stæder; hand var allerede den Tid agtet for en hellig Mand; thi en Abbed ved Navn Carl gif i Procession mod ham, da hand kom til hans Kloster, og sang det Responsorium: *Vir iste in populo mitissimus apparuit, Sanctitate autem et gratia plenus, iste est qui assidue orat pro populo, & pro civitate ista.* Da hand 16. Aar havde været Præst blev hand udsalt til Biskop paa Holum, og blev An. 1202. XVI. Calend. Octobris af Erkebiskop Erick i Tronhiem indviet; Men hand var neppe kommen tilbage til Holum, som skeede i Aaret 1203, førend hand ved at tage dem under sin Bestkermelse, der havde begaaet grove Excesser, ved at handsætte, at lade Kirkerne laase, og at forbyde Guds-Tjenestens Holdelse, i den Meening derved at bringe sine Modstandere til Omgygelse, opvakte saa mange og vægtige Fiender mod sig, at hand maatte vige fra Bispe-Stolen, og opholde sig snart her, snart hifset i Landet; hand søgte personlig Hielp og Bistand hos Erkebispnen i Tronhiem, hvor hand blev i 4. Aar, men kort efter at hand havde indfunden sig igien paa Holum, bliver hand der af sine Fiender fangen tagen, og er tidlang noye forvaret, af hvilket Fængsel hand til sidst ved en Bonde Eyolk Kárlson befries; hand søger vel adskillige gange igien at sætte God paa Holum, men har samme Skæbne som tidligere, nemlig at hand atter fangentages. Endelig sees hand og hans Wæener for Erkebispnen, som finder Gudmunds Sag af den Bestkaffenhed, at hand demmer Gudmund kand ey beholde det Biskopelige Embede uden at Paven vil dispenfere ham, hvoraf man let kand slutte, hvor grove hans Forseelser maae have været; hand sendte da en Præst ved Navn Ketel med et Latinsk Brev til Paven, og foreskillede alt hvad passeret var, derpaa fik hand det Svar, at det stod i hans Magt, enten hand vilde blive i Bispe-Embedet eller ikke: Si vult cedere cedat. Men dette

Dom-Kirke for alle Christnes Sieler. Da denne Biskop Olav 1497. ved Døden afgik, fuldte hans Broder-Søn Gottschalk II. hannem ikke allene 1500. i Bispedømmet, men hand overgik ham og meget i Haardhed, i det hand under Lovens Skin frarøvede andre deres Gods; hand lod nemlig ved sine Speidere udforske, hvad der blev spiißt og talt i Huuse, sene,

dette sidste hand ingen Lyst til, hvorfor hand, efter 4. Aars Forløb, vendte igien til Island, for at forette sit Biskoppelige Embede i Holum Stift, dog det gif ham ikke bedre end før, hand maatte nemlig vige to gange efter hinanden, og 3die gang beqvemme sig til, som en Fange at være forvaret paa Holum. Endelig slap hand dog løs, og levede de 4 sidste Aar rolig; hand døde 1237. 17. Cal. April. i hans Alders 77de og Biskopelige Embedes 34de Aar. Denne Historie slutes af Broder Arngrimur med følgende Vers:

Me disponę pia post mortem virgo Maria
Pontificis mundi sub præsidium Godemuudi.

Efter Laurentius Saga Cap. 30. lod Biskop Audun paa Holum efter Kong Haagens Tilskyndelse, 1315. søge efter hans Been, thi ingen vidste hvor de vare henlagde, man grov i Choret, men fandt dem ikke, endelig bleve de fundne i For-Kirken, og lod da Biskop Audun samme legge i en Kiste, og satte dem for det store Kors i Kirken, hvorpaa man allevegne fra Island søgte deihen og gjorde Løfter til ham; Saa blev i Aaret 1402. da saa var en Pest grasserede i Island, at naar 15. Mennesker fuldte eet Bleg til Graven, ikke mere end 4. af dem komme levendes tilbage, for at afvende denne Lande-Plage beslutter, at give en halv Bætt, det er 40 Pund Sølv til Holum Dom-Kirke, for deraf at forfærdige Gudmund den Gode et Skrin eller Kiste. Der er tæet ved Holum Bispegaard et høyt Bierg og imod den sverste Høyde en Hule, hvori Biskop Gudmund lod opreise et Alter af Jord, denne besværlige Vey gif hand hver Morgon i Fasten med bare Fødder, for der at glære sin Bøn.

Skulde nogen have Lyst at læse mere om ham, saa fand Sturlunga Saga tiene til videre Efterretning i Trede Part. Cap. 1. 2. 3. 4. 5. særdeles, hvor der handles om hans Opførsel, Flid, Bønner og Almisser, hvorved hand forhvervede sig det Tilnavn Gudmund den Gode. C. 6. 8. 9. 20. 32. 33. 35. 36., Fjerde Part. Cap. 7. 20. I Femte Part Cap. I. IX. XII. XXIII. XXIV. XXVII. XXIX. XXXII. XLVII. Siette Part. Cap. 8. 11. 13. 14. 49. ubi hvilket sidste Capitel berettes, at Gudmunder levede de 3 sidste Aar nemlig fra 1234. til 1237. som en rolig Eremit og ey som en haard Biskop, hand havde den Tiid liben Hilsen og kunde ey see at læse i Bøger, men i det sidste Aar blev hand gandske blind; Imidlertid lod hand læse for sig hellige Mænds Historier paa Latin; hand roses og der meget for sin Godhed, og at Kong Haagen og Erke-Bisperne Thoris og Guthorm med andre Lærde Mænd i Norge, skal have elsket ham som en Broder, og anmodet ham om Forban for dem; Om hans Gudfrugtigheds Dvælsse berettes dette, at hand hver Morgon, naar hand opvaagnede, betegnede sig med Korsets Tegns; Signde hann sig fyrst, og siden sang Adesto Deus unus omnipotens Pater et Filius et Spiritus Sanctus, derpaa Credo in Deum, siden Consteor, videre den Bøn Omnipotens Sempiternus Deus, qui es ternus & unus, da Affidue nobis &c. Pater noster &c. nogle Davids Psalmer, og endelig Exaudi orationem meam og andet mere.

I Bartholini Adversariis Msc. ad An. 1237. anføres følgende af Bollandi Act. S. S. Feb. T. 1. p. 3. 6. S. Godermundus Episcopus & martyr in Islandia refertur in Msc. Florario, & Molani Additionibus ad Usvardum, nobis ignotus, quia diversum renur ab Jona Ogmundo Episcopo Holensi.

sene, og udsuede derefter paa det ubarmhertigste dem, hvilke hand foregav at have overtraadt Guds og Kirkens Love; dette hans uretfærdige Forhold gjorde ham saa forhadt, at der ikke allene blev klaget over ham til Erke-Bisp Gauto i Thronhiem, men hand blev og kaldet den Grumme, hvilket Navn hand, til at skille ham fra en anden af det samme Navn der var Biskop i Holum 1447., indtil denne Dag fører. Særdeles viiste hand et uforsonligt Had mod en Lav-Mand Jon Sigmundssen, hvilken og hans Kone hand skilte fra alt det de eyedede, og des uden satte dem i Band; Jon Sigmundssen forestillede vel Kongen og Erke-Bispen den Uret hannem var skeet; Erke-Bispen gav og i Aaret 1509, en Skriftlig Befalning til Bisp Stephan i Skalholt, Abbeden paa Helgefild Closter Hr. Halldor, og Hr. Narfe, at de skulle stevne Biskop Gottskalk og Jon Sigmundssen for sig, og med Kirkens Prælater og de vittigste Mænd domme imellem dem; men endskiøndt Jon Sigmundssen tydelig nok kunde bevise sin Uskyldighed, saa trængte dog Biskop Gottskalk ved sin Magt og falske Vidner igiennem. Der fortælles, at da Bispen var i et Giestebud, og hørde Jon Sigmundssen var død, blev hand forskrekket og sagde: ad på være mål at bua sig til: Nu var det Tiid at og hand beredde sig til sin Bortreise, hvor paa hand skyndede sig hastig til sit Hiem, og efter en haard Sygdom ved Døden afsig i Aaret 1520. (*) De Jorder, som hand saaledes havde lagt under Bispes-Stolen, tillige med andre, hand havde kjøbt, befalede hand, at skulle legges til Siele-Messer, hvorom hans Testamente udførlig formælder, som er skrevet Onsdagen for Barnabæ Apostoli 1520.

Til samme Tiid, nemlig fra 1494. til 1519., var Stephan Jonsen Biskop paa Skalholt; hans Opførsel beskrives af Jon Eigilsen udi Continuation

(*) Angrimus Jonæ in Comment. de Islandia P. II. fol. 63. skriver derom saaledes: Anno 1520. cum inter pocula & voluptates convivales verfaretur, audiretque obiisse Jonam Sigismundum, quem cum uxore & liberis multos annos crudelissime vexaverat, in subitum morbum repente incidit, & sic paulo post eam, qua in tota vita in miseris subditos usus est vim, cum miserabili morte commutavit. Man finder og adskilligt om den Uret og Vold Jon Sigmundssen maatte taale, i en meget rar piece paa 3 Aft, som Biskop Gudbrand Thorlaksen An. 1608. 8. har ladet trykke paa Holum om de falske Breve, som vare digtede paa Lav-Mand Jon Sigmundssen, længe efter hans Død.

tinuation af Hungervauku, der findes i Msc. saaledes: At hand var en lærd Mand, og fandt sin Fornøjelse i at undervise andre, at hand aldrig drak saa meget Dll i den Tid hand var Biskop, at man skulde have seet ham drukken, at hand aldrig aad Kiød uden paa Junle og Paaſte-Dag, aldrig havde Skiorte paa, eller aad Melk-Mad (hvitann mat) uden paa Søndagen. Hand beretter ellers en ret heroisk Gierning om denne Biskop, og noget merkværdigt, som i hans Tid har tildraget sig, at nemlig i Aaret 1513. een indfandt sig paa Skalholt med Aflads-Breve fra Paven, og der opholdt sig i 14. Dage, men ey fik Bispen mere i Tale end 2 gange, da hand talede Latin med Aflads Kræmmeren, paa det andre ikke saa lige maatte forstaae det de talede sammen, og erklærede sig, at hand vel ikke ville imodstaae Paven eller hans Sendebud, og maatte hand sælge sine Aflads Breve til hvem hand vilde, men ingen af dem, der vilde følge hans Raad, skulde kjøbe dem, ikke heller nogen af hans Folt, hvorfor samme Aflads Kræmmer med uforrettet Sag og en tom Pung maatte reise fra Bispe-Stolen, og hos andre der i Landet søge at faae sine Bahre affat; Ellers nævder foransorte Hr. Jon Eigillsen om ham, "at hand forsoer saa haardt med dem, der havde forset sig i noget, med Kevselsler og andre haarde Paalæg, at mange heller udvalgte sig Døden, end saadan haard Medfart." Deraf kom det og vel, at hand med sine Mænd eengang blev overfalden, og en Deel ilde Medhandlede, paa hans Vifitats; derom bær en Dom Bidne, domt af 12. Præster, over Morten Olaffen og hans Søn Isleif i Aaret 1513. Hvilken Dom findes paa Pergament skreven i Skalholt's Stift-Riste. Jeg kand ved denne Lighed ikke forbigaae at anføre om denne Biskop Stephan Jonssen, at hand har været udenlands, og beseet sig i fremmede Lande, hvor hand og blev Magister Artium. Biskop Sven gav ham i Aaret 1422. Tilladelse at være borte i 10 Aar, derom vidner et forældet Pergaments-Brev, i fornævnte Stift-Riste som jeg herved uforandret vil meddeele: "Noverint universi per presentes, quod nos Sveino, permissione Dominica Episcopus Scalholtensis, in vigilia Pasche videlicet, XX octavo die mensis Marcii, anno ab incarnatione Domini MCDLXXo. secundo, in ecclesia nostra cathedrali apud Scalholte
"in

" in Islandia sacros & generales ordines celebrantes; Dilectum nobis
 " in Christo Stephanum Johannis diaconum nostre dioeceseos ad utilita-
 " tem dicte Ecclesie nostre Scaltholtensis, ad omnes sacros ordines,
 " sibi concessum, de quo reputavit se contentum, in Presbyterum cano-
 " nice ordinavimus tunc ibidem, quem prius duobus precedentibus
 " sacris ordinibus, scilicet Subdiaconatus & Diaconatus, ac etiam omni-
 " bus & singulis minoribus ordinibus videlicet hostiariatus, Lectoratus,
 " exorcistatus & acolutatus, (*) statutis ad hoc a jure temporibus,
 " Canonice in Ecclesia ordinavimus supradicta, ac etiam dicto Domino
 " Stephano licenciam dedimus, qvatenus scolas in partibus transmari-
 " nis frequentare & suas peregrinationes possit peragere, ubicun-
 " que sibi placuit ex devocione Sanctorum liminum, sit ita, qvod
 " infra decennium revertatur. Vestram igitur caritatem affectuose
 " rogamus, qvatenus Dominum Stephanum, in suis necessitatibus
 " vestris consiliis misericorditer adjuvetis, ab omnium bonorum
 " opum retributore mercedem in futurum desiderabilem percepturi,
 " in cujus rei testimonium Sigillum nostrum presentibus est appen-
 " sum. - - - m o i s Anno quarto post prescripta Et. - - -

§. 2.

De tvende sidste Biskoper for Reformationen, estergave de For-
 mældte intet udi Haardhed. Disse vare Ogmund Paulsen og Jon
 Aresen, den første Biskop paa Stalholt, og den anden paa Holum.
 Om Biskop Augmund Paulsen findes en smuk Esterretning, der er skre-
 ven af en lærd Islænder, Jon Olaffen, udi Danske Magazines 35 Heste
 pag. 338-348, og kand samme give en temmelig god Oplysning om det,
 som i hans Tiid forefaldt ved Reformationen, i Island; Jeg vil ikkun
 for Historiens Skyld tilføye noget lidet om hannem, som ikke er anført
 paa forbenevnte Sted; Hand, Biskop Augmund, havde i sin Ungdom
 været i Engeland, og maae hand have havt gode Midler; thi da hand var
 der, forstrakte hand een af sine Lands-Mænd en Sum Penge, som jeg
 har

E e 2

har

(*) Om disse adskillige Ordener og deres Forretning fortæller at eftersees D. Johan.
 Sluterus in Diss. de V. D. Ministrorum ordine ac, vocatione potestate. Hamb. 1650. 12. Joh. Georg.
 Weber de Ordine Eccles. ed. 1730 p. 66. 68. sqq. D. Joh. Alb. Fabricius in Bibliogr. Antiquaria
 p. m. 452. 457. sqq.

har læst i et Vidnesbyrd udgivet, 1573 den 7de May af Sigurder Ormsen, der havde været Biskop Augmunds Tiener. Medens hand var ung var hand temmelig for Pragt, men siden skjøttede hand ikke meget om, hvorledes hand klædte sig. Af Natur var hand haard og streng mod dem, hand omgiktes med, og slog sine Tienere, som smaae Born; Naar en og anden gjorde noget, som ikke var efter hans Hoved, saa var Hore-Søn den beste Titul, hand gav dem, de maatte være Fattige eller Rige, og havde hand for sin Stormodigheds og Haardheds Skyld liden Kierlighed i Stiftet. Hand var ellers af Person en velvoren Mand, høy og føer, havde smaae og skarpe Dyne, et guult Haar, og var rund af Ansigtet. Allerede 1504 maae hand have været Præst i Bredebolstads i Sliotshlyd; thi i Skalhøltis Stift-Riste findes et Brev skreven paa Pergament af Biskop Stephan, paa forbemældte Sted in Translatione Sancti Benedicti Abbatis & Confessoris Anno MDIII. hvorudi hand giver Herr Augmund Paulsen, som hand nævner sin Provst, fuldkommen Magt og Tilladelse, at lade sig i Bispens Fraværelse af en Præst absolvere i Skalhøltis Stift, som hand vilde anmode derom, af de Synder, som hand uformodentlig kunde falde udi, paa det Guds Tienesten derfor ey maatte nedlægges. Da hand der var Præst passerede en egen Casus, hvorved hand vilde lade see hvor religieus og nidkier hand var for Guds Ære; Der var nemlig til samme Tiid en stor Hungers-Nød i Landet, hvorfor man søgte alle Udveje, for at finde noget til sin Underholdning; Man havde blant andet og opstillet et Fugle-Garn, for at fange Fugle dermed. Det skeede da paa en Paaske-Dag, at saadant et Garn stod opstillet paa Bredebolstads, og havde en Mængde Fugle samlet sig under samme, hvilket man forkyndede Præsten Ogmund, men hand forbød at lade Garnet nedfalde over Fuglene, af den Aarsag, fordi det var en Livsens Dag, og ikke en Døds Dag; dog skeede det at en Koe sleed sig løs, og med Foden traadde paa Strengen, saa at Garnet faldt over Fuglene, uden Tvivl saa kaldede Kyper, som findes i stor Mængde der i Landet, disse vare 300 i Tallet, og bleve de alle giemte i en Stue til efterfølgende Mandag Eftermiddag, da man først slagtede dem, og gjorde Herr Ogmund sig derover følgende Tanker, at dette var et Mirakel, som Gud havde gjort, for at frelse mange Menniskers Liv, ligesom

som hand havde sørget for Sielene, og fressit dem af Helvede, det som videre kand være merkvoerdigt om denne, Mand, skal i det efterfølgende anføres.

Om Biskop Jon Arsen bør og noget mældes, efterdi hans Navn siden udi den Islandske Reformationshistorie meget ofte forekommer; omendskiont hand i sine Forsfædre var af fornemme Slægt, og søgte en Ære derudi, at hand kunde opregne sit Stamme-Register fra Adam af, fra hvilken hand vilde være den 85. (*) Green, saa vare dog hans Forsældre

Ge 3

ældre

(*) At efterfølgende Stamme-Table, som Biskop Jon Arsen selv har forfattet, her tilføyes, seer blot for at fornøye en og andens Curiositet, der maastee finder Behag i at see, hvorledes denne Genealogiske Tabell er indrettet.

1 Adam.	26 Hans Søn Esba eller Indrida.
2 Seth.	27 Hans Søn Dorica.
3 Enos.	28 Hans Søn Binge Thor.
4 Kenan.	29 Hans Søn Binge Ner.
5 Mahalaleel.	30 Hans Søn Modan.
6 Jared.	31 Hans Søn Waage.
7 Hanoch.	32 Hans Søn Sefep.
8 Mathuselah.	33 Hans Søn Bedine.
9 Lamech.	34 Hans Søn Ultra.
10 Noa.	35 Hans Søn Trinan.
11 Japheth hans Søn.	36 Hans Søn Heremot
12 Jafne eller Javan hans Søn.	37 Hans Søn Skialdr eller Skiof.
13 Jothum hans Søn.	38 Hans Søn Beuf.
14 Syprus hans Søn.	39 Hans Søn Godolfer.
15 Eretus eller Denus hans Søn.	40 Hans Søn Byrta.
16 Saturnus i Eryt hans Søn.	41 Hans Søn Fialfr Boret.
17 Jupiter hans Søn.	42 Hans Søn Boden eller Ddin.
18 Darius hans Søn.	43 Hans Søn Skiofdr.
19 Dyrtonius hans Søn.	44 Hans Søn Fridleifer.
20 Throas hans Søn.	45 Hans Søn Fridfrode.
21 Julius hans Søn.	46 Hans Søn Herleifer.
22 Hundaan hans Søn.	47 Hans Søn Havar Handrame.
23 Priamus	48 Hans Søn Frode.
Munan eller Mennan Konge i Troja havde	49 Hans Søn Vermunder den Kloge
Priami Daatter til Ægte.	(hinn vitre.)
24 Priami Daatter heed Troana.	50 Hans Daatter Olof.
25 Hendes Søn Throar, som vi kalde Thor.	51 Hendes Søn Frode Fridsane.

ældre Ane Sigurdssen og Ellen Magnus Daatter meget fattige, og blev hand født i Desfords Syffel i Holum Stift i Aaret 1484. Man fortæller, at hans Moder, førend hun blev gift, skal have havt en Drøm, at hun var svanger og derpaa fødte en Slange, hvorhos hun havde hørt en Røst, at i det øverste Chor i Holum Dom-Kirke en Reede var bereedt for denne Slange, hvilket hendes Moder saaledes skal have udtolket, at hun skulde føde en Søn, der skulde erlange en særdeles Anseelse i Holum Stift. I sin Barndom maatte hand, for stor Fattigdoms Skyld, ofte lide Sult og Hunger, der gif saa vidt, at hand een gang ville stiele et Faar, hvis hans Moder ikke havde forhindret ham i dette hans Forsæt. Samme Nød drev ham endelig til Muukathverraae Kloster, hvor hand blev brugt til at rense Koe- og Heste-Staldene. Paa dette Sted lærde hand formodentlig det hand vidste, at læse i det Islandske Sprog, og maaskee saa meget, at hand kunde kiende de Latinske Bogstaver, paa det hand siden maatte være i Stand at læse Messer, men hand fik aldrig nogen Grund i det Latinske Sprog; hvorfor og Peder Pouelsen, som siden blev Abbed paa Muukathverraae, og i sær en Præst ved Navn Bødvar, protesterede, da man udvalgte ham til Biskop,

- 52 Hans Søn Fribleifr.
- 53 Hans Søn Frode hinn Frækne (den Dappere.)
- 54 Hans Søn Halfdan.
- 55 Hans Søn Hroé.
- 56 Hans Søn Balbar den Milde.
- 57 Hans Søn Harald den Gamle.
- 58 Hans Søn Halfdan Smalle.
- 59 Hans Søn Iver Vidfadme.
- 60 Hans Daatter Audr hin Diupaudga (den meget Rige.)
- 61 Hendes Søn Randver.
- 62 Hans Søn Hringr.
- 63 Hans Søn Ragner Lodbrog.
- 64 Hans Søn Biørn Jarnsida.
- 65 Hans Søn Aisleiker.
- 66 Hans Søn Hroalder Hryggur.
- 67 Hans Søn Biørn Byrdusmior.
- 68 Hans Søn Hofba Thorder, som boede paa Hofde i Hofdestrand paa Island.

- 69 Hans Daatter Herbis
- 70 Hendes Daatter Thorlaug.
- 71 Hendes Søn Eysler Halle, paa Mødrevall.
- 72 Hans Søn Gudmunder.
- 73 Hans Daatter Thuriber.
- 74 Hendes Søn Thorvalder hinn Audge.
- 75 Hans Søn Gudmunder Dyre.
- 76 Hans Søn Einer.
- 77 Hans Søn Eri.
- 78 Hans Søn Brander.
- 79 Hans Daatter Oddni.
- 80 Hendes Søn Steinthor.
- 81 Hans Daatter Oddni Sterkerling.
- 82 Hendes Daatter Ellen.
- 83 Hendes Daatter Thora Brof.
- 84 Hendes Daatter Ellen.
- 85 Hendes Søn Jon Arafen Biskop paa Holum.

Biskop, i det den sidste meente man burde agte paa den geistlige Lovs, eller Christen-Rettens Bydende, hvori var befalet, at en Deel af de Biskoppelige Forretninger, som at indvie Kirker, og at firmne Børn, skulde skee i det Latinske Sprog, hvis samme skulde være af nogen Gnyldighed. (*) Biskop Jon Urason, gjorde over denne Herr Bødvars Modsigelse følgende Vers:

Latina er list mæt

I henne eg kann

Til Nauda hefr nóg trád,

Potte mier þo riett

Løgsmar Bødvar

Ecke par Bødvar

Nu þar Bødvar

Þitt svar Bødvar. i. e.

Du Lov-kyndige Bødvar! det Latinske Sprog er en herlig Videnskab, men fiere Bødvar, jeg fand ey det ringeste deraf, imidlertid har du sagt nok derom mig til Modsigelse, endskiønt det syntes mig, min gode Bødvar, at du taledede ret.

Naar hand derfor skulde skrive et Latinsk Brev, eller efter de Tiders Sædvane i samme Sprog lyse Band over nogen, maatte hand bruge andres Hielp, og i sær Jon Matthiesens, der var Præst og Bogtrykker paa Bredebolstad i Westerhope; Der berettes, at da hand i sine opvovende Aar, faldt i Søvn paa en Hest, og af samme i en Morads, hand skal have tilraabt de nærværende Arbeids-Karle: stidied pier Biskups efmed. i. e. hielper den op, som engang skal blive Biskop; hvilket man vel den Tid loe over, da det havde slet Udseende dertil, men man maatte til sin Tid erfare, at hand uvidende havde spaaet Sandheden. Abbeden paa Muukathveraae Cimer Benedictsens, en Mand, som siges at have været snart den eeneste i Holum Stift, der vidste noget Latin, viiste ved alle Leyligheder sig ham bevaagen, og paa-

min-

(*) Saa heeder det i Thorlaks Runolffsens og Ketil Thorstensen's gamle Christen Rett. Cap. IX. ef maþr letr þan Byseop vigia Kyrkjor, efr Byseopa Baurn er eigi er a Latino tungo lerþr, ok verþr hann sekr um þat þrim Mark kom við þenna Byseop er her er áþr. . . . Svo skal Kyrkjo vigia oc Byseopa Baurn, sem ecki se áþr at gert, þott þeir hafi yfir sungit er eigi ero a Latino tungo lerþir. i. e. Saafremt nogen lader en Biskop indvie Kirker, eller firmne Børn, som ikke forstaaer det Latinske Sprog, bør hand derfor bøde 3 Mark til den Biskop, som her er tilforn. Naar Kirker indvies og Børn firmes af de Personer, som ey forstaaer det Latinske Sprog, saa skal denne Forretning dog igientages, ligesom den ikke tilforn havde været foretagen.

mindede de andre Munkke hemmelig, at give ham noget af deres Spise; hand skal og undertiden have sagt til ham: Hvorledes det og gaaer, saa siger mit Sierte mig, at du bliver en større Mand end jeg er. Siden forlod hand Muukathveraae Kloster, og opholdt sig hos sin Moder, og arbejdede for hende indtil sin Alders 24de Aar; derpaa reyste hand til Holum og blev indviet til Præst. Hand fik først Helgestad Kald i Reikiadal, hvor hand tog en Maitresse Helge Sigurders Daatter, der blev hos ham indtil hans Døds Dag; de Navnkundigste af hans Børn vare, Are, Biorn og Sigurder, hvis Navne siden efter forekomme, de 2de første erklærede hand 1522. paa Himmelfarts Dag for sine Børn og Arvinger.

I hans Embedes andet Aar blev hand forflyttet til Hrafnagils Præste-Kald, reyste i den Tiid 2 gange for Biskop Gottschalk til Norge, og blev efter hans Død, først Officialis og siden Biskop i Holum Bispedømme, hvilket Embede hand forestod indtil 1550, da hand i sit Alders 66de Aar blev henrettet, hvorom siden mere skal vorde anført.

I sin heele Opførsel viiste hand sig haardnakked i høyeste Grad, hevngierig, og fornøyet, naar hand kunde vende alt op og need; hans stormodige Sind forførte ham til de største Excesser, der endelig udbrød til en aabenbare Ulydighed imod Kongen og hans Befalninger; Derhos var hand for at lade sig see; ved Solenniteter lod hand sig opvarte af 12 Tienere, af hvilke hver maatte bære sit Lys for ham; Som hand var meget beqvem til den Jslandstke Poeste, saa anvendte hand den og ved alle Lejligheder, til at beskrive sine egne Forretninger, hvoraf siden adskillige Prover skal meddeeles.

Kort for sit Endeligt forfærdigede hand et temmelig vittløftigt Poëma over Passionen, kaldet píslargroatr, som Herr Biskop Gudbrand Thorlaksen har ladet indrykke udi en Biise-Bog trykt 1612. 4.p.256.sqq. Man har og af ham en anden Digt over den 51. Psalme, som findes l. c. p. 269.sqq. Endelig tillegges ham og et Jslandstke Poëma over Christi Lidelses Historie, og et Vers, der er giort Jomfrue Maria til Ære, og endnu findes i MSS. men om hand har kundet saa meget Latin som samme

samme er blandet med, tviler jeg paa. Maria kaldes derudi: Matrōna Angelorum, gemma polorum, gloria Sanctorum, auxilium miserorum, exemplar morum, porta Cœli &c. Det man har at takke ham for, er Bogtrykkeriet, som hand 1530. forskrev fra Sverrig; hand skal derudi have ladet et Breviarium trykke i 4to, men det er nu bleven usynligt.

S. 3.

Disse forbenevnte Bisper Ogmund Pouelsen og Jon Urason laae hverandre fra den første Tiid, de kom til Bispe-Sædet, i Haarenez; Ogmund var af Biskop Stephan Jonsson udseet til at være hans Eftermand, og blev Bisp 1522. Som hand derhos tillige forrettede en Hirdstjeres eller Stifts-Befalningsmands Embede, (*) saa havde og Kanikerne i Tronhiem givet ham fuldkommen Magt over Hole Dom-Kirkes Eyendomme og Penge, hvorfor hand allene vilde have at raade over det heele Land, saa ingen i begge Stifter foruden hans Billie maatte foretage noget: Men Prælaterne og Præsterne i Holum Stift, havde allerede tilforn fra de samme Kaniker i Tronhiems Capittel faaet den Befaling, at de i den afdøde Biskop Gottschalks Sted, skulde udvælge een, hvilken de selv vilde, og derfor udnævnte de i Aaret 1522. Jon Urason til deres Biskop. Desse deres Udsærd forsvarede de ikke allene med den Fuldmagt, som de dertil havde faaet fra Tronhiems Capittel, men og derved, at Dom-Kirken i Holum havde lidet stor Skade, naar Bisperne i Skalholt havde havt Opsyn over Holum Stift, i det de havde borttaget meget Gods og Penge derfra, og ey givet nogen Erstatning derfor; i sær havde Biskop Ogmund tilbageholden en Summa paa 200. Riinske Gylde, der tilhørde Hole Dom-Kirke, endskiont Erke-Biskop Erik havde befalet, at de igien skulde udleveres; Hvorfor de appellerede til benevnte Erke-Biskop og hans Capitul, imod Biskop Ogmunds Dom, og bade at det Val, som de havde foretaget, maatte vorde stadfæst; dette merkelige Brev findes udi en Copie-Bog i Holum Stift-Kiste,

og

(*) Denne store Myndighed skal hand derved have forhvervet sig, at hand ved Foræring vidste at insinuere sig hos den bekjendte Druvke, da ellers Kong Christ. II. ikke var ham gunstig, fordi Ogmunds Folk i Aaret 1519. havde ilde tilredt og saaret nogle Mænd, som tilhørde Kongens Udbudsmand paa Besøstid.

og er dateret in craftina Die Apostolorum Simonis & Judæ Anno Domini 1522.

Biskop Augmund satte sig af yderste Kræfter imod dette Val, og sendte til den Ende en Præst ved Navn Olaf Gislefen til Holum, at forelæse Jon Arason et Brev, hvorudi hand forbød ham, at reise ud af Landet; Samme Mand torde ey vove sig længer end til Videncæs, en Gaard, som ligger tet hos Holum Biske-Gaard, hvorhen hand citerede Jon Arason for at høre det Vrende, hand havde med bragt. Jon Arason lovede vel paa efterfølgende Dag at indfinde sig, men som hand let kunde slutte, hvad Vrende Sendebudet havde at føre, iførte hand en Præst ved Navn Thorsten Gunnersen sine Klæder, satte ham efter de Tidens Sædvane en Struds-Feder paa Huen, (sette oppa hann mukahafn med Sernot staaer i en Relation) og lod ham, geleidet af alle sine Tienere og sin Søn Are, gaae til den af Biskop Dgmund udsendte Olaf Gislefen; Efterdi nu denne Olav tænkte, at Thorsten maatte være den udvalte Biskop, gjorde hand store Complimenter for ham, og overleverede Biskop Dgmunds Brev, hvorhos hand i Forvirrelse lod Hatten falde. Dette Brev fik Biskop Jon aldrig at see; men Thorsten Gunnersen svarede igien skriftlig i Jon Arasons Navn, og forebragte sine Undskyldninger, hvorfor hand ey kunde rette sig efter den tilsendte Skrivelse, endelig satte neden under Brevet:

Vafade i Vyenes, valinn til at bera skial,
Serti nidr sinn Hatt, og (al. þa) Sveinenn fann (qvadde) hann
Þorstein. i. e.

Den som var udvalt til at bære Brevet kom ubetænksum tit Videncæs, og lod sin Hat falde, da hand fandt (hilsede) Tieneren Thorsten; hvoraf Biskop Augmund strax sluttede, at hans Vrende ikke ret var bleven bestilt; derfor sendte hand 2de gange efter hinanden 2de andre Præster, af hvilke den eene var Jon Einersen, som Augmund vilde have til sin Ombudsmand eller Biskop i Holum Stift, da hand vel saae, at hand eene ikke kunde bestride begge Stifter, men den underfundige Jon Arason magede det saa, at de Breve ikke bleve læste, hvorudi Dgmund gjorde Forbud paa hans Udreyse af Landet. Endelig sendte

Jon

Jon Arason sin Tiener til Biskop Augmund og tilbød ham Fred; men medens samme Mand var paa Skalholt og blev der vel tracteret, samlede Biskop Augmund 300 Mand, hvormed hand agtede uformodentlig at overfalde Jon Arason. Forberørte Tiener erfoer først efter Biskoppens Bortrejse, hvad hans Nat var, hvorfor hand kastede sig paa Hesten, kom Bissen forbi, og til Holum, hvor hand forkyndede hvad der var i Vente. Allevegne hvor Biskop Augmund kom i Norder- eller Holum-Stift, tvang hand Præsterne til at igienkalde det Votum, de havde givet Jon Arason, og at give det til den af ham denominerede Jon Einersen; Een ved Navn Thomas, Præst, og Raadsmand paa Holum, som ey vilde lade sig tvinge, grebe Biskop Augmunds Folk, da hand stod for det høye Altere i Holum Dom-Kirke, med en stor Kniv i hver Haand, for dermed at forsvare sig, bandt ham i en Hest-Tomme, og slæbde ham med sig ongefær 3 Miil Vens til Meelefels Dal, hvor de lode ham fare. Jon Arason var imidlertid kommen paa et Skib, som tilhørte Tydske Folk; Biskop Augmund sendte vel derhen og lod dem haardelig true, hvis de vilde understaae sig, at tage Jon Arason med sig af Landet, men hand fik til Svar, at de ey frygtede sig for at komme til ham, og skulde de hverken spare Lod eller Krudt. Dette satte ham i saa stor Frygt, at hand lod 12 Mænd holde Vagt hos sig. Derpaa lod Bisp Augmund allevegne forbyde at lade nogen Kost og Tøring være følgagtig til Skibet, hvorfor de som vare paa Skibet moxen uden Tøring maatte begive sig til Søes. Augmund søgte vel i Norge formedelst forbemeldte Jon Einersen, at beskylde Jon Arason for adskillige Forseelser, iblant andet, at hand havde staalet alt Guld af Holum Dom-Kirke, og ført det bort med sig, men Jon Arason fremlagde Lovfaste Vidnesbyrd, at det altsammen var nedgravet i Kirken, og derfor udrettede hand intet med denne Klage, men Jon Arason blev 1524. indviet til Biskop over Holum Stift; og beretter de Islandske Annaler, at da hand var bleven indviet og gif fra Erke-Bissen, Biskops-Huen skal være falden af hans Hoved, hvorover hand selv gjorde den Udtydning, at den Værdighed, hand som Biskop var ophøyet til, igien hastig vilde mindskes og fra ham tages.

Hand kom derpaa 1525. tilbage til Island, og sad stille indtil 1527. da begge Bisper rustede sig med Magt imod hverandre, og mødte hinanden paa Lands-Thinget ved Oreraae; Biskop Augmund med 12. til 1400 Mand, og Biskop Jon Urasen med 900 Mand, dog bleve de formedelst Abbedernes, og de fornemste Præsters Mellemhandling saaledes forligte, at det ved en Genekamp skulde afgjøres, hvorudi Biskop Augmunds Mand fik overhaand.

Som disse martialske Bisper vare deres Underhavende og Almuen, med slig en Opførsel, til Forargelse, saa forsømte de og ikke at bruge al Haardhed mod dem, der paa nogen Maade forsaae sig imod dem, og naar de da vilde forsvare sig, vare de strax færdige med at sette dem i Band; Jeg har funden en Concept af sligt et Band-Brev skreven paa Pergament, men uden Aars-Tall, i Stifts-Risten paa Skalholt, hvormed Biskop Ogmund sætter een ved Navn Eholfer Einersen i Band, for det hand blant andet havde strævnet ham udaf Landet, uden Tvivl for Erke-Bispen i Tronhiem.

§. 4.

Midt' udi denne jammerfulde Tilstand forbarmede Guld sig i Naade over sit Folk i Island, og lod uformodentlig Reformationens Lys frembrynde; Dette begyndte først at skinne i Skalholtts Stift og paa Bispe-Gaarden selv, hvor Mørkhedens Magt hidindtil havde havt sit Sæde. Det første Redskab, som Guld brugte dertil, var Herr Odder Gottskalksen; Jeg har vel paa et andet Sted (*) allerede kortelig nævnt, hvor meget Island har at takke denne brave og retsindige Mand, men jeg agter det fornøden for mit Dnemeeds Skyld, at igien-tage det samme, og at tilføye et og andet. Herr Odder Gottskalkson var en ond Faders god Søn; Thi Biskop Gottskalk paa Holum, om hvilken tilforn noget er bleven anført, havde avlet ham, efter de Tidens Sædvane, da Bisperne uden Paa-Anke holdt Maitresser, med Valgerder Jons Daatter; Hand havde den Lykke i sin Alders flette Aar at blive sendt til Norge til sin Fader-Broder Guttorm, som der var Lav-Mand, hvilken bar megen Omsorg for ham, og lod ham

(*) Vid. Dän. Bibl. T. VIII. p. 21. 41. 599.

ham underviise i det Latinske, Tydske og Danske Sprog. Da hand fornam at mange lærde og fornuftige Mænd vendte sig til den Lutheriske Religion, blev hand derover urolig i sit Sind. Paa det hand nu maatte komme til en Hiertens Forsikring i denne vigtige Sag, saa vendte hand sig til GUD, og laae i 3 Nætter, da alle vare i Sovne, i den bare Skiorte i Bommen for ham, og paakaldede ham, at hand vilde aabne hans Hierte, og overbevise ham, saa hand maatte faae den rette Forstand paa den sande Religion, hvortil hand søyede det Løfte, at hand af alle Kræfter vilde forplante og udbrede den Sandhed, hand blev overbeviist om, og forsvare samme indtil sit sidste Endeligt.

Hand bevidnede, at hand, siden den Tid, fandt en stor Aversion for den Rom. Catholske Lærdom, og at derimod alt var bleven ham klart og tydeligt, som hand læste om den Lutheriske Religions Grund-Sandheder. Da hand siden kom til Dannemark og til Tydskland, hvor hand studerede i Wittenberg, blev hand mere og mere rodfæstet i den Lærdom, hand nu bekiendte sig til, og da det var hans Forsæt troelig at aagre med det Pund, GUD havde betroet ham, saa kiøbte hand sig gode Danske, Tydske og Latinske Bøger, og reyste dermed til Island for at tiene sit Fædrene-Land; der vendte hand sig til Biskop Mugmund, og insinuerede sig saaledes hos ham, at hand blev hans Skriver; Biskoppen havde og gierne viet ham til Præst, men hand undskyldte sig derfor, og foregav, at hand, efterdi hand havde en meget slet Røst, ey kunde synge de sædvanlige Horas, Messer o. s. v. Omendskiont nu Odder Gottskalksen ikke understod sig offentlig at fremføre den erkjendte Sandhed, saa laae dog det Løfte, hand havde giort, hannem bestandig i Minde, hvorfor hand hemmelig søgte at udstroe Guds Ords reene Sæd, hvilket og viiste sin Kraft, og ved hans Tjeneste slog Rodder i en og andens Hierte. I sær fik hand en Opsyns-Mand paa Bispe-Gaarden Odder Enolfsen paa sin Side, saa og den, som var Præst ved Dom-Kirken Herr Gisle Jonsson, hvilke hand hele Dagen igiennem informerede udi et afliggendes Huus, og videre underviiste, udi det som hørde til den sande Lærdoms rette Kundskab og Forstand.

Det er troligt, at hand ved denne Lejlighed nærmere har veyledet Kirke-Præsten at randsage den Hellige Skrift; Thi der fortælles, at ved samme Tiid bemældte Herr Gisle Jonsson uformodentlig er bleven funden af Biskop Augmund staaendes for Kirken at læse i det Latinske Nye Testamente, og at Bispen, da hand fandt samme hos ham, ikke allene med stor Brede spurdte ham ad, om hand havde Lutheri Bildfarelser, men og reev det Nye Testamente fra ham, og slængte det paa Gaden.

Der fandtes og ved den Tiid en anden Præst paa Skalholt Herr Jon Einersen, der ligeledes fik Smag paa den Sandhed Herr Odder Gottskalksen ikkun i Genrom forkyndede. Hand blev saa dristig, at hand paa en Ryndelmisse Dag offentlig i en Prædiken taledede om det Afguderie, som blev dreven ved Helgenes Paataidelse; Derover blev Bispen meget forbittret, hand tiltalte ham derfor, og sagde, at hand aldrig havde anseet ham for saadan en Mand, der skulde være indtagen af Lutheri vildfarende Lærdomme; Præsten forsvarede sin Thesis efter Guds Ord, og lod sig blant andet forlyde, at Paulus mod denne Tiids Lærdom og Praxin havde lært, at en Biskop, en Præst, en Diaconus skulde være een Qvindes Mand; hvorpaa Bispen svarede: Paulus var en Lærer for Hedningene, og ikke for os: Et herligt Svar af een, der skulde have Kundskabens Nøgle og være de Blindes Benviser, og et uimodsigeligt Vidnesbyrd, hvad Kundskab hand har haft i Guds Ord. Derefter var Bispen betænkt paa, at skaffe bemældte Præst fra Bispe-Gaarden, paa det ikke, som hand sagde, sli en Bildfarelse maatte udbrede sig fra Bispe-Sædet, men fordi hand ellers var hans Ven, gav hand ham et andet Præste-Kald, der var bedre, nemlig Odde i Rangervalle Herred, hvor hand fik mere Lejlighed, og friere Haand, at prædike Guds Ord uden Menniske-Bud.

Herr Odder Gottskalksen forsømte imidlertid ikke, at anvende Tiden paa et meget nyttigt og nødvendigt Arbejde, nemlig det Nye Testaments Oversættelse i det Islandske Sprog. At hand des mere rolig og hemmelig kunde anvende Tiden paa dette Arbejde, lod hand sig i en Roe-Stald et lidet Rum indrette, og foregav,

regav, at hand var occuperet med, at læse og affkrive gamle Bøger, og Biskopelige Statuter, som hand og foreviiste dem, der begierede at see hvad hand forehavde; det samme havde hand og overtalt Bispen at troe, hvorfor hand i Begyndelsen bekom saa meget Papiir, som hand behøvede, men det er troligt, at Bispen endelig ved sine Spændere har opdaget, hvad hand forehavde, og hvad Lærdom hand indprentede andre, som hand omgiffes med, thi hand havde ikke bragt mere end Matthæi Evangelium i den forehavende Oversættelse til Ende, førend hand begav sig bort fra Bispe-Stolen, og forsøgede sig til Reykjum i Ølvefe, hvor hand videre fortsatte sit Arbejde.

Saaledes maatte Biskop Dgmund med Græmmelse see, at Guds Ord er som en Suurden, der igiennemsyrrer den heele Dey, og at den reene Lærdom videre og videre, efter saa ringe en Begyndelse udbredede sig. Dette bragte ham i saa stor Bevægelse, at hand Anno 1539. in ipso die Sancti Gregorii d. 12 Martii lod en Dom udgaae mod Lutheri Lærdom (vide Danske Magazins 35 Hefte p. 342.) hvori hand siger, at den store Bildfarelse og Bantroe krænker ham, som tiltager i dette fattige Land, og at en Munk, som har opreyst sig, og prædiket den nye Bildfarelse og Bantroe, skal ligeledes have udfikket sine Sende-Bud, saa vel i dette Land, som andensheds; Men efterdi hand ingensteds kand finde, at dette Kietterie bør agtes eller adlydes, saa dommer hand det udnygtigt og ingenlunde efterretligt; forbydende alle i Skalholtz Stift, at holde dermed, saalænge, og indtil et aabet Brev indkommer i Landet fra den Pavelige Magt og Kæyserlige Majestæt; de Fremturende truer hand paa det haardeste med Band, og tilbyder sig uden Penge-Straf at afløse dem, som have funden Smag i forbemældte Religion; derhos befaler hand sine Præster, at læse dette Brev offentlig, hver i sin Sogne-Kirke, og at holde sig det efterretlig, dog uden al Haardhed og Umildhed.

Dog Guld vilde nu uagtet al menniskelig Wiisdom og Magt, som lagde sig derimod, udføre sin Gierning, og viiste ligeledes her, at hans Raad er underligt, men at hand udfører det herlig.

§. 5.

Biskop Augmund havde i sin Alderdom, da hand var hen ved 70 Aar, mistet sit Syn, og var bleven saa svag, at hand var betænkt paa en Successor i sit Embede, der med større Fyrighed kunde imodstaae de formeente Bildfarelser, hvilke hand saae mere og mere at tage overhaand; dertil udvalte hand sin Søster-Søn Sigmunder Eynolffen, som var Præst i Hitardal; Samme Mand gif 1537. til Norge, og lod sig der indvie til Biskop, men hand levede ikke længer end 19 Dage, da hand fik Kræft i den ene Fod, hvoraf hand døde, og blev begravet i Tronhiem, og maa hand have været den sidste Catholske Biskop, som er bleven indviet i begge hans Majestæts Riger. Da nu en anden i hans Sted skulde udvælges, faldt Biskopens og alle Præsternes Vota paa Herr Gisser Einersen, en Mand, som Gud siden brugte til et nyttigt Redskab i sin Biinngaard, for at udbreede den Evangeliske Zions Gierder, hvorfor hand og fortjener at hans Levnets Omstændigheder noget mere anføres, hvorved jeg foruden adskillige andre Manuscripter særdeles har betient mig af en Beretning, som en ved Navn Jon Gisseren, der har været af Herr Gisser Einersens Slægt, efter skriftlige og mundtlige Beretninger har optegnet; Hans Familie var een af de anseeligste i Island, thi hand nedstammede fra Biørn Thorlevsen, der blev Ridder, og førde en sort Biørn i guult Feldt i sit Vaaben, og fra Lopter den Rige, som ligeledes blev Ridder, og førde en hvid Falk i blaat Feldt i sit Vaaben; hans Fader Einer Sigvaldssen var saa høy af Bert, at hand var moren 4 Alen høy, hvori og denne hans Søn slægtede ham, i det hand siden blev høy og anseelig af Bert; hans Fader Halldore Abbedisse i Kirkebay Kloster, tog ham til sig, og lod ham undervise, og som hand havde et hypperligt Hoved, og derhos var meget flittig, saa overgif hand alle andre, som vare paa samme Kloster for at undervises, i de Studeringer, som der bleve tracterede. Da Biskop Dgmund fik Esterretning derom, skrev hand et Brev til fornævnte Abbedisse, og bad hende, hun maatte sende denne sin Frænde til ham, og tilbød sig videre at sørge for hans Studeringers Forfremmelse, hvilket Tilbud hun gierne imodtog, og lod ham, da hand var 16 Aar gammel, rejse til Skalholt. Herr Dgmund blev snart overbevist, at Rygtet om dette unge Menneskes Munterhed og Flid, ikke var større, end det befandtes i Gierningen, derfor gjorde

gjorde hand sig om saa meget mindre Betænkning, at lade ham, paa sin Bekostning reyse til Hamborg, og at sætte ham i Skole sammesteds; den Tiid hand var der, beviiste hand en overmaade stor Flid, og som hand var færdig i at skrive, saa optegnede hand alt, hvad hand saae og hørde, ikke allene i Skolen og Kirken, men og andre merkværdige Ting, der ellers kunde forefalde, hvorover hans Lærere meget fornøiede sig, og derfor engang sagde til ham: Det seer jeg paa dig du Islandsk Dreng, at din Haand i sin Tiid vil hielpe dig frem. Denne Sædvane holdt hand og siden bestandig ved, saa længe hand levede, at hand og antegnede de mindste Ting, som hand fik af een og anden, og hvad hand ved den eller hin Lejlighed kunde love Nogen. Siden forføyede hand sig til Wittenberg, og hørde der Lutherum og Melanchthon, og af deres Underviisning samlede hand sig den Skat, hvormed hand siden var sit Fæderne Land til saa stor Nytte. Foruden andre Videnskaber havde hand i den Tiid hand var udenlands, faaet saa stor en Færdighed i det Tydske Sprog, at indfødde Tydske ofte maatte bekiende, at hvis de ikke vidste, hvorfra hand var, vilde de troe, at hand var fød i Tydskland; hvorpaa og det anføres til et Exempel, at da hand var udvalt til Biskop i Skalholt, og i Aaret 1539. kom til Kiøbenhavn for at indvies, hannem af Kong Christian III. blev forelagt, at tale Tydsk eller Latin, og da hand udvaldte det Tydske Sprog, vilde Dronningen ikke troe det, at hand var en Islænder, hvorfor man, for at overbevise hende derom, maatte søge en Islandsk Dreng, der skulde tale Islandsk med ham, da de og maatte læse den lille Catechismum paa Islandsk. Efter at hand i 3de Aar havde continueret sine Studia paa foranførte Stæder i Hamborg og Wittenberg, kom hand tilbage til Island, men fandt en unaadig Biskop for sig, thi Dgmaund forekastede ham, at hand var bleven Lutherisk, og havde ædet Kiød paa Fredage. Da nu ingen blivende Sted var for ham paa Skalholt, forføyede hand sig til sin Moder, der levede i stor Fattigdom, hvorfor hand fandt sig tvungen til, at begive sig med andre Arbeids-Karle paa Fiskerie, og gav Gud hannem saadan Belsig-nelse af Fisk, at hand mestendeels kunde betale den Gield hand udenlands havde gjort, og desuden underholde sin Moder og hendes Børn.

Dog opvakte Gud snart en anden Lejlighed for ham, at hand igien kunde tænke paa sine Studeringer, thi en Abbed paa Tychebø Kloster ved Navn Sigurder, som var en Elskere af Studiis, tog Herr Gisser Einersen til sig, og gav ham fri Underholdning i Klosteret i to Aar; I den Tiid studerede hand flittig og bekiendte siden ofte med Taknemmelighed, at hand deraf havde havt den største Nytte, efterdi hand der havde forefunden mange gode Bøger. Endelig maatte Biskop Rugmund af Nod kalde Herr Gisser til sig igien, thi hand havde ingen der kunde føre hans Regnskaber, og bringe alt i Rigtighed, som hand havde at svare til Kongen for 3 Aars Restancer, hand var skyldig at betale for den Tiid, hand havde havt Island i Forlehnning, hvorfor hand saae sig tvungen til at søge hans Hielp. Herr Gisser var og dertil villig, og beviiste udi det ham Unbetroede al muelig Troskab, hvorved Rugmund igien lod sig bevæge at fatte Godhed for ham, som hand og derudi lod see, at hand efter et Aars Forløb, gav ham Tilladelse at prædike. Kort Tiid derefter gjorde hand ham til sin Diaconum, og sendte ham derpaa med 2 andre i et vist Ørende til Erke-Bispen i Tronhiem Oluf Engelbretsen, hos ham forblev hand et heelt Aar, og kom i saadan Yndest hos ham, at hand gjorde ham til sin Læse-Diaconum. (*) Endskjønt hand nu af Mennisketrygt skiulte de Principia hand havde, saa forsømte hand dog ikke hemmelig at øve sig i Lutheriske Bøgers Læsning; da hand engang læste i saadan en Bog, kom Erke-Bispen uføremodentlig over ham, og vilde vide, hvad det var for en Bog hand læste i. Herr Gisser kastede Bogen om paa et andet Sted, end hand havde læst i, og gav Erke-Bispen Bogen, som da vel kastede Dye i den, men strax gav ham den tilbage uden videre at sige noget. Det var ham en stor Glæde, at hand paa den Maade slap, thi hand sagde siden ofte, at hand vilde være kommen i stor Fortrød, saafremt Erke-Bispen havde læst den Locum, som hand havde for sig, da hand saa uføremodentlig overfaldt ham. Men paa det hand ikke oftere maatte komme i sliig Nød, tog hand sig siden bedre vare, og lod gjøre et lidet Skriin, hvori hand lagde sine Lutheriske Bøger, og nedgrev dem i Jorden indtil hand reiste fra Norge; dog der mødte ham ikke længe

(*) En Læse-Diaconus blev særdeles brugt af Bispen for at læse for ham, hvad som forekom, hvorpaa man finder et Exempel i Laurentius Saga Cap. 43.

længe derefter en ny Fare; da hand med sine Kammerater havde udrettet deres Vrende hos Erke-Bispen, og faaet deres Afsked fra ham, og de vilde gaae om Borde for at begive sig tilbage til Island, fik Herr Eske Bilde een af Kongens Raad og Hovedsmand paa Bergenhuus den Efterretning, at der vare Mænd, som førte Breve imellem Erke-Bispen og Biskop Mugmund. Det er bekiendt hvor urolig en Mænd da værende Erke-Biskop Olav i Tronhiem var, og hvor opsetsig hand beviiste sig imod Kongen, derfor bleve vel de Tanker fattede, at hand førde forbuden Correspondence. Herr Bilde lod disse Mænd strax opsøge, og alle deres Klæder, Mellem-Foret, og Skoene paa det nyeste giennemføge, om hand kunde finde nogle Breve; Men Herr Gisser, som var Formand for disse Sendebud, vidste saaledes at skiule Brevene, at de ikke bleve opdagede. Imidlertid maatte de alle 3 vandre i Fængsel, og bleve hver for sig forvarede, Herr Gisser var indsluttet paa et Loft. Endelig antog Bispen i Bergen Mag. Geble eller Geblerus Petri sig hannem, og formaaede saa meget hos Herr Eske Bilde, at de efter 3 Dages Forløb bleve satte paa frie Fode, saa de kunde ubehindret begive sig paa Reysen. Dette skede uden Tvil i Aaret 1536; thi jeg finder et Brev, som Bisp Mugmund har tilskreven M. Geble i Aaret 1537. hvori hand takker ham for de Belgierninger, hand havde beviist mod hans Diaconum Herr Gisser Einerffen, og lover at betale de Penge hand havde udlagt for ham. Herr Gisser maa og have aabenbaret sit Hierte for M. Geble, og derved vundet hans Kierlighed og Forsvar, hvilket jeg slutter af et Brev, som jeg har blant mine Papirer, skreven 1538, hvori hand paaminder ham at tilskrive sig og at bevise sig troe i Herrens Viingaard; Brevet er kort, hvorfor jeg her vil indføre det.

Salutem per Christum.

"Jeg tacher ether Kiære Herre Gisser for alt got, og vil gierne
 "meth ether forschylde. Gode Ven, jeg hassuer inte Scriffelse
 "faaet af ether, thi beder jeg ether, scriffuer mig thil. O mi
 "Frater in Christo perdilecte, labora in vinea Domini, & certa bonum
 "certamen, ac ejus sincerum Verbum semina, ut possit aliquando in
 "tua terra ferre fructum in patientia. Dominus JESUS Christus dabit ro-

”bur & fortitudinem. In Christo vale. Raptim in Die Sancti Petr
”Cathedra An. 1538.”

Efterat nu, som oven meldt er, Biskop Augmunds Anslag at faae sin Syster-Søn til sin Successor, ved hans Død var gaaet ov r styr, var hand betænkt paa at aftræde Biske-Stolen til en anden, og blev med Præsteskabet i Skalholt's Stift derudi eenig, at udvælge Herr Gisser Einerssen. Da hand af dem var bleven udvaldt, begav hand sig med et Hamborger Skib paa Reysen, og havde et Brev fra Biskop Damund til hans Majestæt med sig, dateret paa Althinget feria tertia næst efter St. Peders og Pauls Messe 1539. hvorudi hand i Begyndelsen takker Kongen for de gode Paamindelser hand i sine Rescripter havde givet ham, at være Omsorg for, at Guds Ord maatte forkyndes og prædiktes for Almuen, hvilket hand efter sin Formue og enhvers Forstand skulde søge at efterkomme; men eftersom hand havde i Sinde at opgive Biske-Stolen og Stiftet, beder hand, at hannem, som en blind Mand, Vidoe Kloster, paa hans Livs Tid, som hand haabede at ikke skulde være lang, til hans Ophold maatte forundes. ”Og paa det Naadige Konge (skriver hand videre) alle Indretninger og geistlig Regimente vel maae vedligeholdes, da bede vi allesammen at Eders Kongelige Majestæt, vilde bestikke hertil en anden Indfødd, der veed vort Moders Maal, og bede vi allesammen om denne Herr Gisser Einerssen, der er nærværendes for Eder; Saafremt den samme behager Eders Naade, da vilde Eders Kongelige Majestæt confirmere og indsette ham, som en Formand for de geistlige Prælater, (thi hand elsker særdeles Guds Ord) paa det det Hellige Evangelium her iblant os maa faae Fremgang, vore og tiltage. Den samme ville vi efter Eders Kongelige Majestæts Befalning være lydige og underdanige.” Tillige gav hand og Herr Gisser Einerssen følgende Recommendations-Skrivelse med:

Universis & singulis Christi fidelibus præsentibus literas visuris & auditoribus Augmundus Dei Gratia Episcopus Scalholt, reverentiam & honorem in omnium Salvatore.

Noveritis Nos, Charissimi, propter ingravescentem senectutem & nimiam corporis debilitatem Schalholtensem Diœcesin diutius gubernare non posse. Quamobrem, cum cœteris Clericis & Incolis Schalholtensis Ecclesiæ, elegimus in nomine Sanctæ & individuæ Trinitatis honorabilem virum GISSERUM ENARI in Superintendentem & Protectorem prædictæ Schalholtensis Ecclesiæ; cum sit amator verbi divini & conversationis Christianæ, cui etiam Jura & libertas patriæ nostræ haud latent. Ideo per nos emissus existit ad Dominum Serenissimum Regem acqvirendæ suæ confirmationis causa. Quare rogamus instanter omnes ac singulos, ad quos ipsum in hujus viæ progressu sive egressu venire contigerit, humane eum pertrectent, & ejus commodum & causam hac in re promovere velint, & si præfatus Dominus alicujus debitor sit, ei assistant in quocunque indiguerit negotio. Quod libenter una cum ipso in posterum recompensare studebimus. Datum Schalholti Ao. 1539. 1 Julii Sub Sigillo. -

§. 6.

Da Herr Gisser Einersen gif fra Island, havde hand Herr Ouder Gottskalksen i Følge med sig, som derfor begav sig ud af Landet, at hand kunde faae det nye Testament befodret til Trykken, som hand havde oversatt i det Islandske Sprog, hand var og lyffelig i dette sit Forehavende, thi Hans Majestæt beføl ikke allene Rector, Doctores og Professores ved det Kongelige Academie i Kiøbenhavn, at de skulde igiennemsee dette hans Arbeide, men hand forsynede hannem og med et Kongeligt Privilegio, der findes trykt for dette meget rare Testament og lyder saaledes:

"Vi Chrestianm met Gudtz Naade Danmarckis Norges
 "Wendis oc Gottis Konning, Hertugh vdi Sleswigh Hol-
 "sten Stormarn och Dytmarcken, Gressue vdi Oldenborig och
 "Delmenhorst. Giorer alle witterligt, at thenne Bressuiffen
 "off elskelige Otthe Norste haffuer beret for oss at hand haffuer
 "wdsatt thet nye Testamente paa Islands Tunghe, paa thz
 "then menige Mand thet samesthet, Som wille lesse oc wide
 "then

" then Hellige Scrifft mæ then self forstaa. Oc effterthij at
 " høglærde Mænd oss elskelige Rector, Doctores oc Lesemestere
 " vdi then høye Skole her vdi wor Stad Kiøbnehagen haffue
 " offuerseet samme hans Arbeyt, oc thet befundet, ath kand
 " rettheligen ath were vdsætt effter then Latiniske Translation.
 " Tha paa thet ath then Allmechtigste Gudz Loff og Ære maa
 " formeres, och then menighe Mænd, som bygge och boo paa
 " wort Land Islandt, och icke fuldkommeligen kunde forstaa
 " andre Tungemall, mæ thes bedre bliffue undervist vdi then
 " Hellige Scrifft, Som thennem er nytteligt til theris Salig-
 " hed. Haffue wij samme ny Testamenthe befaledt at lade
 " trycke. Bethendis och biudendis alle wore Vndersaathe, Bi-
 " sper, Prelather, Fogether, Embedz-Mænd, och alle andre
 " geistlige och werdzlige, oc besynderlige thennem som bygge oc
 " boo paa fornæssnde wort Landt Island at i tilstede samme
 " Bøger at sellies, kigbes, och bruges, oc icke tilstede nogen thes
 " emodhinder eller forfangh, att giøre eller see lade vnder wort
 " Hylleste och Naade. Gessuet paa wort Sloth Kiøbnehagen
 " ortthende Dagen effther alle Helgen Dagh Aar &c."

M. D. XXXIX. vnder worth Signet.

De mandato Proprio
regie M.

Dette ny Testament kom derpaa af Hans Barths Bogtrykkerie
 den 12 April 1540. 8. i Roskilde under følgende Titul for Lyset:

Detta er hid nya
 Testament, Jesu Christi
 egenlig Ord, og Evangelia huer hann
 sialfr predikadi og kiendi, hier i hei-
 me, sem hans Postular og Guds Spi-
 alla Menn fidan skrifudar. Þan
 eru nu hier vtlogd á Nor-
 rænu, Gudi til Lofs og
 Dyrðar, enn Almuga-
 num til Sæmdar og
 Saluhialpar.

i. e.

Dette er det Ny Testament, Jesu Christi egne Ord, og Evangelia, hvilke hand selv prædikede og lærde her paa Jorden, som hans Apostler og Evangelisterne siden skreve; de ere nu her udlagde paa Norsk Tunge-
maal, Gud til Lov og Ære, og Almueen til Nytte
og Salighed.

Jeg agter det ellers ufornoden her videre at skrive om dette Ny Testa-
ment, da jeg allerede i det Danske Bibliotheks Tom. VIII. p. 21-41. udfør-
lig har handlet derom, og er vel uimodsigeligt, at ved dette herlige Mid-
del og klare Lys Reformationen ikke lidet er bleven befordret i Island, da
man derved fik Lyslighed at see det Mørk og den Blindhed man hidindtil
havde været udi.

At jeg igien vender mig til Herr Gisser Einersen, saa modte ham
en egen Hændelse, der paa nogen Tid standsede hans forehavende Rejse
til Kiøbenhavn. Hand var nemlig neppe kommen til Hamborg forend
hand maatte høre, at paa Skalholtts Biske-Gaard var skeet et Mord
paa een af Kongens Land-Fogeds Claus van der Merwik hans Om-
buds-Mand Diderich van Minden, og adskillige af hans Folk. Man
stod i de Tanker, at Biskop Dgmund havde været Ophavs-Mand for
dette Mord, og Claus von der Merwik forsømte ikke ved sine Tilhæn-
gere saavel at sværte Biskop Dgmund, som Herr Gisser Einersen, som
denne sidste beretter i et Brev skreven fra Hamborg til Herr Dgmund,
hvorhos hand tillige mælder, at hand og hans Medhavende havde fryg-
tet for, de maatte for den Sags Skyld blive fastsatt. Derfor resolverede
hand til, ved et Sendebud, som hand leyede for 10 Gylde, og en Sup-
plique til Hans Majestæt, at anholde om Kongelig Protectorium og
Tilladelse, at komme til Kiøbenhavn, og da samme blev ham given,
esterdi man blev forvisset om hans Uskyldighed i den Sag, forføyede
hand sig derhen, og anbragte sit Værende. Kongen modtog ham med
stor Naade, erkyndigede sig om Landets Tilstand, hvad Besskaffenhed det
havde med det bekiendte Field Heela, og om mange andre Ting, hvilket
hand udførlig gjorde Reede for. Derpaa bekom Professorerne ved Kiø-
benhavns Academie Befalning at examinere ham, om hand og havde
de Videnskaber, som udkrævedes til det Biskoppelige Embede, af hvilke
hand

hand fik det Vidnesbyrd, at hand var en lærd Mand, og derhos saaledes fikket i sin Opførelse og Levnet, at det Biskoppelige Embede ham vel kunde betroes. Den Hønsalige Konge gjorde sig da ingen Betænkning at confirmere hans Val, men derhos anbefalede hand hannem at have god Tilsyn med, at Guds Ord blev prædikeret reent og klart udi det ham anbefoede Stift efter den Ordinanz, som derom var bleven forfattet, hvorom Konge-Brevet selv videre formelder dateret paa Gottorp Slot Mandagen næst efter Dom. Judica 1540. (*)

"Wii Christian &c. Gjøre alle witterligt, at effterdi
 "thenne Bressvriiser Gydzger Einersen uduald och kaldet er af Hr.
 "Almonder Biskop, menige Clericie og Meenigheden offuer alt
 "Skalholt Stigt for Synden paa vort Landt Islandt, at skulle
 "wære Superintendent oc en Tilsiuns Mand, at det hellige
 "Evangelium Guds Ord reenligen och klarligen prædickis och
 "læris skall, och wii nu noksom forfarit hassue aff de Widnis-
 "byrdt, hannem giffne ere aff os elskelige Doctore, Lesemestere
 "och andre lærde Mandt udi wor Høye Schole udi wor
 "Kjøbsted Kjøbenhaffn, at hand lærdt, och thisligeste udi
 "hands Lefnet och Umgængelse beqvemter er til samme Su-
 "perintendents Embette. Thi hassue wii tiltroed och befaldt
 "oc nu medt thette wort obne Bress tiltroe och befale forskreffne
 "Gydzger Einersen at skulle hereffter were och bliffue Superin-
 "tendent udi Skalholt Stigt, som forskreffuit stander. Dog
 "at hand skal were os och wære Effterkommere Konninger udi
 "Danmarck och Norge huld og tro. Sammeledes skall hand
 "hassue gott og flittig Opseende paa Religionen, saa at thet
 "Hellige Evangelium, Guds reene Ord, prædickis og læres
 "klart og reent for den menige Mand offuer alt forskreffne
 "Skalholt Stigt epter wor Ordinanzis Lindelse, wi derom
 "besluttet hassue. Och skall hand hielpe huer Mand fattig og
 "Rig, som for hannem kommandis worder, med Loff og Ret,
 "uden alt Wild, Gunst eller Gaffue. Thi bede wii og stren-
 "geligen

(*) Vid. Danske Magazins 35 Hefte p. 350. MS. des Roches i Histoire de Dannemare T. V. p. 142. nævner ham uret Giffen Eversen.

"geligen binde alle Geistlige och Werdtzlige, Biskoper, Præla-
 "ter, Provster, Præster, Lougmendt, Sysselmendt, Laug-
 "rettis Mandt, och Menigheden i forskreffne Skalholt Stigt,
 "at Jannamme forskreffne Gydzger Lynerssen for Eders Super-
 "intendent och geistlig Vyrighet, och ere hannem udi al Tilbør-
 "lighed hørige och lydige, som Jaff rette pligtiche ere, och lader
 "det ingenlunde under wor Syldist och Naade. Giffuit paa
 "wort Slott Gottorp Mandagen nest efter Judica Anno 1540.

Biskopen i Siellands Stift D. Peder Palladius indviiede ham derpaa i
 vor Frue Kirke i Kiøbenhavn til Biskop over Skalholtts Stift Domin.
 Jairi 1540. hvilket hans Collations-Brev formelder om, som jeg har
 funden i en Breve-Bog, Herr Gisser Einerssen selv har skreven:

Piis Lectoribus Salutem.

Petivit à me Vir venerabilis Dominus Gisserus Enari natione Islandus
 suæ ordinationis testimonium, id pro mea benevolentia erga eos, qui
 sacris literis dediti sunt, neutiqvam illi negare potui; mea igitur hac
 propria manu coram omnibus testatum volo, quod hic Dominus Gisse-
 rus Enari, plusqvam legitime vocatus fuerit in Superintendentem
 trium partium Islandicæ terræ scilicet Orientalis, Australis & Occiden-
 talis. Deinde ab Universitatis Hafniensis Professoribus examinatus &
 approbatus. Postremo postqvam Serenissimo Regi nostro Christlano
 fidelitatem juraverat, ab eodem confirmatus. Tandem hic Hafniæ in
 Ecclesia majori more Apostolico per verbum & orationem cum ma-
 num impositione à me & fratribus meis ordinatus est; Quod felix fau-
 stumqve sit cedatqve in gloriam Dei sempiternam. Spero Christum suo
 spiritu studium prædicandi Evangelii ita in eo aucturum, ut doctrina &
 pietate plurimum profuturus sit Ecclesiæ Christi ad gloriam Dei &
 multorum salutem.

Proinde rogo quoque omnes, ut quantum possint hujus viri
 studia provehant, dignus enim omnino est, qui à piis & bonis viris ad
 Ecclesiæ & Reipublicæ utilitatem foveatur.

Datum Hafniæ eodem die quo ordinatus est, nempe Dominica
Jairi Anno Domini M. D. XL.

Sub meo Signeto.
Petrus Palladius Doctor
Superintendens Selandiæ
Danorum.

§. 7.

Herr Gisser Eimersen kom da i forberørte Aar 1540. da hand ikke var ældre end 25 Aar, som den første Lutherſke Biſkop til Iſland, (*) og forelagde Biſkop Ogmund, ſit Konge-Brev og de Testimonia hand havde ſaaet, hvorpaa Herr Ogmund fuldkommen refignerede det Embede, hand hidindtil havde ført, og derhos ſkriftlig paaminde alle Skalhøltſ Stifts Indbyggere, at bevise den ny ankomne Biſkop al Troſkab og Lydighed. Hans Skrivelse er i Henſeende til det ſom ſiden ſkal meldes, værd at den her indføres, ſom, af det Iſlandſke over ſatt, ſaaledes lyder:

”Alle dem, ſom dette Brev ſee eller høre, ſender Ogmund
” ved Guds Naade Biſkop i Skalhølt Hiſſen med Hæder og Ære
” i alle Tings Gienløſere: I viede vel kiære Venner, at vi for til-
” tagende Alderdoms og anden Svagheds ſkyld ey længer
” kunde ſtyre og regiere Skalhøltſ Biſpedomme, hvorfor vi i
” den Hellige Tree-Knigheds Navn havde kaaret og udvaldt
” den hæderlige Mand Giſſer Eimersen til Formand og Befal-
” nings-Mand over forbenefante Skalhøltſ Dom-Kirke, fordi
” hand elſker Guds Ord og et Chriſteligt Forhold, ſom og vort
” Lands Lov og Frihed icke er ham ubekient. Eſfterdi nu denne
” Election ved Guds Hielp har haſt god Fremgang, i det for-
” nefante Herr Giſſer Eimersen har ſaaet ſin Confirmation af Hans
” Kongelige Majeſtæt, og Skalhøltſ Stiftt hannem er ble-
” ven

(*) Det er en temmelig Lapsus Memorix, ſom den berømte Theodorus Thorlacius in Diff. de Islandia Sect. II. Th. III. §. 4. har begaaet, hvor hand anfører Herr Morten Eimersen ſom den første Lutherſke Biſkop. Samme Fejl findes og ubi en Liig-Prædiken holden over Biſkop Einer Thorſenſen paa Holm. p. 33.

"ven anbetroet, som vor Naadigste Herre Konges det Hæder-
 "lige Universitat i Kiøbenhavn og Bispestolens Breve aaben-
 "bare udviise, derfor overlevere vi fuldkommen og resignere fri-
 "villig Skalhøltis Stifft med større og mindre Ting, som
 "Stiftet tilhører, til forbenefante Hr. Gisser. Den Almægtige
 "GUD give, at hand maae styre forberørte Stifft vel, sig selv til
 "Lycke, og den Guds Hiord til Nytte, som hannem er anbefalet.
 "Derfor bede vi instændig alle og enhver, at I bevise ham den
 "samme Hyldest, Hæder og skyldig Lydighed, som I skulle have
 "bevist mod mig, og medtager derfor en u-afladelig Løn af
 "GUD den Almægtige i Evighed. Til dis meere Beviis og
 "Stadsfæsting paa denne Resignation have vi ladet vort Indsegl
 "trycke for dette Brev. Skrevet paa Bispestolen Skalhølt
 "14 Kalendas Junii. Aar effter Christi Fødsel 1540."

Efterat Herr Gisser havde faaet denne Resignation indfandt
 hand sig paa Althinget, og lod der oplæse sit Konge-Brev med andre
 Documenter, der tiente til Beviis, at hand var bleven retmæssig kaldet
 til Biskop over Skalhøltis Stift, og begierede efter den Tiids Sædvane
 af Lau-Mand Erland Thorwardsen Syffel-Mænd, Lav-Rettes
 Mænd og Almuen i oftberørte Skalhøltis Stift, at de vilde give deres
 almindelige og villige Samtykke dertil, hvorudi og Lav-Manden med
 hele Almuen samtykte, og derover udstædde et Brev, at de vilde antage
 ham som en fuldmyndig Formand over alt Skalhøltis Stift. Tillige
 fremlagde hand paa samme Althing Mandagen for St. Peders og Pauls
 Messe paa et almindeligt Præste-Møde for de tvende Abbeder i Helge-
 fell og Bidoe og en Deel Præster af Stiftet alle forbenævnte Breve, og
 begierede ligeledes deres Samtykke derpaa. Disse samtykte ligeledes
 alle som med een Røst, at hand skulde være deres og Stiftets Biskop og
 ingen anden, og lovede ham Troffab og Lydighed, hvorimod Bispen til-
 sagde dem, at holde dem alle ved Lov og Rætt efter Kirkens gode og gamle
 Love og dens Privilegier, og ikke uden Kirkens Samtykke at giøre nogen
 Forandring derudi, saa viit de ikke vare mod Guds Ord. Denne hans
 Forpligtelse er skreven paa Thingvælle in festivitæ Apostolorum Petri
 & Pauli 1540.

§. 8.

Hidindtil var alt gaaet for Herr Gisser Einesen efter Dnske, og alle havde med et bliidt Ansigt modtaget ham, men det varede ikke længe, førend hand maatte fornemme en stor Forandring herudi, og erfare, at de, som tilforne havde syntes at være hans Venner, fattede et bittert Had til hannem. Hans Majestæt lod ved sin Ombuds-Mand paa Althinget en Befalning kundgiøre, at hver Mand i Fremtiden skulde rette sig efter den udgivne Kongelige Ordinanz, og at saavel i Lærdom som i Guds-Tienestens Ceremonier en Reformation skulde foretages: Derover kom Præste-Standen og Almuen for Norden og Vesten i Island, efter Biskop Jon Urasens Tilskyndelse, i fuld Bevægelse, og forsamlede sig Onsdagen efter Petri og Pauli Messe 1540. paa Althinget, og beraadsløge sig, hvad de skulde giøre i denne Sag. Endelig bleve de med bemeldte Biskop Jon Urasen paa Holum enige derudi, at de vilde tilskrive Hans Majestæt, og give hannem at forstaae, at slig Forandring ikke burde skee uden Pavens Samtykke, men hvis dem en anden Lærdom skulde paabyrdes, end de hidindtil havde havt, saa vilde de heller med Hans Majestæts Tilladelse rense ud af Landet. Dette Brev har jeg ved Herr Archivarii Langebecks Godhed seet i Original, med Biskop Jon Urasens og fleres Indsegl, saa og en Oversættelse deraf i det Plat-Tydske Sprog. Dette handler vel ellers vittløst om det Mord, som var skeet paa Skalholts Bispegaard paa den tilforn mentionerede Diderich van Winden, men jeg forbigaaer det, og vil ikkun anføre de Ord, som tiene til mit Institutum:

Vorum Hogbornasta veralldligum Herra Dannmerckur, og Norges Konge. Kong Christian Fredrichssen ydur heilsam vier aller ydar Herradoms Fatæker Þienarar Kiennemennnd og Leikmennnd af Islande med Guds Kuediu. Aumyuklega þackannde Frid og Mildheit sem ydar Herralig Majest. hefer i afnan vid ossogallan vorn Landslyd, synt og giortth þar Innanlands og vtan. Vier hofum feingt nockur Bréf med ydar Ombods-Monnum sem nockud vppahliada vmskiptte kiennemannligs Embættis og kristelega Sida, suorum vier suo

suo þar til at vier vilium giarna giöra og tala allt þat ydar nadar Heidur og Herradom ma auka Kristnenne til Styrkingar þat vitum at bests ma gioraft suo Gudelike enn Monnum hafæ. Enn þo vier hofum huorcke lefit nie heyrth sidan Nordur Lönden voru fyrsth kristnud ad nockud Kongligth Valldhæf vmskipte æ giortth kiennemannlegu Embætte vtan þat hæf verit innsett af Romuersku Vallde, þa vilium vier i ollum Hlutum Hneigiaft til ydar Nadar Vilia þat vier vitum off giora mega fyrer vtan Skada Lifs og Salar. Allar vondar Queniur vilium vier afnijda enn Guds Ordum og ydar godum Rædum framfylogia eptter vorre fremstu Formogan þat Embætte og Atrunad vilium vier hallda sem vorer visustu lærder Menn verda aller samþyckeleger og ecke eru imote riettum Noreges Logum. Vilje ydar Herradoms Vmbods-Menn setia upp a off nockurn þan Atrunad at hallda sem imote er vorum Skilninge. Þa bidium vier audmíukliga yda Konunglig Majestæt at gefa off Orloff med vortt Husafie at vier megum hialpa off i þeim Ríkium sem GUD vijfar huerium þui suo mikell Fá-tækdomr og hallære hefer verit I Islande vm nockur forliden ar at met stórrer Neyd hefur Ordít hialpad fataeku Folcke og þo hafa marger Menn døit af riett Hungur þeir sem eike hafa verit nær þeim godum Monnum sem nockra Hialp hafa getad giortth. Vilje ydar Herrdomur lata hallda off med riett Norges Log sem ydrer og vorer Forfedur hafa Jafnan halldít síjdan Kristenddomurinn elfdith þa vilium vier giarnan aller lifa og deya vnder ydar Konuglígre Vernd &c.

Voru þessar adurskrifadar Greiner upplefner og samþyckttar af Byfskupe og Log-Manne og Logriettum Monnum a almennelegu auxarar Þinge og þar eptter af ollum almuga Nordan og Vestan æ Islande. Til Audsyningar og samþyckttar hier vm setium vier Jon med Guds Forfia Byfskup a Holum Are Jonssen Logmann Nordann og Vestann a Islande Þorleifur Grimsson, Isleifur Sygurdsson, Jon Magnussón, Einar Bryniolsson, Einar Jonsson, Gisle Hakonarson, Skule Gudmundsson, Einar Einarson, Brandur Olafsson, Stior Hofskuldsson, Dade Gudmundsson, Erlingar Gislasson, Olaf Gudmundsson, Audun Sygurdsson, Gisle Jonsson, Syurdr Gunnarson, Pall Grimsson, Þorleifr Einarson, Narfe Ingemundarsson, Biarne Skulafsson, Ormr Jonsson,

son, Jonn Þorlaksson, Þorsteinn Simonsson og Biorn Þorwaldsson Nefndar - Menn og Logriettu - Menn Nordan og Vestan a Islande vor Incigle fyrir þetta Bref, er vpp varlesid og samþykkt a almennetegu auxarar Þinge Miduikudagenn næstann eptter Peturs-Messe og Pals Arum eptter Guds burd. 1540.

(L.S.)

(L.S.)

(L.S.)

(L.S.)

i. e.

Vores Høybaarnste verdslige Herre Dannemarks og Norges Konge, Kong Christian Frederichsen hilse, vi alle Eders Herredoms fattige Tienere, Præster og Leeg-Mænd paa Island med Guds Hilsen. Vitacke ydmuyelig for Fred og Mildhed, som Eders Herrligheds Majestæt bestandig har beviist og ladet see mod os og alle vore Lands-Mænd saa vel innen som uden Lands. (*) Vi have ved Eders Ombuds-Mænd faaet nogle Breve, som indeholde noget om det præstelige Embedes og christelige Sticks Forandring. Dertil suare vi saaledes, at vi gierne vil giøre og tale alt det, som Eders Naades Heder og Herredom vil foretage til Christendommens Bestyrkelse, saa viit vi viide, at det best maae skee, saa det kand være Gud behageligt og Menne-skene tæffeligt. Men endskiont vi hverken have læst eller hørt, fra den Tiid af at i de Nordiske Lande først bleve Christne, at nogen Kongelig

(*) I det Plattyske Brev heber det saaledes: Wij hebben ontfangen mith Iwer K. Majest. Woeth Bresse ludende op ein ander Ordinatie des Presterskaps vnd alle andre crifflike ghewonten mith weller wij altijt willen doe, vnd sprekten willen, wath Iwer K. Majest. gheleue schal tho starkinge der Christenheyt dath wij wethen deth welcke vor Godth vnd den Menschen wol ghedaen is. Vnde nochtans enn hebbe wij niewarlt ghehort ofte geles, dath die Koncklike macht heffth vandert die Presterschop ofte de Ordinantie der Kercken dan by Insettinge der heyliger Romischer Kercke. . . . Ende wij willen wnderhollden die Ordinantie vnd gheloue die vnsse Wijseste vnd Gheleerdste duncket besth ghedaen to wesen vnd nichtt doende tegen wnsse rechte Norges Recht, wnde wil Iwer Woeth einen ander gheloue op vns sette, dat wij nicht nu vorstae ofte dath wnsse Vorstanth te bowen gaeth so bidde wij Iwer K. Maj. ons vorlossen to varen in eenen ander Lanth wadt Herlicheiten mytth wnsse Guberen dar wns Godth vijssen schall.

Under dette Plattyske Brev henger allene Bisfop Jon Arasens Seigl i Bor, hvori sees Christus paa Korset, derhos ved den venstre Side en tilbedende Bisfop med Bispe-Stav, ved den høyre Side en Bispe-Sue og hans Baaben med en Lilie vdi. Under Korset ligger et Dødnings Hoved. Saa er og hos den høyre Side et flyvendes Blad med de Ord paa: DO. MIS. ME.

Omkring Seiglet læses:

SECRE. PRS. AC. DNI. JOANNIS. HOLENSIS. EP.

gelig Magt har gjort nogen Forandring i præstelig Embede uden det har været anordnet af den Kommerſke Magt. Saa ville vi dog i alle Ting rette os efter Eders Naades Villie, saa viit vi viide, at vi maae gjøre det uden Livs og Siels Skade. Alle onde Sædvaner ville vi afskaffe, og følge Guds Ord og Eders gode Naad efter vor yderste Formue. Vi ville holde den Ordinantz og Troe, hvori vores viifeste lærde Mænd alle vorde enige, og som en striide mod de rette Norges Lov. Saa fremt Eders Herredoms Ombuds-Mænd vilde have os til at holde en anden Troe, som gaaer over vor Forstand, da bede vi Eders Kongelige Majestæt yndmyælig, at give os den Tilladelse, at vi med vores Guds maae begive os i de Lande og Riger, som Guld vil viife enhver af os. Thi her i Island har været saa stor Fattigdom og dyr Tiid, i nogle Aar, at man med stor Nød har kundet hielpe det fattige Folk, og dog ere mange Mennisker døde af Hunger, som ikke vare saa nær hos gode Folk, at de kunde hielpe dem med noget. Vil Eders Herredom lade os blive ved den rette Norges Lov, som Eders og vore Forfædre bestandig har rettet sig efter, siden Christendommen kom paa Jode, da ville vi alle gierne leve og døe under Eders Kongelige Bestiermelse, ic. = = = Disse foreskrevne Poster bleve paa det almindelige Drexraae Thing oplæste og samtykte af Biskopen, Lav-Manden, Lau-Rettes Mænd, og siden af den heele Almue for Norden og Vesten paa Island. Til Beviis og Stadfæstelse herpaa sette vi = = = vores Indsegl for dette Brev, der var oplæst og samtykt paa det almindelige Drexraae Thing. Onsdagen næst efter Peters og Pauls Messe 1540.

Endskiont Biskop Damund, som tilforn er bleven berettet, havde frasagt sig Stalholts Stift, saa meente hand dog det var hans Skyldighed, ligeledes at protestere mod Ordinantzen, derfor gav hand og sit Samtykte til det, som Biskop Jon Arasen havde besluttet, og lod ved bemeldte Biskop Jon Arasen saaledes skrive til Hans Majestæt:

Enn um þær Ordinantiur sem ydar Nád hefr látid inn skrifa, þar i Landit, þad ahrærer kennemannlegt Embætte og kristilega fidu, hvad Svar Almuginn gefr þar uppa, kann ydar Herradomr vel formerkia, af því incigludu Brefi Almugans, sem vor Broder Jón á Hólum,

lum, nu utsendr til ydar Nádar, og því sama Bresi höfum vier samþycker ordit, treystum vier at ydar Herradomr halldi oss under rettum Noregø Lögum, med Friiheit Krununnar og Kyrkjunnar, og med því viljum vier giarnann lifa og deya under ydar Konglega Valldi. Til sannenda hierum byfolum vier vorum Bródr fyrrnefndum Byf kup Jone at skrifa þetta Bref under vortt Inncigli, er skrifað var i Mula i Reykjadal, Transfiguracio Dom. Annø Dom. M. D. XL.

Wier Jon med Guds Nad Byf kup á Holum medkiennunft at vier höfum so hliódandi Bref skrifa látit, undir Inncigli vors kiæra Bródrs Byf kup Dgmundar, sem hier fyrir skrifað stendr, og eingu Orde þat aukit nie aftekit, og til sannenda hier um setium vier vort Zignett fyrer þetta Bref i sama Stad sem fyrr seiger.

Men hvad sig betreffer de Ordinantier, som Eders Naade haver ladet sende skriftlig til Landet, angaaende det Præstelige Embede og Christelige Skikke, saa kand Eders Herl. vel forstaae hvad Almuen holder deraf af deres beseglede Brev, som vor Broder Jon paa Holum nu udsender til Eders Naade, og det samme Brev have vi samtykt. Vi have den Tillid, at Eders Herl. holder os ved ret Norges Lov med Kronens og Kirkens Frihed, og saaledes ville vi gierne leve og døe under Eders Kongelige Regiering. Til Stadfæstelse herpaa befaledede vi vor Broder fornevnde Biskop Jon at skrive dette Brev under vort Indsegl, som var skrevet i Muule i Reifedal transfigurac. Dom. A. 1540.

Vi Jon med Guds Naade Biskop paa Holum bekiende at vi have ladet saa lydende Brev skrive under vor kiære Broders Biskops Dgmunds Indsegl, som her foran er skrevet, og ikke lagt et Ord dertil, eller taget derfra, og til Stadfæstelse derpaa sætte vi vort Signet for dette Brev, som var skrevet paa samme Sted, som før er meldt.

Biskop Dgmund lod det ikke blive derved, men hand skrev og et viitløftigt Brev til Lærde og Læge udi Skalholtts Stift, hvorudi hand beretter at hand har ladet Kongens Ordinanz sig forelæse, og tilstaaer, at hand deraf intet andet kand formærke, end at Kongen har stor Kierlighed til Christendommen og Almuen i Landet. Hans
Majestæt,

Majestæt, siger hand, befaler, at vi skulle stadig holde den hellige Troe, og troe allene paa Guds Fader, Søn og Hellig Aand, som Guds Søn selv haver lagt Grund til med sin bitter Pine og Blods Udgydelse, og Apostlerne have lært og prædiket i den hele Verden. Viidere, at vi skulle holde de ti Bud-Ord, som Guds Fader gav sin Tienere Moses paa Sinai Bierg paa to Steen-Tavler, og de to Kierligheds Bud, som Guds Søn befalede os i det Ny Testamente, at vi skulle elske den Almægtige Guds over alle Ting og vores Næste som os selv. Derpaa igiennemgaaer hand hvert et Bud, og anfører hos et hvert, at den Islandske Lov-Bog forpligter dem til det samme.

Derefter anfører hand Kongens Befalning, at Præsterne skulle prædike det Hellige Evangelium paa Søndagene, og at enhver saavel Leeg som Lærd skulle lære og undervise deres Børn og Underhavende i deres Børne-Lærdom i Modersmaal . . . "vi sige alle dertil, (her der det) med een Røst for vores Bispedømme, efter at vi have "paakaldet den Hellig Aand, at vi ville holde denne Tro, og i "alle Maader forfremme den. Men om andre Ting som staae "i dette Brev (Ordinanzten) byde vi og befale alle og enhver i vores Bispedømme, at I fremme den hellige Lærdom og gode "Gjerninger (Olmufu giordum.) Men hvad angaaer Forandring paa Guds-Tienesten og Messer, da kunde vi for dette "Lands Fattigdoms og Vanvittigheds Skyld ikke gjøre nogen Forandring derudi, thi saa staaer i Lovens Regler: Nullus obligatus ad Impossible. Ingen er forpligtet til de umuelige "Ting."

Enhver som med nogen Eftertanke læser den Høysalige Konges Christ. III. vigtige og grundige Brev, som findes for Kirke-Ordinanzten, vil forundre sig, hvor listig Biskop Dgmund deraf har udplukket hist og her noget, paa det hand maatte indbilde Folk, det angik ikke Troens Lærdomme, som burde reformeres, og at Kirke-Ordinanzten ey i denne Punct befattede eller befalede noget andet, end det som bestandig der i Landet havde været i-agttaet. Og at det særdeles ankom paa nogle Forandringer med Kirkens Skikke og Messer, hvilke umuelig kunde for-

andres, da hand gandske med Stiltiende forbigaaer, hvad derudi hand-
les om den rette Maade at prædike Evangelium paa, om Sacramenter-
nes Brug efter Christi Indstiftelse, om de mange Bildfarelser, der findes
i den Papistiske Kirke, stridendes mod Jesu hellige Lærdomme og
aaabnærede Billie. Ellers bør det billig ansees som en stor Formastelse,
at da Biskop Dgmund tilforn gandske havde nedlagt sit Embede, og af
Hans Majestæt en anden i hans Sted var bleven beskiftet, hand ved Slige
Circular-Breve søgte at tilegne sig den forrige Myndighed, og derved
at underminere den Autoritæt, som Herr Gisser Eimerffen var satt udi.
Hand obtinerede og derved til ikke liden Hinder for Evangelii Frem-
gang, det hvad hand søgte, thi Herr Gisser maatte fornemme, at de
flestes Sind var afvendt fra ham, og at Præsterne, naar de vilde raad-
føre sig i de Ting som angik deres Embede, begave sig til den gamle Bi-
skop og betiente sig af hans Raad, hvorimod hand for den formeente ny
Lærdoms Skyld intet blev agtet; saa at hand ikke kunde faae Huus, og
maatte see sig forladt som en fattig Mand, ja ikke engang havde Lov at
raade over Dom-Kirkens Guld og Sølv, thi det blev borttagen, nedlagt
i en Kiste, og forvaret i det Huus, som Biskop Dgmund sov udi, derimod
bleve de Klenodier, som Herr Gisser havde tillagt Kirken, slængede hist
og her, hvoraf man kand slutte den Foragt man havde fattet til den ny
ankomne Biskop. Men det blev endnu ikke derved. Biskop Dgmund
addresserede sig videre til Biskop Jon Urasen, og bad ham hemmelig at
tale med Præsterne i sit Stift, at hand og de kunde komme Biskop Dg-
mund til Hielp at fuldkaste Kongens Befalninger og Ordinansen, og
var det hannem ikke imod, naar Biskop Jon kunde faae Skalhøltz Bi-
spedømme at raade over, saa hand kunde heede saavel Episcopus Skal-
holtensis som Holensis. Videre beskyldte Biskop Dgmund Herr Gis-
ser, at hand foruden mange andre utroelige Ting havde borttaget B.
Dgmunds Penge, som ikke vedkom Skalhøltz Stift, og derved handlet
mod den Sed, som hand hos sin Indvielse havde aflagt til ham. Hvor-
paa Herr Gisser gav ham til Siensvar, at hand ey havde giort ham no-
get Juramentum, men de Løfter hand havde giort Kongen og Præste-
skabet havde hand i god Minde, derhos giver hand B. Dgmund den Sed
at betænke, som hand ved sin Bispe-Vielse havde aflagt, at hand for-
svarlig

svaerlig vilde omgaaes med Kirkens Gods (vos nolle infensare seu alienare bona Ecclesiae vobis commissa) men nu vidste hand selv best, hvorledes Dom-Kirkens Eendomme vare bleven adspredde og bortsoldte, hvilket hand ey burde tie stille til. Det kom endelig saa viit, at hand stævnedes Biskop Dgmond, at møde paa almindelig Præste-Møde i Thingvælle Tiisdagen for Peders og Pauls Messse 1541. for at høre Dom for visse Breves skyld, som hand havde digtet og ladet skrive, Herr Gisser og Dom-Kirken til Forkleinelse og Skade, men om nogen Dom derover er bleven fældet, er mig ubekjendt.

Dog hos alle disse Fortrædeligheder, hvormed de, der skulde have været ham til Trost og Bistand, krænkede hans Sind, var Herr Gisser trostlig i Guld, og forglemte ikke det Embedes Vigtighed, hannem var andetroet; paa det hand nu des bedre kunde erfare, hvorledes det tilstod i enhver Menighed, og tillige overbevise de Gienstridige ved Guds Ords Kraft, begav hand sig i samme Sommer, da hand var kommen fra Kiøbenhavn, i Distordene, for at visiterere. Tilforne gav hand ved Circulair-Breve Præsterne i samme Egn følgende tilkiende: Man tør ikke umage sine Børn til mig til Biskops Sirmen, thi jeg fremmer ikke paa nogen anden Maade det Biskopelige Embede, end efter det som den lille Christendoms Bog eller vor Naadigste Herre Konges Kirke-Ordinantz indeholder, hvilken er Lovtagen af alt Rigens Raad saavel Geistlige som Verdslige; derhos bad hand, at, saafremt nogen ey kunde eller vilde modtage ham, hand i Tide vilde give ham det tilkiende, paa det hand kunde være betænkt paa et andet Herberg. Paa det hand med des større Sikkerhed kunde forrette sit Embede paa denne Rejse, tog hand 15 raske forstandige Mænd med sig, der vare vel forsynede med Vaaben, thi endskjønt hand var en meget sagtmodig og venlig Mand, saa havde hand dog at frygte sig saavel for Almue som for Præsterne, efterdi de ansaae ham som en Riettere, der vilde forføre dem, og forderve deres Sielte, derfor bleve og disse hans Ledsagere saavel Nat som Dag i deres Vaaben, indtil Præsterne havde forskret ham om deres Troskab, og gjort følgende Sed, som hand forelagde dem at aflægge:

Jeg N. N. legger min Haand paa den Hellige Bog, og saa setter jeg min Sag til GULD, at jeg vil være den hellige Skalhølt Kirke, og dens Formand Herr Gisser Linnerssen saavel hemmelig som aabenbare huld og tro, som jeg tilforn har lovet hos min Indvielse. Saa sandt hielpe mig den Almægtige GULD i Evighed!

Uf dette Anførte agter jeg at være aabenbare, at Herr Giss:ri dette Aar 1540. har været i Island. Vel foregive nogle af vore berømtelige Historie-Skrivere, som Arngrimus Jonæ i Crymogæa L. III. p. 127. og Cragius in Annal. Christ. III. p. 218. at hand i samme Aar, da hand som Biskop var kommen til sit Fædreneland, nemlig i anførte Aar 1540. igien skulde være udreyst til Dannemark, for at anbringe de store Banskæligheder som mødte ham, men jeg meener, at det fattes paa tilstrekkelig Beviis herpaa, thi foruden det, at hand tilbragte Sommeren paa sin Vikat, der efter Stedets Beskaffenhed var viitløftig og meget besværlig, saa havde hand desuden i dette Aar nok at bestille med at paastaae sin Ket til Bispe-Stolen, og at forsvare sig mod de Snarer man vilde fange ham udi. Saa meget er vist, at hand i September Maaned 1540. var i Island, thi jeg har funden et Brev i hans Copie-Bog, (hvoraf jeg har taget de forbemeldte Besværinger over Biskop Dgmunds hemmelige Raadslag og aabenbare Had mod ham) skreven i September Maaned, hvorudi hand begierer at faae rigtig Regnskab af Herr Dgmund for det som Dom-Kirken tilhørte. I det efterfølgende Aar 1541. i hvilket andre ville, at hand skal have giort en Rejse til Kjøbenhavn, var hand ligeledes i Island, hvilket foruden andre Beviser tydelig sees af en Befalning fra Hans Majestæt, skreven anden Paaske-Dag 1541. (vid. Danske Mag. 35 Hefte. p. 351.) hvorudi hand anbefales, at være Kongens Befalnings-Mand Christopher Hvitfeld ved hans Ankomst til Island behielpelig i hans Værende, der paa Landet, hvilken hand og efterkom, i det hand in Festo Ascensionis Domini 1541. erindrede Præsterne og Prælaterne, at de skulde møde til en bestemt Tid, for at høre og rette sig efter de Breve og Befalninger, som denne Herremand efter Kongelig Majestæts Billie havde at kundgiøre.

Denne Christopher Hvitfelds Brevende var, at tiltale Biskop Dgmund for det tilforn anførte Mords skyld, der 1539. var skeet paa Skalholt's Bispe-Gaard paa Kongens Fogeds Claus van der Merwiz Fuldmægtig Diderich von Minden. Det vilde vorde alt for vidtloftigt og mit Dyemerke uvedkommende, saafremt jeg skulde anføre Leylighed og Marsagen til dette Mord, dog vil jeg ikkun med faa Ord melde noget lidet derom. I Aaret 1538. forundte Hans Majestæt denne Claus van der Merwiz for hans troe Tienestes skyld Bidoe Kloster med alt dertil hørende Jorde-Gods, dog med den Condition, at hand skulde give de Munke, som der vare, deres tilbørlige Underholdning. Men hand misbrugte denne Kongelige Raade, i det hand An. 1539. Natten for Pintse-Dag anfaldt Klosteret med Bold, slog, saarede og bandt Folket, som hand der foresandt, borttog Klosterets Penge, mere end 20 Oxen, 100 Faar, og 7000 Fiske, hvorfor Abbeden Alexius saae sig nødsaget, at retirere sig andensteds hen. Noget Tiid derefter vilde denne Claus van der Merwiz Fuldmægtig Diderich von Minden reyse til Kirkebay og Tulebai Kloster for at indtage dem, og da hand var paa Veyen til Skalholt, resolverede hand at reyse til Skalholt, hvor hand med mange grove Stien's-Ord overfaldt Biskop Dgmund, endskjønt Bispen lod ham faae alt hvad hand begierede. Men Raads-Manden paa Bi-pe-Stolen samlede en Deel Folk sammen, hvilke ihjelsloge Diderich von Minden Selv-Tiende. Biskop Dgmund erklærede sig til Kongen, at dette Mord ikke var skeet efter hans Raad, og gjorde ligeledes paa Althinget sin Eed derpaa, hvorfor hand og ved en Dom derfra blev fritkiendt. Hans Majestæt maae og siden nærmere være overbevist om denne Claus van der Merwiz og hans Medhavendes Skalks-Stykker og utilbørlige Opførsel, thi hand lod 1542. Torsdagen efter Peters og Pauls Messse paa Oxeraae Thing hans Forhold undersøge, og da hannem mange slemme Ting bleve overbeviste, blev ham ikke allene Landet, som hand med en vis aarlig Afgift havde havt i Forlehnning, med Bidoe Kloster, som hand var tillagt paa hans Lives Tiid, fratagen, men hand blev og kast i Fængsel, hvoraf hand endelig ved Kongens Raads Forben blev løsgiven mod en kristelig Forpligt hand tilforn maatte giøre, skreven i det Plattyske

Sprog til Rendsburg, An. 1543. Torsdag efter Dom. Oculi, hvori hand selv giver sig skyldig for Oprør. Dog at jeg igien vender mig til Biskop Dgmund, saa fandt Hvitsfeld det for got, at opsøge ham paa en Gaard Hialle i Olvese, hvorhen hand efter hans Søsters Ausdiis Raad og Begiering havde forføyet sig, hand lod hannem der, for at afværge alt Opløb, tage om Natten af Sengen, dog tilstedde hand hannem tilforn at tage Afsked med sin Søster, hos hvilken Leylighed man siger, at Dgmund skal have tiltalt hende med disse Ord:

Huxadu um þad Hringalad
 Hvad hlaut af Vilia þinum
 Kollid eru jafnan Kvenna Rød,
 Kiemur ad Ordum minum.

i. e.

Betænk det, du Qvinde, som bær Ringe paa Fingerne, hvad din Villie har faaet for et Udfald. Qvindernes Raad er, altid svigelige, og blive nu mine Ord opfyldte. (Hand skal nemlig have været meget derimod, at komme til hende, og prælageret sig, at noget Ont der vilde møde ham.) Maaskee have de Stemplinger, der vare imellem Biskop Dgmund og Biskop Jon Urasen, at de vilde imodstaae Herr Gissers Foretagende, og de ham af Kongen givne Befalninger, tillige med en billig Frygt, at det endelig kunde udfalde til et Oprør, naar hand blev der i Landet, contribueret det meeste dertil, at Ridderen forsikrede sig hans Person. (*)

Dette kunde ikke andet end fornøye Herr Gisser, at hand blev befriet fra saa farlig en Fiende; Imidlertid havde hand, endog da Dgmund var kommen i Hvitsfelds Forvaring, ikke liden Frygt, at hand maatte slippe af hans Hænder og forarsage ham ny Fortræd, hvorfor hand bad ham, at hand maatte have god Agt paa den gamle Biskop, som jeg finder i et Original-Brev bemeldte Kongl. Befalnings-Mand tilskreven

(*) Herr Dgmund blev derpaa udført til Kiøbenhavn, hvor Kongen skal have vist Medlidenshed over hans Alverdom og Blindhed, siden kom hand i Sorø Kloster, og blev der vel forsørgt, men levede ikke længe, hvilket jeg slutter af Herr Gissers Copie-Bog, hvori hand skriver: III. Idus Julii existimo Dominum Augmundum ex hoc seculo migrasse. Om hand nogenstinde har vist nogen Tilbøjelighed til den Lutherske Religion, derpaa tviler jeg, indtil noget tilforladeligt derom opdages.

ven Løverdagen for Pintsse-Høytiid 1541. hvoraf jeg vil anføre det her-
hid hørende:

Ihs

Salutem per Christum - - - vorder leue Crystoffer seet
tho, dat Jy den Boff nycht wedder vp dat Landt loss latenn de nu
vencklyck by jy ns, wente wenn he up dat Landt kueme, worde dat
Volck vprorisch synn. Szo yffet ock nen Radt dat he up Aldynch kame,
wente vele vann syenn Unhengers werden dar kamen. Kann yck ydt
doenn so schal yck ju III. edder IIII. Dage vor Aldyng sprekenn.

Hyrmede syt dem Allemechtigenn Gade tho ewigenn Tyden be-
valen. Geschreuen myt Hast yn Haukadal des Sonnauendes vor
Pynxten Anno Domini M. D. XLI.

Gizerus Einari

Superintendens Schholt.

Da Biskop Jon Arasen fornam, hvorledes det var gaaet med
Biskop Dgmund, som hand derover i fuld Bevægelse, og understod sig
ikke, det var at komme til Althinget, som hand havde foresat sig, men
standfede midt paa Reysen, i Karlmanstunge, uden Tvil af Frygt, at
det samme maatte møde hannem. Imidlertid skrev hand Christopher
Hvitfeld et Brev til, som jeg har seet i Original uden Mars-Tal, hvori
hand blant andet melder, at hans Præster paa ingen Maade vilde til-
lade ham, at hand begav sig til Althinget, som og Almuen var hart
derimod, og kunde hans Præst Olafser Hjaltesen give ham Efterretning
om flere Forfald hand havde faaet, hvorfor hand beder ydmygelig og
kierlig, at Ridderen ey vil blive fortrydelig derover; thi det var ham
meget imod, at hand ey kunde komme i Tale med ham. Viidere skr-
ver hand i samme Brev: De Ordinantzer som Kongen vil her an-
ordne om Christendommen og Lære-Standen kunde vi ey tale
stort imod, saafremt den almindelige Guds Christenhed, og i
sær Capitlet (Capituleum) i Tronhiem samtykker derudi, thi
der søge vi vor Trøst og Tilflugt, naar vi behøve at forbedres
i Lære-Standen. Tydeliger forklarer hand sig i et Brev, skreven paa
Perga-

Pergament, tillige med flere Præster, Lav-Manden og nogle Bønder, og dateret 2 Dage før Peders og Pauls Messe 1541. "Vi bekom i Sommer vor Høybaarnste Konges forseiglede Brev, af den Indhold, at hans Ombuds-Mand her paa Landet skulde holde os ved Lov og de gamle gode Christelige Sædvaner, som her paa Landet ere blevne i-agttagne. Derpaa forlode vi os, og begyndte vores Reysse til Landstthinget til Karlmanstunge i Borgesfiord, der bekom vi den Efterretning, at Biskop Ogmund var bleven fangen mod sin Villie, og hans Penge han nem fratagne uden Dom . . . derfor vil Almuen ikke, at vi denne Gang skal riide til Althinget . . . og efterdi vi Biskop Jon ere Kongens Kedsorne Underfaatt, ligesom vi og have soeren til Norges Riges Raad, saa forbyde vi alle Lærde og Leegmand i Island at fælde nogen Dom over os, vores Dom-Kirke, eller vort Bispedømme, thi vi appellere og indsette al vor Sag, saafremt nogen vil tiltale os, eller klage paa os, under vor Høybaarenste Herre Konges og Norges Riges Raads deres Raad og Behandling, da vi selv vil komme, eller sende vores fuldmyndige Ombuds-Mand, at svare for Rigets Raad efter Loven, paa Sted og Dag, som vor Høybaarenste Herre Kongen anbefaler. . . Skrevet i Karlmanstunge 2 Dage før Peders og Pauls Messe Nar efter Guds Byrd 1541.

§. 9.

Paa samme Landstthing, som i Maret 1541. blev holden ved Oreraae, kundgiorte atter Herr Gisser Einerssen for Stiftets Præster: de torde ikke vente, at hand vilde forrette noget i sit Biskoppelige Embede, der var stridende med den af Kongen udgivne Ordinantz, som var Lovtagen paa Althinget; hvorpaa hand tilspurde dem, om de vilde være ham Indige og agte ham for Kirkens Forsvar, hvilket alle tilstede-værende svarede Ja til, og gave ham deres Haand derpaa, saafremt de ikkun maatte beholde deres Præstelige Friheder. Til samme Tiid blev og i et Synodo besluttet, at de, som levede i aabenbare Laster, skulde staae aabenbare Skrifte, og ey tillades til Guds Bord førend de havde ind-

indfunden sig hos deres Præst til Underviisning. Videre var det et af de første Synodaler, som ved Reformationens Begyndelse i Island blev udgivet, at saa mange, som mueligt, skulde være til stede hos de smaa Børns Daab og i det mindste Præstens Huus-Folk. I sær befalede Bispnen en Præst Einer Arnason, at hand skulde rette sig efter Kirke-Ordinangen, og begive sig i Egte-Stand, da hand en havde den Gave at leve i eenlig Stand, og udgav hand derover kort Tiid derefter, da hand var paa sin Visitation, følgende Betænkning:

Universis & singulis Christi fidelibus præsentis literas visuris vel auditoris Gisserus Enari Superintendens Schalholtensis gratiam & pacem per Christum. Quia inprimis & ante omnia Pastores Ecclesiæ debeant ex præscripto divini verbi gregem sibi commissum regere, opere etiam eodem vitæ & conversatione Christiana cæteris exemplo esse, ut Petrus Apostolus ait, non dominantes in Clero, sed forma gregis in populo. Enim vero Ordinatio Ecclesiastica Daniæ & Norwegiæ (imo tota Sacra Scriptura) prohibeat in genere omnibus, specialiter Sacerdotibus, concubinatum sive impurum Cœlibatum. Satis admoniti sumus, ut ab inepta illa, qva hæctenus illaqueati fuimus, consuetudine illiciti concubinatus discedamus. Nullum votum, nulla lex humana potest creationem Dei tollere, aut homines immutare sine singulari dono Dei, ergo licet - Sacerdotibus, continentia donum non habentibus, conjugium contrahere, quod Deus instituit, ut esset remedium humanæ infirmitatis, quod sequentibus Sacræ Scripturæ testimoniis declarabo.

Gen. 2. Crescite & multiplicamini & implete terram. Item: Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi,

I Cor. 7. Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam. Item eodem capite: Melius est nubere quam uri.

I Tim. 3. Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum. Item Titum I. Constituas per civitates presbyteros, si quis sine crimine est, unius uxoris vir.

Non omnes capiunt verbum hoc, (ait Christus,) sed quibus datum est, ubi loquitur de Eunuchis, & cum continentia five castitas sit donum Dei, non est in parte nostra.

Item vocat Christus matrimonium conjunctionem divinam eodem Capite.

I Cor. 7. Sanctificatus est enim vir infidelis per uxorem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.

I Tim. 2. Salvatur mulier per filiorum generationem, tanto minus coinquinamur usu conjugali.

Quæ nunc sequuntur jure deberent nos absterre a fornicatione & immundicia adque Conjugium copulandum invitare.

I Cor. 6. Fornicarii Regnum Dei non possidebunt.

Ebr. 13. Honorabile sit inter omnes conjugium, & cubile impollutum, fornicatores autem & adulteros judicabit Deus.

I Tim. 4. Paulus vocat doctrinas Dæmoniorum, quæ prohibent matrimonium.

Ordinatio vero Ecclesiastica, hoc præsentis anno a Clericis Schalholti. Diœcesis in Synodo approbata & accepta, sic habet: Parochi five Presbyteri in genere omnes aut continentes vivant, quibus id datum est, aut ducant uxores. Quod si diversum faciant, semel atque iterum admoneantur; si respicere noluerint, destituantur ab officio, & in locum eorum alii præficiantur.

Ex his omnibus clare apparet, Sacerdotibus licere matrimonium contrahere, qui non possunt continentes vivere, concubinatum vero sub periculo animæ prohibitum esse.

Et quia honorabilis vir Dominus Enarus Arneri consensum petiit, ut sibi cum Arndise Snorronis contrahere matrimonium liceret, ut

ut præscriptarum personarum filii & filia hæredes efficerentur legitimi, Quod ex mea parte permitto, stabilio & approbo. In cujus testimonium sigillum meum præsentibus est literis appensum. Datum in KolfreyNSTAD in Fœskrudsfirde. Idus Augusti Anno Servatoris nostri 1541.

Dette Document, som er tagen af den Copie-Bog Herr Gisser selv har skrevet, agter jeg særdeles merkværdigt, deels fordi deraf kand sees, hvem den første Præst efter Reformationen har været, som i Island har begivet sig i et lovligt Egteskab, deels og til hvad Tiid Præsterne har begyndt at kaste det utaalelige Nag af sig, de under Pavedømmet havde været besværet med. Derom kand mangfoldige Exempler anføres, at ikke allene Præster, men Bisperne selv i Island offentlig har havt Concubiner og Børn med dem, jeg har ikke heller funden at nogen for saadan Uteerligheds Skyld, undtagen en liden Penge-Mulct, er bleven anseet med særdeles Straf, uden det jeg læser om en Curato paa Greniafstad i Holum Stift ved Navn Eynsker Eynarsen, at hand af Brødrene i Klosteret Muufatverrae Anno 1488. var bleven udvalgt til Abbed, men at Biskop Olaf ey vilde give sit Samtykke dertil, fordi hand ikke havde Kloster-Riød (og meest fyrer had, hann hafdi ey Klausturkiöt,) dog holdt det ikke hart, at faae Bispen bragt paa andre Tanker, thi da denne Curatus foregav, at hand nu var saa gammel, at hand vel skulde tage sig vare og bedre sig, hand havde desuden gjort Jomfru Maria og Brødrene det Løfte, at vilde gaae i Klosteret, hvilket hand af Frygt for Maria Hevn og Brede ey torde bryde, saa gav Bispen sit Minde dertil, at hand skulde være Abbed. Men da hand siden en Tiidlang derefter indfandt sig igien paa Bisse-Stolen, og havde Regel-Klæderne med for at indvie, havde hand tillige den Ansøgning at giøre, at hand maatte faae Absolution for Horerie hand havde begaaet, hvorover endelig Bispen blev vred og ey vilde indvie ham til Abbed i forbeholdte Kloster. Men et ærligt Giftermaal efter Guds Bud havde siden 1179. strængelig været forbudet. (*) Nu derimod var den lyk-

K f 2

salige

(*) Cælius Secundus Curio siger artig i den rare Bog Pasquillo Ecstatico p. 98. P. Vidi D. Gregorium & post eum Papas, qui Mitras, Infulas, sacrificia, oblationes, lumina & omnia fere, quæ in veteri

salige Tiid kommen, da det løbsagtige Væsen nogle Præster laae i, offentlig blev straffet, thi endog i dette 1541 Aar blev en Præst Sæmundey Jonssen for slige Mørkheds Gierningers skyld paa Athinget affact fra sit Embede.

§. 10.

Da Herr Gisser Eimersen, efter at Biskop Dgmund var bortført af Landet, havde friere Hænder, i det den Støtte var borte, hvilken den største Deel, deels aabenbare, deels hemmelig havde hældet sig til, tog hand sig med Alvor for, at affkaffe de Papiistiske Ceremonier, og at indrette alt efter Ordinanzens Lydelse. Det vil ikke være ubehageligt, naar jeg anfører en og anden af disse Ceremonier, efter de Beretninger, som jeg i nogle Jølandiske MSS. finder optegnet. Jeg forbigaaer, at tale om de adskillige Tiider, de vare forpligtede at synge visse Psalmer paa, som Octu Sengur, (*) det var det første som meget tilig om Morgenen Kloffen 3. blev sunget, Prim, da der blev sungen for Prædiken, Tertia der var det som blev sungen i Messen, og Nona, som var den Sang man holdt, efter at al Guds-Tienesten var sluttet, hvilket man nævnedes þriggia lestra halld, efterdi 3 af Davids Psalmer da bleve sungne, og vil ikkun anføre efterfølgende:

Ond.

veteri Templo fuere in Novum Test. importabant: M. Non adducebant uxores Veterum Patrum? P. Non, sed eorum ancillas: nam uxores negabant ad N. T. pertinere.

(*) Det Navn Otte har sin Oprindelse af det Engel. Sarske Ord Vht og bemærker tempus antelucanum. Der vare ellers 2 saa kaldede Ottusanger. Den første om Midnat, som de specialicer kaldede Octu. Den anden indfaldt Kloffen 3 eller 3½ efter Midnat, og varede til Kloffen 4½ og nævnedes de den, for at skille den fra den første, Ekra Octu. Den i Histor. Antiqu. Islandiæ særdeles værkerede Laug-Mand Paul Widalin har iblant andre curieuse Piecer i MS. efterladt en iiden Afhandling under den Titul Allur Dagur til Stefen, hoort hand anfører adskilligt om dette Ord, saa og om Non, som her falder for vittloftigt at udføre. I Norge er endnu det Ord Otte meget brugeligt. Naar een skal staae tilig op, berder det, at taae Otta. Den første Otte eller som de nævner den Store Otta regner de at være imellem 2 til 3. og Efter-Otta mellem 3 til 4. Efter-Midnat. Herr Christiern Jani fører og vel i hans Dictionario Norvagio ed. 1646. p. 22. det Ord Otte an, men har inter ydere derom, end at det er om No. genen tilig, naar Hanen galer. Hvem der ellers maatte finde Behag i, at efterlæse, hvorledes hora prima, tertia, nona ere blevne celebrerede, kand faae den fornødne Efterretning derom i Bingham's Antiqu. T. V. p. 310. sqq.

Onsdagen for Christi Himmelfart gik man i Procession omkring Kirke-Gaarden, fra den Kirke-Dør, som var mod Østen, og til mod Vesten, og derfra til Kirken. Der blev Vie-Band og en Stage (Vphals Sticka) baaret foran, Præsten, som ikke havde Messe-Klæder paa, gik derpaa med en Haand-Bog i Haanden, og læste for sig selv, og alt Folket fulgte efter. Paa syv Steder paa Kirke-Gaarden var et Kors opreyst. Søndagen tilforn formanede Præsten Folket, at læse deres Børne-Lærdom, de Bønner som de vidste, og at befale sig Gud.

Paa Palme-Søndag og Paaske-Dag gik man førend Messen begyndte i Procession: Først blev Vie-Band baaret, siden kom Præsten eller Diaconen med en Stage (Vpphallds Striku,) der var vel høj, med 3 Piber paa, hvori 3 Lys vare satte. Efter ham ginge 2 Personer og sang, og andre 2 hos Præsten naar de kunde havees. De havde saa kaldede Ryckeliin paa uden Ermer, men Præsten sin Messe-Stiorte paa (og bar hann Irskan Kroff sem Kroffmarck var aa, giørt af Leyre oc smeltar I Steynar) og bar hand et Irlandsk Kors med et Korsets Tegn paa, giørt af Leer og vare Steene satte eller smeltede derudi, derhos sang de de tempore; paa Palme-Søndagen de Introitu Christi in Urbem, men paa Paaske-Dag de Resurrectione.

Efter at Præsten havde skriftet Folket, der vilde gaae til Guds Bord, gik hand frem i Kirken, eller saafremt der vare mange, ned til Kirke-Døren, og læste den Psalme: Miserere mei Deus, og gav dem der agtede sig til Guds Bord et Slag paa Hovedet med et Afsløsnings-Riis; Naar Psalmen var til Ende, begyndte hand at gaae paa ny omkring og sagde: I Navn Faders og Sons og Hellig Aands, hvorpaa hand gav enhver af dem, som havde skriftet, 3 Slag med Afsløsnings-Riiset. Diaconen gik efter og talde, hvor mange de vare, som vilde til Guds Bord; derpaa læste Præsten en Bekændelse om daglige Synder, og Folket læste efter.

Vie-Bandet blev viet hver Søndag for Guds-Tienesten, men ikke paa andre Hellige Dage, derpaa blev det satt uden for Kirke-Døren, og gik da hver Mand til, og toge af dette Vie-Band i Rander,

Potter, Horn ic. og stænkede det, naar de kom hjem, paa deres Fæ, deres Tjende og omkring deres Huuse.

Løverdagen for Paaske blev Jlden udslukt i enhver Gaard, og ny Jld søgt hos Præsten, som da tilforn maatte vies af ham, saafremt den skulde due noget, og kand man giette sig til, hvor omhyggelig man har været, at Jlden ikke Naret omkring maatte udslukkes, paa det ikke den formeente Kraft og Betsignelse, som var hos denne indviede Jld, derover maatte tabes.

Hver Søndag efter at Vandet var bleven viet, gif Præsten frem i Kirken, og Diaconen efter ham med Vand-Sadet, og stænkte hand hist og her med Stænke-Kosten paa alt Folket. Imidlertid læste hand de Ord af den 51 Psalme: Aspergis me Domine Hysopo.

Paa Palme-Søndag blev en Palme viet, og siden brændt til Aske paa Alter-Steenen, der paa Jslandsk kaldes Pax spialld, og hvor-paa deres Venerabile stod. Jeg har medens jeg var i Jsland hos adskillige Antiquariis søgt, at faae Originem og Bemerkelsen af dette Ord, men forgiebes. Det er ellers bekiendt, (*) at under denne firkantede Steen, der ligger midt paa Alteret, et lidet Pergements Brev, indeholdende Esterretning, naar Kirken har været bygt, og hvem den har været helliget, er bleven forvaret, tillige med nogle formeente Reliquier af de Helgenes Been, hvilket jeg og har funden her i Sielland i Boeslunde Kirkes Altære. Den Aske, som blev brændt af den indviede Palme, blev forvaret i en Pose til Aske-Onsdag, da den efter Messen i Kirken blev stænket paa Folket. Mand for Mand gif nemlig til Præsten, som stod i Chors-Dørren, og stænkede hand da med et lidet Riis noget paa enhver af dem, imidlertid læste hand noget sagte hos sig selv.

Alle

(*) Med hvad Ceremonier denne Steen eller Table er bleven neblagt i Alteret, naar det blev indviet, kand læses i J. F. Meyers Museo Ministri Eccles II. p. 20. sq. og om de derunder forvarede Reliquier Laurentii Terpagri Diss. de Sepulchro Altaris, s. Reliquiis Sacris in altaribus condi solitis, Hafn. 1704. Sam. Schelwigs Prüfung des Pabsthums p. 844. 847. sq. Sam. Theodori Schönlands Historische Nachricht von Altären ed. Lips. 1716. p. 86. 117. Casp. Sagittarius de Martyrium Natalitii. p. 50. sq.

(*) Alle disse Ceremonier, Messer for de Afdøde, Papistiske Sange, bestemte Mars-Tider, utallige Helgenes Hoytider, som ex opere operato bleve i-agttagne, og derved Folket indbildet, at naar de ikkun i-agttogge slige udvortes Ting, de da vare i Naade hos GUD, affskaffede Herr Gisser Einersen, og viiste derimod, hvorledes man i Hiertens Oprigtighed, Aand og Sandhed skulde paakalde den Tre-Enige GUD, og tiene ham med en fornustig Guds-Dyrkelse.

Paa det hand og des bedre kunde forstke sig om, at Præsterne hver i sin Meenighed vilde rette sig efter de af ham givne Formaninger, og en fremture udi de Bildfarelser de hidindtil havde været hengivne til, saa forelagde hand dem Hans Majestæts Kirke-Ordinanz, viiste dem de Anordninger, som derudi vare gjorde til deres Menigheders Opbyggelse, og paalagde dem med en Fed at forpligte sig, at de vilde holde sig samme efterrettelige. Jeg har den Forpligtelse, som Præstekabet har udstedet, hvilken jeg agter værd her at indføres:

Jaatum vier Kiennemenn Skalhollts Stiktes, ad vær vilium yfer off taka vors Heygbornasta Herra Kongsens Ordinatio, sem GUD gefur off sina Næd til, og vor Formadur verdur off tilseigiandes, ad holdnum aullum Kiennemannlegum Freyheitum, þo afleigium vier hana ad motstanda i nockurn Mæta, þad þessu Lande bærelegt er.

i. e.

Vi Præster i Skalhollts Stift b-kiende, at vi ville modtage vor Høybaarenste Herrs Kongens Ordinanz, saaledes som GUD giver os Naade til, og vores Formand tilsiger os det, naar vi beholde alle vores Præstelige Friheder, dog erklære vi os, at vi en i nogen Naade ville sette os op imod samme, saavidt dette Land kand taale.

Imid-

(*) Noget af de Islandske Scribentere, og særdeles Hr. Jon Sigilsson i Continuationen af Hungevaka, anføre som noget mærkværdigt, at den 23de Biskop i Skalholt ved Navn Svinn, (der skal have havt den Gave, at sige mange Ting tilforn, som hand og selv, da hand var Præst paa Skalholt, siges at have spaaet sig, at hand skulde vorde Biskop i samme Stift,) skal have sagt, at hans fjerde Eftermand, som var Herr Gisser Einersen, vilde affskaffe Siele-Messer, de mange hellige Dage, og da brugelige Ceremonier, hvilket siden mere og mere vilde tage overhand, saa hand til den Tid hellere vilde ønske sin Søn, at være Hyrde paa Skalholt end Præst sammesteds.

Imidlertid fandtes dog adskillige, særdeles blant de Gamle, der ey vilde underkaste sig denne Kirke-Ordinanz; Paa det nu Biskopen kunde des nyere udforske enhvers Sindelav, saa kaldede hand alle Præster af Sønder-og Vester-Fierdingen i Aaret 1542. til sig til Middal i Laugardal, oplæste Kirke-Ordinanzhen for dem, og forlangede, at enhver reent ud skulde erklære sig, om de vilde holde sig denne Ordinanz efterrettelig eller ikke.

Derpaa erklærede 28 Præster sig, at de vilde rette sig efter Ordinanzhen, saa vidt Præste-Embedet vedkom, naar de kunde med Ordinanzhen faae de Bøger, som de havde behov, hade derhos at Kongen vilde lade dem beholde Kirke-Godsset og de sædvanlige Indkomme, paa det de desbedre kunde i-agttage deres Embede; endelig begierede de, at det som efter Jølands Lenlighed ikke kunde holdes, og dog i Ordinanzhen var anbefalet, dem ikke maatte paabyrdes, hvorover deres Superintendent kunde give nærmere Forklaring. Deres skriftlige Revers lyder saaledes:

I Nafne Heilagrar Þrenningar.

Medkiennust vier efter skrifader Prestar Skalhollts Stifftis ad á Midvikudagenn nærstan fyrer Petri og Pauli I Middal og almennelegre Prestastefnu, ogum efter Drottenlega Holdgan 1542. vorum vier krafder endelegs Svars vppaa vors kiærasta og Nadugasta Herra Kongsens Kyrkiu Ordu, sem vor Superintendens Hr. Gyssur Einarsson liet þar fyrer oss upplefa; Hvoria Kyrkiu Ordu vier samþyckium og med Tockum I gllum þeim Greinum, sem og hræra kiennemanlegt Embætte, efter því GUd gefur oss Nøad til, og vor Yfermadunn verdur oss tilsegande, ef vier foaum þar Bækur med þessum Ordu Bæklinge sem oss naudsyniar, ad hölldnum vorum kiennemannlegum Fryheitum. Bidiande vore Nøadugasta Herra Kongl. Maj. ad unna oss Hallds og Medferdar efter Skiallegheitum og Klaustrum, Kyrknagotse og veniulegre Kiennemanna Rentu, sem tilforna hefur vered, ad þess helldur me gum vier gaumgiæfelegar vorum Kiennemanskap framfylgia. Vilium vier efter skrifader Prestar syna vorum Nadugasta Herra Kongenum allann þann Trunad, Hlydne og Hollustu sem vier nægum. Hierimot

imot audmiuklega bidiande hans Nødugustu Nød, ad þad verde ecke hier i Lande skickad og stadfest af Kongl. Majr. Vmbodsmanne, med vors Superintendentis og bestu Manna, lærdra og leikra, sem hier kann ecke effter þessare Kyrkiu Ordu hallded ad vera, og hier krefur annarar Skikunar, efter því sem vor Superintendens kann frammar meir ad sega. Til Sannenda og Vitnesburdar hierum þrykium vier vor Innfigle nedan á þetta Bref skrifad á sama Stad øre og Dege sem fyrr seger.

1) Alexius Pálsson. 2) Bryniolfur Halldorsson Prestur. 3) Martein &c. Einarsson. 4) Bardur &c. Eyolfsson. 5) Freistein &c. Grymsson. 6) Gudmundur &c. Jonsson. 7) Eyrekur Jonsson &c. 8) Magnus &c. Jonsson. 9) Jon. &c. Biarnason. 10) Svein &c. Þorbiarnarson. 11) Eirekur &c. Grimsson. 12) Biörn &c. Olafsson. 13) Jon &c. Þorleiffsson. 14) Lofftur &c. Narfason. 15) Jon &c. Einarsson. 16) Arne Arnorsson. 17) Tume &c. Gudmundsson. 18) Stephan &c. Hallkellsson. 19) Jon &c. Jonsson. 20) Asgeir &c. Hakonarson. 21) Þordur &c. Gislason. 22) Oddur &c. Halldorsson. 23) Magnus &c. Eyolfsson. 24) Einar &c. Olafsson. 25) Snorre &c. Hialmsson. 26) Gisle &c. Nikulafsson. 27) Gisle &c. Jonsson. 28) Olafur Jonsson.

(L.S.) (L.S.) (L.S.) (L.S.)

i. e.

I den Hellige Tre-Enigheds Navn.

Vi efterskrevne Præster i Skalhólts Stift bekiende, at paa Onsdagen for Petri og Pauli Messe, Nar efter Christi Byrd 1542. blev i Middal paa almindelig Præste-Møde, vort endelige Svar fordret om vor kiereste og Naadigste Hr. Konges Kirke-Ordinanz, som vor Superintendens
Hert

1) Abbed i Bidoe Kloster. Det var denne Alexius Paussen, som af Claus van Merwig blev breven af Bidoe Kloster, hand opholdt sig siden paa Hole i Grimsnes, og havde sin Livs-Tiid af de vertil liggende Jorder sin Underholdning. Tilførn havde hand været Præst paa Thingvælle. 2) i Odde. 3) i Stadesstad, siden Biskop. 4) i Keinevælle. 5) i Staffholt. 6) 7) i Keyholt. 8) 9) paa Bredebolstaf. 10) i Hvamme i Norðerdal. 11) i Gilsbæke. 12) i Rune. 13) i Vatnsfiord. 14) i Stadarbraun. 15) 16) i Hitarðal. 17) 18) i Laugarbæle. 19) 20) i Lunde. 21) 22) i Gaulverjabai. 23) i Selardal. 24) i Garde vaa Alfstaos. 25) i Hólte under Drifeld. 26) 27) som siden blev Bisp i Skalholt. 28)

Herr Biffer Einersen der lod oplæse for os, hvilken Kirke-Ordinanz vi samtykke og modtage i alle Puncter, som vedkomme det Præstelige Embede, efter den Naade, som Gud os dertil vil forleene og som vores Formand os tilsigendes vorder, saafremt vi med denne Ordinanz fandt bekomme de Bøger som os fornødne ere, og vi maae beholde vore Præstelige Friheder. Vi bede vores Naadigste Herre Kongen, at unde os Ophold og Underholdning efter de skriftlige Beviiser (eller Jorde-Bøger) som forefindes paa Klosterne, saa og af Kirke-Godset, og de sædvanlige Præstelige Indkomme, som tilforn haver været, at vi des bedre og med des større Gliid kunde føre vores Præstelige Embede. Vi efterskrevne Præster ville vise vor Naadigste Herre Kongen al den Troskab, Lydighed og Underdanighed, som i vores Formue er; Derimod bede vi Hans Naadigste Naade, at her i Island ey noget maae besluttet og anordnes af deres Kongelige Majestæts Ombuds-Mand, som ey efter denne Kirke-Ordinanz kand holdes, men at det maae forholdes efter vor Superintendentes og de beste saavel Lærde, som Leeg-Mænds Naad, efterdi her udkræves andre Skikke, som vores Superintendent nærmere kand berette. Til Stadfæstelse og Vidnesbyrd herpaa trykke vi vores Indsegl neden under dette Brev, som er skreven paa forbenevnte Sted, Aar og Dag.

Derimod vare 6 andre Præster, der undskyldte sig for, at underkaste sig Kirke-Ordinanzten. Disse foregave deres Alderdom og Svaghed, og bade, at de ey maatte tvinges til de Ting, som de ey vare mægtige til at holde, hvilket deres egen Bekiendelse udførliger forklarar.

Þad medkiennunfst vier Eftterskrifader Kiennemenn, ad vier höfum heyrnt nylega af vorum Formanne Hr. Gyssare Einarssyne vors nadugasta Hr. Kongsens Bodskap, i hverium hanns Nöad vil vmbreita löata Embættis giörd kiennemannlegrar Stiettar; Enn sökum vors Alldurdoms og Veikleika, kenum vær off ecke Menn til, ad medtaka annan Kiennemannskap, enn þann, sem vier höfum ædur underjóatast, og vier höfum leinge medblifed. Þa bidium vier Hans Verdugustu Nöad, ad þreyngia off ecke til þeirra Hluta, sem vier erum ei Menn til under ad ganga. Vilium vier giarnan syna vorum Nadugasta Herra

Tru-

Trufkap, Hlydne og Holluftu i øllum þeim Hlutum, sem off er mögulegt. Og til fannenda hierum þrykium vier vor Innsigle á þetta Bref. Skrifad a Middal Midvikudagen nærstann fyrer Peturs Messa og Pals a allmennelegre Presta Stefnu Anno Domini 1542.

Sigurdur Abote og þyckvabæ (1) (*)	Bergur &c. Jonsson.
Þorleifur &c. Eirecksson (3)	Jon &c. Hedinnson. (4)
Olafur &c. Kolbeinnson (5)	Jon &c. Eirecksson. (6)

i. e.

Vi efterskrevne Præster bekiende, at vi nylig af vores Formand Herr Gisser Einersen har hørt vor Naadigste Konges Bud og Billie, efter hvilken Hans Naade vil lade Præste-Standens Embedes Forretninger forandre. Men efterdi vi ere gamle og svage, finde vi os ikke duelige til, at modtage anden Lærdom end den, vi tilforn have forpligtet os til, og vi længe ere blevne udi. Derfor bede vi Hans Værdigste Naade, at hand ey twinger os til de Ting, som vi ikke ere i Stand til at holde. Vi ville gierne bevise vor Naadigste Herre Troskab, Lydighed og Underdanighed i alle de Ting, som os ere muelige. Og til Stadfæstelse herpaa sette vi vores Indsegl paa dette Brev. Skrevet i Middal paa almindelig Præste Stevne. Næste Onsdag for Peters og Pauls Messe Anno Domini 1542.

Hvorledes de andre Præster i Stiftet, hvilke og vel ere blevne tilholdne, at give deres endelige Meening tilkiende, have erklæret sig, er mig ikke forekommen, hvorfor jeg ønsker, at naar nogen derom skulde have Efterretning, samme mig maae vorde meddeelt.

Pl 2

§. II.

(*) 1) Herr Sigurder har siden forandret sine Tanker, thi ikke at tale derom, at Herr Gisser noget derefter recommenderede ham en ung Person til Undervisning, saa beretter Palladius udi en Skrivelse til Biskop Jon Arasen i Aaret 1550. at hand hadde antaget den reene Lærdom. 3) Paa Bredebolstad i Fliotshlid. 4) i Saurbæ. 5) i Batnesfiord. Denne Præst dømte A. 1549. B. Jon Arasens Forhold ulovligt og utilbarligt, hvoraf jeg slutter, at hand og maae være kommen til bedre Eftertanke.

§. II.

I dette Aar 1542. (*) bekom Herr Gisser Eimersen Befalning, at hand skulde komme til Kiøbenhavn, efterdi Hans Majestæt, som det heder i Konge-Brevet dateret Gottorp Løverdagen efter Latare 1542. vilde lade ham undervise om en christelig Reformation, som H. M. med Dannemarks og Norges Rigers Raad, efter lærde Mænds Billie og Samtykke, havde besluttet allevegne at skulle indføres, og af enhver i-agttages. Til den Ende blev hand beordret, paa et af Kongens Skibe, som ham blev tilsendt, at forsoye sig til Kiøbenhavn, og fik hand tillige den Forstrking, at Kongen vilde lade ham bringe tilbage til Island igien. De 26 Artikler, som dette Aar bleve foyede til Kirke-Ordinancen, have vel givet Aaledning til denne Befalning, hvilken Biskop Gisser Eimersen allerunderdanigst i-agttog og strax efter foromtalte Præste-Møde, nemlig Onsdagen efter Mariæ Besøgelse, begav sig paa Reysen til Kiøbenhavn, hvor hand ankof den 25 Julii. (**)

Biskop Jon Urasen blev og i samme Ørende tilskreven, at hand skulle møde i Kiøbenhavn, men hand havde ikke i Sinde, at bøye sig for Kongen eller at vige fra den Papistiske Religion, derfor holdt hand det raadeligst, at blive tilbage, under Paaskud, at hand ey kunde taale saa lang en Reyse til Søes, men paa det hand ikke maatte beskyldes for aabenbare Ulydighed, saa sendte hand sin Søn Sigurder Jonssen, sin Daatters Mand Isleif Sigurdssen og Herr Oluf Hjaltesen til Kiøbenhavn, med herhos følgende efter Originalen paa Pergament udskrevne Skrivelse, som Herr Archivarius Langebeck har været saa god at communicere mig:

Vorum

(*) Herr Gissers anden Udreuse til Kiøbenhavn er altsaa ikke at henføre til 1540. men til Aaret 1542. hvilket Biørn paa Skardsaae og Biskop Brynjolf Svenonius i deres Annaler rigtig have observertet.

(**) Hand melder det selv i sin Copie-Bog med de Ord: Ann. 1542. laugdum vier til fior ur Straumfirde affara Nottena Midvikudagsens næsta efter Visitationis Mariæ oc komumm in die Jacobi hora tertia.

Vorum Heygbornasta Hera, Hera Kong Christian heilsar eg kiærliga med Guds Kuediu; þacka eg ydrum Herradome audmyukliga oll Milldheit og goda Giörninga er ydar Herradomr hefur mier jafnan giort, vil eg vnderuisa ydar Majest. Nød, at ec fieck ydar Nødar Skrifelsi hlydandi, at ec skyllde koma til ydar Nøde med ydart Skip, enn þat sama Skip kom ecki til Islands og suo Saker uors likamligs Kränkleika, sem Gud og goder Menn vita, þeir ydar Vilia fatt seigia er ec ecki Mann til at gefa mig til Sios uppa suo langa Reisu til ydar Nødar Heradoms, sem ydar Magist. Nødar Herradoms Bref og Bodskapr til minn uppa hlyder, þui med godra Manna Rødi hefi eg utsent vora kiærustu Vini Herra, Sigurd Jonsson Canick þrandheims Dom-Kirkju og Isleif Bonda Sigurdsson, og Siro Olaf Hialtasson, treystum vier at þessir fyrirskrifadir Menn mune best Forstand a hafa, at forfara ydar Heradoms Vilia Islands Gagn og Bistand, þat eg og fatækr Almuge i Hola Dom-Kyrkiu Stikte kann og ma Gudí og ydar Heradomi til Heidurs og Æruadgiora, suo og huad sem þessir Menn vilia ydrum Herradomi losa minna vegna, og ydar Kongligt Magist. till uppa mig setia skal ec at Guds Vilia vel hallda epter allri minne Formegun þat eg kann og eg ma og get giort, kunna þessir miner Sendibodar at seigia ydar Nød þat fleira eg skrifa ecki þui þat þeir seigia ydar skal fyrer minn Part alleina sem eg væri sialfr þar nalægr. Hiermed bifalar eg ydar Verdugu Nød Almecktugum Gude nu og alla Tíma, Var þetta Bref skrifat i Hola Byfkupsdæme i Islande næsta Dag epter Olafs Messo fyrre þa lidet var fra Guds Burd. MDXLII.

Jon med Guds þolennmædi
Byskup æ Holum i Islande.

Opkrift:

Vorum Heygbornasta Hera, Hera Kong Crístian Fridríksyne
kome Brefit til.

i. e.

Vores Høybaarnste Herre, Herre Kong Christian, hilser jeg
kierlig med Guds Hilsen. Jeg takker Eders Herredom, yndmygelig
213
for

for al Mildhed og Belgierninger, som Eders Herredom bestandig har beviist mod mig. Eders Majestæt vil jeg herved berette, at jeg har faaet Eders Naades Skrivelse, hvis Indhold var, at jeg skulde komme til Eders Naade med Eders Skib, men det samme Skib kom ikke til Island. Desuden er jeg i Henseende til vores legemlig Svaghed, som Guld og gode Mænd er bekiendt, der vil siige Eder Sandhed, ikke Mand for at begive mig til Soes paa saa lang en Rejse til Eders Naades Herredom, som Eders Majestæts Brev og Bud til mig om formelder. Derfor har jeg efter gode Mænds Naad udsendt vores kiereste Venner Herr Sigurder Jonssen, Tronhiems Dom - Kirkes Canonicus, Islef Sigurdssen Bonde og Herr Oluf Hjaltesen. Vi have den Forhaabning, at disse anførte Mænd best ville have Forstand paa, at forfare Eders Herredoms Billie, om Islands Beste og den Bistand, som jeg og den fattige Almue i Hole Dom - Kirkes Stift kand og maae giøre Guld og Eders Herredom til Heder og Ære. Det som disse Mænd paa mine vegne ville love Eders Herredom og Eders Kongelige Majestæt mig vil paalegge, skal jeg med Guds Billie efter min yderste Formue vel giøre, saa viit jeg kand og maae giøre det. Disse mine Sendebud kand siige Eders Naade flere Ting, som jeg ikke skriver, thi hvad de siige Eder, skal for min Deel allene agtes, som jeg var selv nærværendes. Hermed befaler jeg Eders værdige Naade nu og altid den Allmægtige Gud. Var dette Brev skrevet i Hole Bispedomme i Island næste Dag efter den første Olafs Messe, Nar efter Guds Byrd. 1542.

Hvorledes disse hans Sendebud i Kiøbenhavn ere bleven modtagne, derom kand jeg intet videre berette end dette, at de holdt sig til Herr Gisser, som i mueligste Maader gif dem til haande, saa at og Jon Arasen siden i et Brev takkede Herr Gisser derfor. Videre afslagde Herr Sigurd Jonssen, der var Præst paa Greniade stad (maaskee og de 2 andre med ham) sin Trofskabs Sed til Kongen, og lovede, at holde det som Kongen befalede, hvorpaa Hans Majestæt og gav ham sit Beskiemelses Brev, men da hand kom tilbage igien, vilde hans Fader Bispen intet vide af det, som var bleven lovet, og Herr Sigurder ikke heller bryde den Sed hand havde giort, hvorfor hand og siden sad ganske stille, og ikke mængede sig i alle de fortrædelige Ting og Uroligheder hans Fader

der begyndte; Hand kunde og om saa meget mindre finde Behag derudi, da hand i Kiøbenhavn uden Tiil nærmere indsaae den Lutheriske Religions Sandhed, som jeg slutter af et Brev, D. Palladius skrev til Biskop Jon 1550. der til sin Tiid skal anføres.

Jeg finder ikke heller at Kongen den Tiid er bleven unaadig over Biskop Jon Urasens Udeblivelse, eller videre har befaleet ham noget førend 1545. da hand efter Kongelig Befalning indsamlede 400 Lod Golv af Kirkerne og Klostere i Holum Stift, hvilte hand leverede til Herr Otte Stigsen. Maaskee er det skeet derfor, fordi hand den Tiid sad stille, og Hans Majestæt endnu havde det Haab, hand maatte ved sig udviist Naade lade sig bringe til Estertanke.

Herr Gisser Einersens Reyse var derimod hans Stift til megen Nytte, thi hand bragte nogle herlige Anordninger med sig tilbage, der tiente til Guds Ordes Forfremmelse og hans Riges Udbredelse i det ham anbetroede Bispedømme.

Paa det Kirken med Tiden kunde vorde forsynet med Lærere, der kunde være duelige til at undervise andre i den Saliggjørende Guds Kundskab, saa var Hans Majestæt betænkt paa, at faae Skoler paa Island indrettede, hvorudi saa vel smaae Børn kunde undervises i Læsning, i Boger og anden Børne-Lærdom, som og siden videre forfremmes i Studeringer og boglige Videnskaber; Derfor lod Hans Majestæt en Befalning udstede til Abbeden i Tiekvebai Kloster, Prioren i Skride Kloster, og Abbedissen i Kirkebai Kloster, at de skulde holde en liden Barne-Skole, som Befalningen selv videre om formelder:

”Wii Christian mett Guds Naade Danmarckis Nor-
 ” gif Wendis og Gottis Konningh, Hertug i Slesvigh, Hol-
 ” sten, Stormarn och Dytmerschen, Gressue udi Oldennborgh
 ” och Delmenhorst, helse etther os Elstelige Regelbundenn
 ” Menndt, Herr Sigvardt Abbett udi Tygkebeyer Kloster,
 ” Sr. Brander Pryor udi Skhrediosfeldts Kloster, og Regel-
 ” bunden Søster Halldore Abbadisze, udi Kirkebeyer Closter
 ” evindeliggenn mett Guds og Vor Naade. Wiuder, at wii
 ” hassue

"haffue forfarett hvorleediis att ther paa vortt Lanndt Jf-
 "landt, mett Tydem, om ther icke findis Raadt till udi Tyde,
 "schall blyffue brøsth paa Sogne Prestes, Sogne Degne og
 "andre lerde Persohnes, thill Religionens Behoff udi thett
 "att der paa Landet thesverre, heer till icke haffver verrett
 "holdne gode Scholer, efftersom anderstedts her udi Vore
 "Riige Danmark og Norge. Og efftherthii, att Jicke ere saa
 "vell formuendis, som andre vore Kloster, Helligfeldt Klo-
 "ster, og Widse Kloster &c. at holle huer Edher een Latinske
 "Schole, tha bedde Wii Edher og wille, att huer Edher retter
 "sig effther ath holde een lyden Børneskole, ther vdi hvertt Klo-
 "ster att opptugtis og læris vnge Børn theres a. b. c. d. og anden
 "Børne Leedom vdi. Thesligiste besørge the Scholemestere og
 "the Persohnes, som kunde leere og uptuchthe samme vnge
 "Børn; Og of Elskelig Her Gitzzer vor Superintendent ther
 "udi Skallholdt Stigt hver Edher tillsticendis vorder theris
 "thilbørlighe Underholdninge till Klæde, Føde og anden
 "Nøttørff. Tisligeste besørge samme unge Børn som vp-
 "rugtes i samme Skole, theres Underholdninge, paa thett att
 "unge Børn saa megett thes williger maa dragis till Schole
 "og Leedom, Guld till Ere og Religionen og Christendommen
 "till Beste og Forbedringe, och schall wor Fogett og Lens-
 "Mandt, naer hanndt kommer ther till Landett, sielff haffue
 "Tilsiun mett Edher att thette saa holdis. Heer wydher al-
 "tingest att rette Edher effter og ladher thett ingenlunde; Be-
 "salendis Edher Gudt. Giffwet paa Vortt Slott Kiøbne-
 "haffn Vor Frue Afftem Præsentionis Aar. M.D.XLII.

Under Vortt Signett.
 Christian.

Paa de andre to Klostere i Skalhøltz Stift Helgefild og Widse vilde
 Hans Majestæt have Latinske Skoler indrettede efter et under samme
 Dato udgivet Konge-Brev.

" Wii Christian mett Gudts Naade &c. helse Ether of
 " Elskelige Regelbonden Mendt Abbedt Halldor udi Hellefeldtz
 " Kloster og Forstander og Meenige Convent udi Widssø Klo-
 " ster evindeligen mett Gudt og Vor Naade. Wiuder, at Wii
 " haffve forfarett, hvorledis att ther mett Tyden, om ther ickē
 " findes Raadt tyl udi Tyde, schall blifve stor Brøst paa Sogne-
 " Præster, Sogne Degne og andre leerde Personer, som mann
 " kandt bruge ther paa wort Landt Island tyll Religionens Be-
 " hoff vdi thz, att hertyl, thisverre ickē haffver werett hollet
 " gode Scholer ther paa Landett, som anden stedtz, her udi
 " wortt Rige Danmark og Norge. Thii bede Wii Ether og
 " wille, att I for saadann Leyligheds Gudt Allmægtigste tyll
 " Ere, og Religionen og Christendommen tyll beste, rette Ether
 " epter hver att holle en rett godt Latinske Skole, ther udi Hel-
 " lesfeldtz Kloster og Widssø Kloster, og besørge ther Scholeme-
 " ster Locater og Persohner, theres Nødtørffige og tyllbørilige
 " Underholdinge, til Klæde, Føde, og anden Nødtørff, som
 " os Elskelig Her Gizer Knardzon wor Superintendent ther
 " vdi Skalholtz Strygt, hver Ether tilsygendis worder. This-
 " ligeste besørge the fattige Peblinge og unge Persohner, som
 " samme Schole til Lærdom besøgendes worde, theris Under-
 " holdinge ther udi fornesnte Klostere, paa thet at unge Persoh-
 " ner mue saa meget thes bedre dragis tyll Schole, at øffve sig
 " vdi Bogelig Lærdom, og gode Konster, Gudt tyll Ere, og
 " Christendommen tyll Nytte og Bestandt, og schall Wor Foget
 " og Lensmandt, naar hand kommer, ther paa Landett, haffve
 " tilsiun mett, att thet hollis. Her wyder altingest att rette
 " Ether epter og lader thz ingenlunde befaendis ethr Gudt.
 " Skreffvet paa vortt Slott Kjøbnehaffn vor Frue Aften
 " Præsentationis Nar MDXLII.

Under vortt Signett.
 Christian.

At disse Anstalter vare meget prøiselige, fand ingen negte, og, saa fremt de vare bleven satte i Stand, kunde Guds Kirke deraf have været sig den største Nytte, særdeles da Lærerne vare rare, der med Nidkierhed vilde tage sig af deres Embede, men andre Forhindringer kom i Vejen, at disse Befalninger ikke fik Fremgang, men langt meere kort efter bleve revocerede, hvorpaa endelig Kloster-Godset blev seculariseret, og anvendt til en anden Brug.

§. 13.

Desuden var den store og lykkelige Reformator Kong Christian III. betænkt paa, at udfeyne den gamle Suurden af Vigilier, Messer og andre Bildfarelser, der havde sæstet Rod i Island, derfor gav hand, uden Tvivl efter Biskop Gisser Einersens Forslag, der den Tid, som tilforne er anført, opholdt sig i Kiøbenhavn, en Befalning til Præsterne i Skalhølt's Stift, at de skulde viise deres Tilhørere, at med slige Papistiske Messer og Vigilier Saligheden ikke blev forhvervet, men at Gud allene ved sin Naade for Christi Skyld skienker dem det evige Liv, som troe paa hannem. Saa rart som dette og andre Konge-Breve ere, der kunde give en Oplysning i Islands Reformations Historie, i det deraf best fand sees, hvor omhyggelig Kirkens Foster-Fader, den fromme Kong Christian III. har været, at den skadelige Stol, som Paven ved falske Lærdomme havde opreist i Kirken, maatte kuldkaastes, og Gud derimod en Tempel bygges, hvorudi hand kunde tjenes i Aand og Sandhed, saa fornødent agter jeg det, at dette og andre Rescripter, der kunde give Oplysning i de Tidens Kirke-Historie, her anføres, og haaber jeg, det vil være een og anden kiert, at slige Documenter vorde conserverede, der i Historien ere langt meere umistelige, end andre tørre Beretninger, og ugrundede Gisninger, hvormed man opholder Læseren, at jeg ikke taler om, hvor mange Fejl man kunde undgaae, saafremt man var omhyggelig for, at forvare dem. Konge-Brevet er dette:

Vi Christian med Guds Naade &c. Helse Eder alle
Sogne-Præster og Guds Ords Prædikere, som bygge og bue
udi alt Skalhølt Stigt paa vort Land Island ævindeligen
med

med Gud og vor Naade. Viider at os er til viidendes vordet, hvorledes at iblant andet skal Islands Lov der paa Landet indholde, hvorledes at Menneſterne formedelſt Vigilier, Meſſer og andre Menneſtliche Indſetninger og andre uendelige Ceremonier ſkulle kunde fange og forhverve deres Salighed, og mange vores fattige Underſaatte der paa Landet af Uforſtand og Simpelhed ſkulle endnu ſtaaer, bygge og forlade ſig paa ſamme Meſſer, Vigilier og andre gode Gierninger og Fortieneste, deraf at fange deres Salighed og ikke formedelſt hans Søns Døds og Blods Udgydelses ſkyld. Thi beder vi Eder alle og Enhver særdeeles, at I ſamme Artikel udi ſamme Islands Lov forklare for Eders Sognemænd og fattige simpel Almue, den at være imod den Hellige Skrift. Thi at deres Salighed icke ſtaaer udi ſaadanne Meſſer, Vigilier, Faſte og andre Fortienester, ſom deres Lov indeholder, og de hertil have bygt og forladt dennem paa, men den ſtaar alleniſte paa den Almægtigſte Guds store og runde Naade og Miſkund, formedelſt hands Søns uſkyldige Død og Pine, ſom hand for vor Synds ſkyld haver lidet paa Kaarſets Galge, haver hand aſtoet alle vore Synder, og dermed forhvervet os den ævige Salighed, med andre Guds Ord, at underviſe og forklare dem udi, at de maa blive underviſet, hvormed de ſkulle fange deres Salighed, og derhos og fremmerſt dagligen og ideligen lære dennem den Catechiſmum og Børne-Lærdom, ſom gode Sogne-Præſter og Hyrder bør at giøre deres rette ſaar og Sognemænd, ladendes det ingenlunde. Befalendes Eder Guld. Skrevet paa vort Slot Kiøbenhaffn Søndagen neſt efter vor Frues Dag Præſentationis Mar, MDXLII.

Under Vort Signet
Christian.

Dette Reſcript, ſaa gudeligt og nødvendigt det i ſig ſelv var, maatte nødvendig være et Tordenslag i alle deres Dren og Hierter, der hidindtil havde funden ſig vel ved det, ſom Almuen maatte yde til dem

for Siel-Messer og Vigilier. Da de nu ved Hr. Giffers Tilbagekomst og dette Konge-Brevs Publication saae, at denne deres Guld blev dem borttagen, og de ikke kunde raade over andres Gods eller seede sig af andres Sveed, saa meget dennem lystede, forarsagede det den største Forbittrelse blant de Catholiske Præster, og saae man da, hos en stor Deel, hvor oprigtig den Sed havde været, som de tilforn havde aflagt paa Kirke-Ordinansen. Nogle nedlagde deres Præste-Embede, saa der i 2 eller 3 Aar ingen Guds-Tieneste blev holden i deres Kirker, andre vidste at forestille Forældrene disse Forandringer saa farlige og skadelige at de ey vilde tilstede deres Børn, som ellers havde lært noget, at vies til Præster. De, som kom til Embedet, vare enten de fattigste, eller Bispnen maatte tage til Præster dem hand ikkun kunde saae, og de vare kommen saa viit, at de kunde læse i en Bog, ja hand saae sig tvungen til, at tage Bønder til Præster, og fordi der var saa stor en Mangel paa slige der vilde give Gud Eren, og fremføre Guds Ord uden Menneske-Bud, maatte en Præst besørge 3 a 4 Menigheder; en Deel af Almuen vilde ikke heller besøge Guds-Tienesten hos dem, som de meente at være befænget med en ny Lærdom, og saaledes gif det mestendeels saa længe Hr. Giffers Eimersen levede, ligeledes i hans Eftermands Tid, indtil de gamle Præster vare uddøde.

Hos alt dette lod Hr. Giffers Eimersen ikke Modet falde, men gjorde sin mueligste Gliid, at saae Personer i Tide præparerede, der kunde være tienlige i Guds Kirke og Menighed. Til Beviis herpaa fand følgende Brev tiene, hvilket hand med et fattigt ungt Menneske sendte til Abbeden paa Tyskebai Kloster Hr. Sigurd, der moren var den eneste, som de, der vilde studere, kunde tage deres Tilflugt til:

Mitto vobis hunc pauperem puerum, ut pro gloria Dei finatis eum unum aut alterum annum in domibus vestris manere & aliquid boni discere, ita ut deinceps idoneus fieri possit Ecclesiæ Dei servire. Pro his indeficientia præmia ab eo percepturi, qvi nullius obliviscitur benefacti. Sic testatur dicens: Uni ex minimis meis qvi dederit poculum aquæ frigidæ &c. Oremus pro invicem, ut salvemur.

§. 14.

Imidlertid saae Kongen meget viisselig forud, at Præsternes Indkomme meget vilde formindskes ved det at de Papistiske Messer ic. bleve affaffede, og at det vilde fattes dem, paa den fornødne Underholdning, hvorfor hand var betænkt paa anden Maade, at forskaffe dem lovlige Indkomster. Herr Gisser Einersens Forestilling, som hand gjorde i Præsternes Navn, blev derfor allernaadigst reflecteret paa, at der skulde tages Tiende af Kirkens Part til de Præsters Ophold, der ikke havde det, de kunde leve af, derhos blev Bønderne anbefalet, ligesom det tilforn havde været sædvanligt, at yde til Præsterne Hoetold og for Jordfærd, endelig blev Præsterne lovet, at Leens-Manden ey skulde have Magt, at vaalegge dem nogen Tynge eller Udgift uden det af Kongen blev tilkiendegivet. Dette er Hoved-Indholden af følgende Konge-Brev:

Vi Christian med Guds Naade &c. Gjøre alle vitterligt, at meenige Sogne-Præster udi Skalhólts Stigt paa vort Land Island hafve nu ladet give os tilkiende dennem belangende, att efterdi Messer og Vigilier, og andre saadan ugudelige Ceremonier og Misbrug, som hertil disverre haver været brugt, der paa Landet skulle nu blive, som tilbørlig er aflagde, da vil deres Rente og Underholdninge dermed blive formindsket og for ringe fore at opholde dennem og deres Hustruer og Børn med. Da paa det at Sogne-Præste og de Guds Ords Personer og Tiennere, som skulle prædike og lære den fattige simpel og uforstandige Almuge Guds hellige Ord og deres Stels Salighed muel ligesvel have og fange deres nødtørftige Opholdninge og der med Tiiden icke skal blive Brøst for Sogne-Præster for den Ophold skyld: Da skal vor Lens Mand der paa Landet med Os Kistelig Hr. Gisser Einersens vor Superintendent udi Skaraldt Stigt have Fuldmagt og Befaling, at forfare samme Sogne-Præsters Rente og Opholdning, og hvilke Sogne-Præste da findes, som icke have Rente nok, at kunde nødtørftig holde sig af, da skulle de tage saa megen Rente

af Kirckernes Part af Tiender, hvor Kirckerne ere saa bygde, at de det ick selv behov have, og legge samme Kirkens Part til Sogne-Præsternes Underholdninge. Dislige ville vi, at Bønderne og Allmuen der over alt Starholt Stigt skulle her-ep-ter som tilforn give deres Sogne-Præster deres Hoetolde og Jordfærd (*) efter som de af gammel Tid giort have. Icke ville vi heller, at Sogne-Præsterne der over alt Starholt Stigt skulle besværges med nogen Tiunge eller Udgift af vores Lensmand, uden de vore aabne Breve derom fangendes vorde. Givet paa vort Slott Kiøbenhavn Søndagen næst for vor frue Dag Præsentationis Mar, MDXLII.

Under Vort Signet
Christian.

§. 15.

(*) Ved Høe-Told forstaaes en vis Afgift eller Tiende, som enhver Boesiddende i Landet, der hadde noget Høe at indhøste, aarlig hadde at yde til Præsterne, hvorom jeg vil anføre nogle derom giorte Waordninger.

I een af Retter-Boderne heeder det: Høe-Told skal paa det seeneſte ydes til den sidste Mariae Messe, men den, som ey vil kræve eller modtage samme, skal ey have nogen Høe-Told det Aar. Man skal yde et ved Loven anbefalet Mæeb med Høe (Maalbands Klifær er saaledes at forstaae, at ved Loven var fassat, hvor langt det Mæeb maatte være, hvori Høet skulde bindes, naar det blev hengt paa Hestene, der skulde bære det) som man giver Lammene, eller to Wetter Høe (det er 160 Pund) naar man vil yde det efter Wetter (eller i Punde-Tall.) Den som ey vil betale, skal give 3 Dre (i. e. 2 Mark 8 Skilling) i Straf.

Anno 1510. den 5 Maji blev af Biskop Stephan, 6 Præster og 6 Lavrettes Mænd besluttet, det skulde i fremtiden saaledes uføanderlig holdes, at alle de, som have Boe og nogen Græs-Nosling skulde yde saa meget Høe, som behøves til et Lams Foder, eller og betale fuld Penges Værd derfor til den, som det tilkommer, eller hans lovlige Ombuds-Mand. De, som ey vilde betale denne Told, betale 3 Dre (2 Mark 8 Skilling) og besuden deres Høe-Told.

Hvad Jordfærds Penge angaaer, der bleve betalte til Præsterne for at synge over Lig og at fæste Jord paa dem, saa heber det derom i de 2 Biskopers Thorlack Munolffsens og Ketel Thorstiensens Christen Rett C. 2. I kirkiugarde skal kaupæ Leg vnder Mann XII. Alnum, nema Barn sie tanlaust, had skal kaupæ halfu odyrra. Prestur skal hafa VI. Alner fyrer Lykfaung. i. e. For et Gravsted paa Kirke-Gaarden skal man betale 12 Allen (d. e. en halv Rixdaler) men naar et Barn endnu ikke har Lænder, skal man ikkun betale halvdelen derfor: Præsten skal have 6 Allen (eller 24 Skilling) for at synge over et Lig.

§. 15.

Jeg har tilforn anført, at Herr Biffer Eimersen i Aaret 1541. udgav en Theologisk Betænkning, at Præsternes Giftermaal var grundet udi Guds Ord; Paa det nu Præsterne og ved udvortes Fordeele maatte bevæges til, heller at begive sig udi et Christeligt Egteskab, end ved et u-ordentligt og syndigt Levnet i deres Cœlibatu være andre til Anstod, saa forundte Hans Majestæt Allernaadigst, at naar Præster giftede sig, deres Hustruer og ægte Børn skulde gaae i Arv efter dennem. Originalen af dette Konge-Brev findes skreven paa Pergament og Kongens Seigl derunder hengende i Stifts-Kisten paa Skalholt, hvoraf her en accurat Udskrift meddeles:

Wi Christiann mett Guds Naade Danmark Norgis Wendis og Gottis Konningh Herttugh i Slesuigh Holstenn Stormarm och Dyttmerschen Gressue vdi Oldenborgh och Delmennhorsth Giøre alle witterligtt att wi aff wor synderligh Gunsth och Naade Saa och paa thet att Prestemendenne paa wortt Landt Iselandt schulle hassue thes større Orsagh till att gissue thennom vdi ett gott erligtt och christeligtt Lessnit och huer heereffter hassue synn egenn egtte Hustrue och icke føre saadantt løstth Skjøleffnit som heer till (thes werre) skeedt er, hassue vndt och tilladett och nu mett thette wortt obne Bress vnde och tilladhe Att huilcke aff samme Prestemenndt eller ander geystlige Personer ther paa Landett som giffte segh udi ett gott erligtt ecteschaff och tager sech en egtte Hustrue: tha mue och schulle same theris egtthe Hustruer och beggis theris rette egtte Børn Som the effter thennom ladendis worder effter samme Prestemenndts Dødt were theris rette Arffuinge att arffue effter thennom allt theris rette effterladendis Godtzs och Arff vørendis och vørendis Godtzs som thennom sielf mett rette tillhører lügesom andre egtte Hustruer oc Børn ther paa Landet: Dogh saa att forre Prestemenndt schulle were pligtige till at predicke och lere theris Sogne-Folck Guds Hellige Ord och Euangelium reentt och klartt och giøre thennom

nom tilbørlige Tienneſte vdi Kirckenn och vdenne bode mett Sacramentternes Vdtdielinge och anden Rettighedt effter Guddommelige Indſetninge och Befalninge och i alle Naade ſicke thennom effter wor Ordinandts ſom wij om Religionen och andern Kirckernis Ordningh mett wortt Kgl. Rigeens Raadt och effter andre lerede Menndts Raadt och Sambtycke haſſue offuer alltt wortt Rige Danmarck og Norge ladett vdgaae. Thij forbyede wij alle ehuo the helſth ere eller were kunde Serdelis wore ſogetther Embitzmeindt oc alle andre forneunte Preſtemeindt theris Huſtruer och Børnn heer emodt effter ſom forſchreffuitt ſtaar paa ſamme theres egte Huſtruer ſom the i ſaa Naade till Eggt tagendes wordet; eller ſamme theres egte Huſtruer og Børnn paa ſamme Arff effter ſom forſchreffuitt ſtaar att hindre, hindre ladhe: eller i nogen Naade forſamng att giøre vnder wortt Hylleſth och Naade. Giſſuitt paa wortt Slott Colenghuſz Fredagenn neſth effter Søndagenn Oculi Aar 2c. MDXLV.

Vnder Vortt Signett
Christian.

Rtor Otte Styſen
Høviitsmandt paa Islandt.

Da denne Befalning indkom til Island meente Herr Giſſer Eiuſen, den vilde foraaſage des ſtorre Agtſomhed hos hans underha- vende Præſter, naar hand ſelv foregik dem med ſit Exempel, derfor begav hand ſig i Aaret 1545. i Hoſten udi Egteſkab. Hand havde vel før end hand 1539. begav ſig til Dannemark for at indvies til Biſkop trolo- vet ſig med Hr. Odder Gottſkalkſens Søſter, men hun havde i hans Fraværelſe ladet ſig beſoangre af en Præſtemand og fødte efter hans Tilbagekomſt 3 levende Børn, diſ u-agtet havde hand i Sinde, at ægte hende, men hendes egen Broder forbenevnte Hr. Odder Gottſk. gav li- geledes ved denne Leplighed tilkiende, hvor meget Kirckens og Guds Me- nigheds Sag laae ham paa Herte, thi hand fraraadde ham dette Foræt alvorlig, og foreſtillede ham den Forargelſe, ſom derved vilde foraaſa- ges, dertil kom et vrangvilligt Sind, ſom dette beſovede Menneſke ud-
viſte

viiste, hvorved Bissen lod sig bevæge, at frafalde sit Forehavende, og at vende sit Hierte til en anden, nemlig Catharine Hannes Daatter, Lavmand Sagert Hannesens Søster. Derved bleve mange saavel gamle som unge Præster bevægede, at gifte sig, hvilket de nu saa meget heller gjorde, da de kunde faae Deel udi den forommeldte Kongelig Benaading for deres Hustruer og Børn, og tillige derved sparede de Bøder de tilforn maatte give til Bissen, nemlig 8 til 12 Rdlr. for hvert Barn de avlede med deres Concubiner.

§. 16.

I dette 1545de Aar lod Biskop Gisser Einersen en Dom fælde over nogle Mænd, der for den Forandrings Skyld, som var foregaaet i Religionen, unddroge sig fra, at betale den sædvanlige Bispe-Tiende til ham, og blev saaledes besluttet, at efterdi Gud havde befalet Exod. XXV. Levit. XXVII. Num. XVIII. at Tiende skulde ydes, Christen Balcken igientog det samme, hverken I Tim. III. eller Tit. I. naar Paulus taler om det Apostoliske Embede, noget blev funden om Firminger eller Kris-mavigstur, eller andre Ting, hvilke Hr. Gisser ey efter gammel Sædvane havde villet holde ved lige, Bissen desuden var dertil beskiftet af Kongen og af alle saavel Leege som Lærde Mænd paa Dreraae Thing antagen at være Præsternes Formand, det da med rette tilkom Hr. Gisser at oppebære disse Tiender. Denne Dom er fældet den IIte Januarii 1545. Som hand bar Omsorg for at holde Bispe-Stolens Indkomme ved lige, saa forglemte hand ikke andre Ting af høyere Vigtighed, som særdeles angik hans Embede. Hand saae nemlig med Græmmelse, hvor langsom det fremgik med Reformationen, og hvor megen Hinder derved blev lagt, at Præsterne selv ey havde den fornødne Kundskab, og af Mangel derpaa fremførte deels vildfarende Lærdomme deels unyttige Ting, som man endnu har nogle af saadanne Prædikener fulde af Legender, om Pabens og Bispernes Magt over Sielene, hvad Dage man skulde faste paa, og hvor fortienendes denne Gierning var, og s. v. det som derhos meest maatte gaae ham til Hierte, var, at ingen tienlige Bøger bleve fundne i det Islandske Sprog, som hand kunde recommendere dem at bruge, foruden det Ny Testamente, som allerede 1540. i deres Moders Maal var bleven bekiendt iblant dem, derfor lod hand

sig det være angelegen, at faae denne Steen veltet af Benen, hand overtalte til den Ende An. 1545. den gudsfrygtige Hr. Odder Gottskalksen paa Althinget, at hand skulde reyse til Dannemark for at lade Antonii Corvini (*) Postill trykke, som hand havde oversatt paa Islandsk. Man maa slutte af den Fortale, som Odder Gottsk. siden satte for denne Bog, at Biskoppen har opmuntret Præsterne, at giøre et Tilskud, paa det dette saa nødvendige Verk kunde befodres til Trykken, men der vare ikke mange, som vilde lade sig overtale dertil. Det beretter hand selv i Fortalen til denne Bog med følgende Ord:

”Kære Brødre: Jeg havde gierne Æder til Beste ladet
 ” flere aanderige Bøger trykke, nemlig Udleggelse over Søn-
 ” dags Epistler og Evangelier de Sanctis Naret omkring, havde
 ” jeg itkun havt Forraad paa Penge, men efterdi forleeden Aar
 ” itkun vare meget faae af Æder Lærere, der vilde give noget der-
 ” til, (at dette Arbeide kunde komme for Lyset) saa var det mig
 ” allene umueligt, at tage saa mange Penge til Laans, der vilde
 ” udfodres til at bekoste sligt et Arbeide.

Herr Odder Gottskalksen reyste da ud af Landet og begav sig til Rostock, hvor hand lod bemeldte Postill trykke under denne Titul:

Postilla

Stuttar Vtfskyringar þeirra Gudspjalla, sem
 a öllum Sunnudögum kring vm Arit
 predikut verda. Samansettur fyre Fatæka
 Soknar Presta oc hubuendur af virdiligum

Manne D. Antonio Coruino.

Enn a Norrænu vtlagdar af mier Odde
 Gotskalksfyne

Prentadar i Raudstock af Ludowick Dietz

M. D. XLVI. 8.

i. e.

(*) Om denne berømmelige Theologo, der i sin Tid blev brugt at reformere i adskillige Lande, og endelig maatte udstaae haarde Forsølgelser af Interimisterne, der bragte ham i et haardt Fængsel, som varede i 3 Aar, fortæner Hamelmanni Opp. p. 922. sqq. at efterløses, der nævne ham Virum Incomparabilem. Udi Hr. von Seelens Philos. Epistolica p. 28. sq. anføres dette og tillige Nico-

i. e.

Postilla. Korte Udleggelse over Evangelia, over hvilke paa alle Søndage Aaret omkring vorder prædiket. Sammensatt for fattige Præster og Huus-Bønder af den værdige D. Antonio Corvino.

Men paa Norsk Sprog udlagt af mig
Odder Gottskalksen.

Denne Bog bestaaer af 2 Deele, hvoraf den første gaaer til Paaſke og har 115 Folia, og den anden indbefatter 161. Blade og gaaer til 24 Søndag efter Trinitatis.

Udi Fortalen giver Hr. Odder Gottsk. sit redelige Dyemærke tilfiende, at hand ved dette Arbejde ikke søgte sin egen Roes, men allene, at være dem til Nytte, der skulde prædike for andre, men selv ikke havde den Kundskab i den Hell. Skrift, at de kunde sammensette en Sermon, da de nu havde Lejlighed enten at tage Materien til deres Prædikener af denne Bog, eller i det mindste kunde forelæse deres Tilhørere disse Prædikener. Denne Fortale er skreven i Rostock in Vigilia Nativitatis Christi 1546.

Til Slutningen af Bogen findes en Epilogus, hvori Præsterne paaminde, hver Søndag at forelæse deres Tilhørere, saa snart Prædikenen var sluttet, Lutheri Catechismum, derhos viises og, hvor nødvendigt det er for en Lærer, at hand selv veed og viser den sande Vey til Livet, og som et Lys i Verden foregaaer sine Tilhørere med et got Exempel.

At jeg giver saa udførlig en Efterretning om denne Bog vil saa meget mindre være ubehageligt, da den nu er bleven saa rar, at meget faae Exemplarer vil findes deraf. Den blev den 16de April udi ommeldte 1546de Aar færdig fra Trykken, og kom Hr. Odder Gottsk. strax med samme ind i Island, hvorpaa Hr. Gisser Einersen af al Magt drev

N n 2

derpaa,

Nicolai Galli Brev til Joach. Westphalen. hvorudi hand tilfiendegiver ham Corvini Død, som indfaldt i Aaret 1553. og kaldes hand der pius Confessor Christi. Saa findes og adskilligt merkværdigt om hans Forretninger og Aarvaagenhed i Seckendorfs Histor. Luther. ed. Frick. p. 2340. sq. 2241. 1712. M. J. N. Strubbergs Reformation der Stadt Hannover p. 194. sq. og D. Langemæcks Historia Catech. P. II. p. 468. sqq. Hr. Daniel Eberhard Baring har 1749. 8. udgivet hans Levnets Beskrivelse.

derpaa, at Præsterne skulde betiene sig deraf. Jeg vil her indføre et par Breve, hvilke hand har skreven i denne Sag, og som jeg har funden i hans forommeldte Copie-Bog.

Det første er skreven til Officiales i Skalholt's Stift og af følgende Indhold: "Jeg hilser Eder Sir N. N. Skalholt's Dom-Kir-
 "tes Officialis med Guds og min Hilsen, og giver Eder til-
 "kiende, at Guld haver givet god Lycke til det Vrende, som
 "den ærlige Mand Odder Gottskalksen havde, da hand reiste
 "ud af Landet, og i forige Sommer blev talt om, da Præsterne
 "vare forsamlede, saa at hand haver bragt med sig tilbage en
 "trykt Postill super Dominicalia Evangelia per annum, prentet med
 "klar og god Stil, hvilken Bog snart alle Præster icke maae
 "undvære, som icke have andre sticckelige og ustraffelige Sermo-
 "ner at fremsføre. Thi da Guld nu haver givet os saadan Hielp
 "og Styrcke, at fremsføre og prædike hans Guddommelige
 "Ord, bør det paa ingen Maade fra nu af længere taales, at
 "man ville tie dermed, og dette Guds Ord icke skulle have
 "fremgang, saa meget det staaer til Præsterne, at de ved Guds
 "Krafft og forneseinte Bogs Hielp søge at befordre det; Derfor
 "beder jeg Eder, at I paa Præsternes vegne i Eders Ombud
 "ere betænkt paa, paa forestaaende Præste-Mode at kjøbe nogle
 "af disse Bøger, hvilcke de siden igien kand betale til Eder, thi
 "jeg troer de faaes for billig Priis, naar man vil hielp til, at
 "Odder faaer den Gield betalt, som hand paa ny har maatt
 "gøre, at denne Bog kunde komme i Trycken. I viide selv, at
 "der ligger stor Magt paa, at vi ey forsømme noget af det vi
 "bør gøre, saa vi icke maae staae til Ansvar derfor, at noget
 "ved vores Efterladenhed forsømmes, der kand være den All-
 "mægtige Guld til Lov og Ere, og os selv og vores Jern-
 "Christne til en nyttig Underviisning og ævig Salighed.
 "Bene Vale in Christo Jesu. Skrevet i Skalholt næste Fredag
 "effter Christi Himmelfart Anno 1546. sub meo Secreto.

Det synes, at dette Brev ikke har giort den forventede Virkning, og at faae have været villige til at kobe denne Bog, derfor lod Bispfen G. E. i efterfølgende Aar denne Paamindelse circulere blant Præsterne i sit Stift:

”Efterdi alle Præster, som ickun har Villie dertil, kunde
 ”faae den meget nødvendig Postill af den ærlige Mand Odder
 ”Gottsk. for billig Priis nemlig for 30 Fiske (4 Marck Danske)
 ”som derfor betales i Hafnesfiord: Saa byder og befaler jeg alle
 ”Præster, som ick tilforn have denne Bog, at de uden Ophold
 ”og med det allerførste anskaffe sig denne Bog tillige med det
 ”Ny Testamente, og holde en Tale paa hver Søndag og Høytids
 ”Dag som den derudi findes, og tillige oplæse den lille Catechismum i
 ”Modersmaal (Texta frædanna i Modurmale) med
 ”viidere som dertil hører, paa det Guds Hiord ey maae savne
 ”den Tilfyn og Søde, som den har meest behov og den trænger
 ”til. Ellers vil Herren kræve de Mennesters Siæle af vor
 ”Haand, hvilcke ved vores Effterladenhed og Forsømmelse
 ”forglemmes, hvis vi ick søge og viise dem Veyen til Salighed
 ”af Guds Ord, naar vi kand have Leylighed dertil. Men jeg
 ”forbyder Præsterne, at fremsføre effter den gamle Vane saa
 ”danne uforstandige Taler, som struide mod Guds Ord, og de
 ”tilforn omtalte Bøger. De gjøre bedre, at de tie stille indtil de
 ”have anskaffet sig Bøgerne, og understaae sig ick, at gjøre deri-
 ”mod, saafremt de ellers ville nyde got af de Præstelige Privile-
 ”gier. Skulle nogle findes, som ey ville være denne min Befal-
 ”ning lydige, saa kand de vist vente sig, at de derfor skal worde
 ”tiltalte. Jeg har bedre Forhaabning om de gode Præster, at
 ”de beviise sig lydige i slige Ting, som ere af saa vigtig en Bety-
 ”denhed, at det fornemlig maae ramme Guld til Lov og Priis
 ”og dem og deres Jevn Christen til ævig Salighed. Skrevet
 ”Skalholt Feria Quinta in Cæna Domini 1547.

Saa skrev hand og i samme Dyemærke til een og anden Præst særdeles, som til een ved Navn Thorder Paulssen, hvilten hand paa-

minder, at prædike for sin Menighed af denne Postill, og skulde det end være saa, at noget i denne Bog vilde forekomme ham anderledes, end hand tilforn havde meent, og havt Indsigt i een og anden Sag, saa skulde hand dog med Tiiden, naar hand brugte den, finde det alt anderledes, thi GUD, siger hand, giver ikke sin Wijsdom til lade og forsømmelige Mennisker, men til dem som bede ham derom. Salig er den, som over sig i Guds Ord, sig og andre til Forbedring, og bringer derved Siele til GUD, der ginge i denne Verdens Taage og Mørkhed, hand skal faae Frelserens Ord at høre: Du troe Tiener, gik ind i din Herres Glæde.

Det samme igientager hand og til en Officialis Hr. Snorre, og slutter Brevet saaledes: Magis in hoc gaudendum, quam retrogrediendum nobis est, quod digni habiti sumus pro nomine JESU contumeliam pati. Quia vero Simeon dixit, Christus positus est in signum cui contradicetur, attamen certi sumus, quod hanc suam ipsius causam sc. prædicationem Evangelii velit per nos miseros servos suos defendere & promovere. Dominus conservet nos ad sui nominis gloriam.

Saa aarvaagen, som Herr Gisser Einersen var, at faae Hr. Odder Gottsk. Bog i alles Hænder, saa megen Umage gjorde hand sig og, at faae Hr. Odder G. overtalt, at hand selv vilde lade sig bruge som et Redskab, offentlig at forkynde Guds Ord. Doct. Peder Palladius havde forsøgt, at bevæge ham dertil, at hand maatte lade sig vie til Præst, men forgieves. Nu gjorde og Hr. Gisser Einersen et Forsøg og skrev derfor 1546. følgende Ord til ham:

Messis quidem multa, operarii pauci. Dominus DEus dignetur nobis in suam messem operarios mittere, & tu ipse, mi Otto, nullum potes DEo majus obsequium præstare, quam sanctum Evangelium puillo Christi gregi ore proprio annunciare, sicut hoc ipsum tuis scriptis & maximo labore professus es. Quia DEus ab eo plus requirit, cui multum donavit. Ipse te conservet ad gloriam sui nominis & Ecclesiæ ædificationem Amen.

Dog hand udrettede lige saa lidet hos Hr. Odder G. thi saa gierne som hand tiente sit Fædrene-Land med at oversætte gudelige Bøger, der kunde

Kunde være hans Lands-Mænd til Opbyggelse, saa liden Tilbøielighed havde hand at være iblant Præsternes Tall, men hand udvalgte heller en verdslig Betiening og modtog 1554. en Lavmands Tieneste, hvilken hand med Retsindighed forestod indtil 1557. da hand paa en uheldig Maade kom af Dage. Hand var nemlig forpligtet som Lav-Mand aarlig at reyse til Althinget, og ligeledes til Kongens Gaard Befæstet, for der at levere den Afgift, hand havde at svare af Reinested Kloster. Hand havde ikke allene 3 Aar tilforn spaaet sig, at hand ikke skulde døe en naturlig Død, men og paa denne sidste Reyse, da hand paa Reykholt fuldte et Liig til Grave, sagt til dem, som vare omkring hannem: Hier ligg paa hær som feigastur er af ydur. Her seer I den, som skal leve den korteste Tiid blant Eder. Det synes og, at hand noget har frygtet sig for, at gaae den ellers sædvanlige Bey, thi hand opholdt sig i 14 Dage efter got Beyr, for at gaae en anden Bey til Soes, men da Vinden ikke vilde føye sig, reyste hand Land-Beyen. Hand maatte der over en Aae kaldet Laxaae, da hand hørde Vandets Brusen i samme, skal hand have befalet sine Tienere, at riide skarpt til, og derhos have sagt: Timen er kommen, men ikke Manden. Da hand var kommen i Aaen, styrtede Hesten og Hr. Odder Gottsk. af den, hand kom vel med Nød op paa en liden tør Plæt i Aaen, men den Kappe hand havde paa, foldede sig omkring hans Hoved, og fangede saa megen Bind, at hand paa ny blev udreven i Aaen. Hans Folk naaede ham dog endelig, og bragte ham levende i Land, men det varede ikke længe førend hand opgav sin Aand, hvorpaa hand efter sin egen Begiering blev flyttet til Skalholt og der begravet hos sin i Live kiere Ven Hr. Gissur Einerssen. At jeg endnu tilføyer noget lidet om Hr. Odder Gottsk. saa var hand høy og vel voren, saae got ud, og var ellers i Anseelse saa vel inden som udenlands. I sit Arbejde var hand utrættelig, og havde bestandig noget at skrive og oversette. Hand havde Lyft til Guds Ord, som hans Forretninger, Reyser, og Bekostninger, tillige med hans efterladte Skrifter udviise. Af hans Skrifter ere mange aldrig kommen for Lyset; foruden det ved hans Omsorg ederede Ny Testament og Corvini Postill, har hand og 1545. overjatt D. Joh. Bugenhagens Christi Lidelses og Opstandelses Historie, som siden er trykt i Kiøbenhavn hos Hans

Hans Wingaard 1558. 4. med D. Petri Palladii Fortale, saa har hand og leveret en Oversættelse af Justi Jonæ Latinske Forklaring og Prædikener over Catechismum der 1562. 4. er trykt i Island. Jeg slutter og, at hand har oversatt den lille Catechismum, thi Hr. Biffer Einersen paaminder Præsterne, at de skulde anstaffe sig den af Hr. Odder Gottskalksen medbragte Catechismum, og flittig læse den for deres Tilhørere. Jeg har agtet det billigt, at giøre denne Digression om Hr. Odder Gottskalksen, paa det denne brave Mands Jhukommelse her nogenledes kunde conserveres, der bør ansees som een af de første Reformatoibus i Island. (*)

§. 17.

Endskiont Hr. Biffer Einersen af yderste Eyne søgte udi sit Stift at fremføre den reene og saliggjørende Lærdom, og ey lod det fattes paa sin Side, at vidne mod de Bildfarelser, som Pavens Tilhængere havde leedet Folket udi, saa maatte hand dog erfare, det sandt at være, som C. S. Curio in Pasquillo Ecstatico p. 48. siger: Non potuit commodius unquam fides oppugnari, quam superstitione veræ religionis titulo palliata, thi hvor meget hand skrev, hvor inderlig hand end formanede, saa blev dog den største Deel fremturendes i sin Overtroe og Blindhed.

De Bønner og Sange, hvilke de tilforn havde lært, vilde de ikke aflegge, men da de efter det sædvanlige præjudicium Antiquitatis & Auctoritatis meente, at deres Forfædre ikke heller havde været Daarer, og Blinde, agtede de dem som Forsørere, der vilde viise dem en anden og bedre Vey. Jeg vil her anføre nogle Prøver af de Bønner og Psalmer, hvilke de brugte, og deels indtil denne Tid ere bleven conserve-

rede

(*) Herr Odd. Gottsk. Exempel land og tlene til Bevis, at den Regel ikke bør agtes for almindelig: Nimmer nimmt ein gutt End wo Politici die Religion curiren wollen, som hand og fortæner et Sted iblant de gudsfrygtige Juristers Tæll, om hvilke Joh. Philipp Schimidius har skreven en smukt Catalogum in Schediasmate Historico Litterario de pietate & scriptis theologis ICtorum Klostock 1730. og som hand p. 8. ovræener en god Deel af dem, der har skreven i samme Materie, saa fortæner dennem at tilføyes Gottl. Frid. Gude de ICtorum Meritis in S. Scripturam Lipsf. 1729. 4. N. Henr. Engebr. Schwat de Pietate & Meritis ICtorum in Ecclesiam Lipsf. 1730. Traugott Immanuel. Jerichoviani Epistola de ICtis Theologis. Lipsf. 1721. 4. Carmen de Orthodoxia ICtorum. Klostock 1729.

rede i nogle af de Gamles Hufommelse, deels ere extraherede af nogle Pergaments Blade jeg har funden.

Naar de om Morgen en opstode og lagde sig om Aftenen, var deres sædvanlige Suf denne:

Signe mig Mærenn millda Moder Drottens mijns i. e. den milde Jomfrue (Maria) min Herres Moder velsigne mig.

Bed deres Arbejdes Begyndelse var denne Bøn brugelig:

Fridr og Nád Almáttigz og Eilijfs Guds ókijranlegheit Heilags Anda, Hialp oc Trauft Himnaríkis Drottningar Marie, Bæn allra Heilagra styrke og stjire til alls Gods allt vort Rád nu oc ad eilífu. i. e.

Den Allmægtige og Evige Guds Fred og Naade, den Helligs Lands u-udsigelige Fylde. Himmeriges Dronnings Mariæ Hielp og Trost, alle Helgenes Bøn, styrke og styre alt vort Raad til alt got nu og til evig Tiid.

Ellers var og denne Bøn brugelig:

Fridr Guds Fødr, Nád oc Myf kunsfeme Guds Sonar, Huggun oc Milldi Heilags Anda, Hialp oc Trauft Modr myf kunsfemennar oc allra Guds heilagra Manna Maria og IX. Eingla Chora sie yfir oss nu oc ad eilífu Amen.

i. e. Guld Faders Fred, Guds Sons Naade og Miskundhed, den Helligs Lands Trost og Kierlighed, Miskundheds Moders og alle Guds Helliges Mariæ og de nie Engle-Chor deres Hielp og Trost være over os nu og til evig Tiid Amen.

Saa sang de og ofte efterfølgende Vers:

Fagr er faungr i Himna höll
Þá heilager Einglar síngia

Skiðlfá mun oc Verðldinn öll
 Nær Dóm-Kluckurnar klíngia.
 Jungfru Maria rióduft Rós
 Hlífi oc skyli off þæ fra öllu
 Meine oc Grande.

i. e. Den Sang i Himmelen's Pallads er denlig, All Verden
 maae skielve, naar Klokkerne til Dommen klinge. Jomfrue Maria den
 rødeste Rose, hielpe og bevare os fra al Meen og Skade.

Ligeledes:

Pet oc Pøal öa Rómi
 Hiálpi mer á dómi
 Og so hin millda mær
 Sem marga Bæn hiá Gudi fær.

i. e. Peder og Paul i Rom hielpe mig paa Domme-Dagen, saa
 og den milde Jomfrue, som ofte hos Gud bliver hørt.

Jeg forbigaaer en anden viitløftig Psalme af en Præst Jon Povelsen, Jomfrue Maria til Ære forfattet, der er en Blanding af Latin og Islandsk, saa det derhos maatte gaae den eenfoldige Almue, der sang samme, som Nonnen, naar hun læste den Latinske Psalter. Hun nævnes deri Maria consolata, Regina Cæli, Sancta Mater Eli, Flos florum, vas morum, hortus aromatum, dulcis charismatum, dulcorans effectum delectans delectum &c. dog nok herom.

Lige saa lidet vilde de lade den Afguds-Dyrkelse fare, som blev dreven med Korssets Tilbedelse, og de Afdødes Reliquier.

En af de gamle Catholske Biskoper paa Skalholt Thorlakur Thorhallsson, som blev Biskop der paa Stedet 1178. og døde 1193. (*) var

(*) Iblant de curieuse og nyttige Efterretninger, som udi Danske Magazins 25de Hefte forekomme, er og adskilligt mærkværdigt om denne Biskop Thorlak Thorhallsson anført p. 8. sq.; dog vil jeg af

var for lang Tiid siden bleven agtet som en Helgen, og det Skrin hvori hans Reliquier vare forvarede, blev med stor Andagt, eller rettere med

Do 2

en

af hans Levnets Historie, som man haver i Mst. i det Islandske Sprog, og andre Samlinger tilseje et og andet. I Aaret 1133. blev Hr. Thorlak Thorhallssen fød paa Glidorende i Flotshlid, som ligger i Skalhølt's Stift paa Island; I sin Barndom havde hand vel ikke synderlig Naame, men var desmere flittig, hvorved hand vandt en særdeles Kierlighed af sin Læremester Eyolf Sæmundssen, der var Præst paa Obbe og i sin Tiid bekendt for Lærdom og Forstand. Da hand af Biskop Magnus var viet til Diaconus, og af Biskop Biorn til Præst, gif hand til Paris, hvor hand studerede længe, og derfra til Lincoln i Engeland; Efter 6 Aars Forlob søgte hand igien tilbage til sit Fæderne Land, og fik nogle Aar derefter i Sinde at gifte sig med en Enke, men hand blev, som der fortælles, uden Drøm fraraad, at træde i Egetestand, hvorfor hand forandrede sine Tanker, og siden bestandig levede i eenlig Stand. En Præst i Kirkeba Biarnhiedin tog ham siden til sig, og forblev hand hos ham i et meget fortroeligt Venskab i 6 Aar; Da en Mand Thorkel Gevrasen stiftede et Kloster i Tyekeba, blev hand efter Stifterens Forlangende, i samme Kloster Kancell, strax derefter 1168. Prior, og 1172, af Biskop Klængr indviet til Abbed samme Steds. Der satte hand sig allerede i den Credit, at hand maatte være en hellig Mand, og troede man, at det Vand, som hand viede, var kraftig til at hjælpe Mennesker og Fæ i allehaande Sygdomme, hvorfor og dette Vand siden, da hand var bleven Biskop, blev forsendt igennem heele Island som en herlig Lægedom. I Aaret 1174. blev hand af Biskop Klængr, som da var bleven gammel, efter Enke: Bispens Eufkens i Tronhiem hans Tilladelse, udvaldt til hans Successor, tog 1175. mod Bispe: Stolen, som 1177. til Norge og blev viet til Biskop 1178. 3 Dage efter Petri og Pauli Messe. Autor af hans Levnets Beskrivelse giver ham følgende Character: Hand paaminde dem, som vare omkring ham, og førte et ordentligt Levnet; De Præster, som gjorde deres Embede, elskede hand høyt, og efterlob ikke at formane og straffe dem, som vandrede uordentlig, som hand og gav agt paa sig selv, at hand kunde være andre til et Exempel. Hand levede meget tarvelig i Epise og Klædedragt; hver Morgen hand paaklædde sig, sang hand credo in Deum, læste saa Pater noster, Jesu nostra redemptio, orationem Gregorii og den første af Davids Psalmer. Derpaa gif hand i Kirken og gjorde sine Bønner til Gud, Kirkens Patron og Jomfrue Maria, hvorpaa hand kastede sig ned for Alteret paa sit Ansigt, og der en Tidlang continuerede i Bønnen. Hver Dag læste hand den tredje Deel af Davids Psalmer; Naar nogen vigtig Sag forekom ham, bad hand den Bøn, hvorudi Salomon paakalder Gud om Viisdom. Mod Fattige var hand meget Gavemild. Ved store Hoytider lod hand 8. 10 til 12 Personer komme til Skalhølt, toede hemmelig deres Fødder og gav dem Almisje. De Bøder for Hverrie og Blodskam, der efter Kirke: Loven tilfaldt Biskopen, udbeelte hand blant Faderløse og Huns:Arme; Hand frygtede sig særdeles for de 4 Aars Tider, da Præster skulde vies, i Betragtning af deres, deels slette Videnskaber til Embedets Førelse, deels slette Opsyrsel i deres Levnet; Efterdi hand bestandig havde en Aet Helsen, brugte hand flittig Medicin. Kort for sit Eudeligt havde hand i Sinde at nedlegge sit Bispe: Embede, og igien som Kancell at begive sig til Tyekeba Kloster, men da hand var i Borgesford Herret, for at visitere, blev hand syg, hvorpaa man flyttede ham til Skalhølt, hvor hand døde 10 Calend. Jan. 1193. da hand var 60 Aar gammel, og i 15 Aar havde været Biskop. Iblant andre Gaver hand udbeelte for sit Eudeligt, blant Præster og Fattige, skienkede hand Biskop Brand paa Holum en Guld Ring og sin Syster: Søn Povsel den Ring, hand daglig havde baaret. Det varede ikke længe, førend man tegnede hans Navn blant de Helliges Tall. Uvillige havde allerede kort for hans Død bedet ham, at hand vilde være dem en aandelig Fader hos Gud, men i Aaret 1198. tilbød hans Successor og Søster: Søn Biskop Povsel, at gjøre Kloster til ham, og blev den Anordning gjort til Thinge, at der skulde synges Messe paa hans Døds Dag, som og den Dag da hand var udvaldt til Biskop, der indfaldt 3 Calend. Julii, siden blev helligholden. Kort derefter blev hand solenniter optagen af Jorden; Begge Biskopper i Skalhølt og Holum, tilligemed Gudmund

en blind Overtroe, besøgt alle vegne fra; Dette Skriin, hvoraf endnu nogle Reliquier staae i Skalhølt's Dom-Kirke, bare de tillige med Thorlafs Haand i Hr. Giffers Tid i Procession omkring Kirken og Kirke-Gaarden, og gif meget Folk efter samme med Sang og Læsning. Det blev vel siden, ved Hr. Giffers Foranstaltning satt i en Afkrog, men de Gamle gif alligevel lang Tid derefter, hen at besøge det, som en stor Hellig:

Gudmund den Gode; der siden, som oven er meldt, blev ham adjungeret som en Helgen, vare derhos tilfede, de ginge med Kors, Lys, Reliquier og hvide Klæder til hans Grav, Bisperne havde Kogelse-Kar i Hænderne, og Præsterne intonerede Veni Creator, hvorpaa Liiget blev optagen og satt midt paa Kirke-Gulvet; Medens Præsterne sunge Utaniet krøbe de Syge, somme til Liljet, somme til hans Grav, hvoraf de som havde Skade, toge Jorden, og reve sig dermed, for at faae deres Sundhed igien, andre toge den med sig bort som en stor Skat og Helligdom. Medens Antiphonia, Ambulate Sancti Dei blev sunget, lagde man ham hen paa det Sted, hvor hans siden blev dyrket paa, og læste derpaa Messe. Hos denne Actu brændte i Choret og alle vegne i Kirken 130 Lys, dette skeede 2 Nætter for Mariæ Magdalena's Messe. Udi en gammel Codex, skreven paa Pergament, som har tilhørt Skalhølt's Dom-Kirke, men nu forvares iblant Assessor Urnas Magnussens Mscrpt. paa Universit. Biblioth. har jeg funden en meget vittig Collect, som er bleven brugt udi de Anniverariis, der bleve holdne hannem til Ære; Begyndelsen lyder saaledes:

Adest festum percelebre, quo effugantur tenebre, mentem lumen irradiat, gens devota tripudiat, Aquilonis jam latera, magno Regi sunt subdita, per Sacramenti foedera, & per Thorlaci merita; hand tilbedes og beskrives i denne Collect saaledes: O Pastor Hyslandie, Doctor veritatis, columnna constantie, candor puritatis, dulcor es mestitiae, & spes desperatis, in caelestis patrie, tu nos pasce pratis
 - - - - Hunc Regula Canonicum, agit & Evangelicum, tandem virum Deificum, auget in Apostolicum. Augustum quem rexit, regula & evexit, pro morum formula. Argumentosa flosculos, apis legit parvisus, de quorum melle populos, dulcorant diffusus, svaves formans modulus, in summi Regis laudibus, quod in Scholis hausit habundius, hoc effudit turbis jocundius - - - -
 Jubar vite luminose, Thorlace presul indite, terre hinc caliginose, infudisti & abdite, Jam vi precis pretiosae, succurres semper subdite. Qui eductam ab errore locasti, vero tramite gentem Christi, pro amore fer opem tibi credite - - - -
 -
 ignea, rite exultam liberans -
 Claruit dum docuit, sacram theoriam, profuit cum praefuit, servans theusebiam. Hand kom siden i stort Udraab for Hellighed og Mirakler, som man tilskrev ham, og hannem til Ære bleve Gaver sendte fra Danmark, Norge, England, Sverrig, Gotland, Skotland, Diken-Deer, Hetland, Færøe, Grønland &c. men særdeles fra Island. 1204. blev til hans Aindelse en Kirke bygt af Balduino i Constantinopel; Man hør altsaa sige, at de 8 Stykker som høre til en Canonisation, hvilkte Dorothaus Ascanius eller D. Matthias Zimmermann opregner in Montibus Pietatis pag. 506. sq. ere ham tilkagde, endskiont hand ikke offentlig af Paven er bleven canoniseret. Hans Navn er ellers i den Islandske Historie bekendt, fordi hand var den første, som 1179. forbad Præsterne at gifte sig. vid. Anng. Crymog. Lib. I. pag. 109. Hand begyndte og først at disputere dem, der vare Leegmænd, Patrocium over Kirkerne, og Indkomme af sammes Gods, hvorover hand, som ventelig, leed megen Modstand, og ey paa alle Steder kunde faae dette sit Tørvhavende i Verk satt.

Foruden det oven anforte, fand og adskilligt findes om ham i Sturlunga Saga P. II. i attar eg-lum C. 34. 36. P. III. Cap. 32. 35.

Helligdom. Naar de havde ont, enten i Dynene, eller anden Steds, strøge de med Hænderne paa Skriinet, og siden paa det Sted de havde Meen paa, i den Tanke, derved at faae deres Helbred, men naar de kunde naae under Skriinet, troede de, at alle deres Synder vare dem forladne.

Ligeledes blev et Kors, som kaldes det røde Kors, uden Tvivl fordi det var anstrøgen med rød Farve, i Kaldadernes, særdeles to Dage efter Kors-Messe om Hosten, allevegne fra flittig besøgt, som en besynderlig Helligdom, og tilforladelig Forsoning for alle Synder, og mange Løfter giorte dertil. (*) Slig Afguds-Dyrkelse kunde denne retsindige Opsyns-Mand ikke ansee uden inderlig Græmmelse, og som hans Hierte brændte i en hellig Nidkierhed over saa grove Overtrædelser mod Guds Bud, saa agtede hand det for en nødvendig Embedes Pligt, at underviise de Bankundige og Modtvillige, hvor haardelig de ved saadan selv udvaldt Dyrkelse fortørnede den Allerseligste, som en vil give sin Ære til nogen anden, eller sin Lov til udskaarne Billeder. Og som hand havde Marsag at frygte for, at endskjønt hand vilde befale Præsterne i sit Stift at viise deres Tilhørere hvor grove slige Afguds-Dyrkelers Afgivelser vare fra Sandhedens Ord, en Deel ikke vilde agte det for nogen Synd, og de fleeste af dem ikke vare i Stand til, grundig at overbevise andre om deres Bildfarelser, saa gjorde hand selv et Udkast, om den Afguds-Dyrkelse, som derved blev dreven, at man tilbad Billeder og Helgene; Dette sendte hand i Aaret 1547. til alle Præster, og befol demnem paa hver Kors-Messe at læse det for deres Meenighed. Jeg har fornøyet mig, at jeg har funden dette vigtige Stykke, og er vis paa, at det ligeledes vil være andre behageligt, at læse det, hvorfor jeg her vil indføre en accurat Oversættelse deraf:

Gisser Kimeresen Superintendent i Skalholtts Stift ønsker enhver af dem som begiærlig læse og høre dette hans Brev

Do 3

Naade

(*) Herr Jon Egilssen beretter i Continuation af Hungerbåla, med hvad Nidkierhed man fra alle Egne søgte hen til dette røde Kors i Kaldadernes, og fortæller tillige, at da man i Aaret 1508, efter Sædvane reyste derhen, 40 til 50 Mand bleve paa en stor Baad, blant hvilke en Præst i Garde paa Alfthenæs Bådvar, siden blev funden død med sin Haand-Bog paa Halsen, og hans Datter med endeel Sølv.

Naade og Fred af GUD Sader ved hans Elskelige Søn vor
 Herre Jesum Christum: Effterdi jeg fuldkommen formær-
 ker, at den Blindhed og Overtro icke endnu saa meget asta-
 ger, som vare skulle, i det det vantundige Folck her i Stiffret
 søger sin Velfærd hos saa unyttige Ting, som et eller andet
 Billede er, særdeles hos det røde Kors, som er her i Kall-
 darnes, ved Løffter og Offringer, og Pilegrims Gang, tvært
 imod Guds Bud, og vore Troes Articler, thi GUD siger saa
 i anden Mose Bogs XX. Capittel: Du skal icke gjøre dig ud-
 skaaret Billede, eller nogen Lignelse effter det, som er i Him-
 len oven til, eller det paa Jorden neder til, eller det som er
 under Jorden. Du skalt icke tilbede dem og icke tiene dem:
 Da man gjør tvært derimod, i det de dyrcke og ære dem,
 og som Apostelen vüidner til de Rommere C. I. forvende den
 uforkrænckelige Guds Herrlighed til forkrænckelige Billeder,
 og dyrcke og tiene Skabningen over Skaberen, hvorfor
 GUD har givet slige Mennesker hen i et forvendt Sind,
 skammelige Begiæringer, og adskillige Udyder, at de faae de-
 res Vildfarelles Løn, og ere skyldige at døe, som gjøre saa-
 danne Ting, tillige med dem, som have samme Sindelav
 med dem, der gjøre slige Ting. Derfor paaminder og ad-
 varer jeg paa Guds Vegne Christne Mennesker, at de alle for
 deres Saligheds og ævige Velfærds skyld aflade og vogte sig
 for saadan unyttig Ting, og vederstyggelig Vantro, som er
 at beviise nogen skabt Ting end siige raadne og forgængelige
 Billeder saadan Ere og Dyrckelse, som vi skulle beviise vor
 Skabere alleene med at hædre og ære ham u. afladelig i hans
 velsignede Søn Jesu Christo.

Af den Aarsag har jeg ladet opskrive og forfatte nogle
 korte Poster, som handle om denne Sag, og befaler under skyl-
 dig Lydighed, at de hver Kors-Messe i den Christelige Mee-
 nighed skal oplæses, paa det man derom kand erlange en sand
 Kundskab, og leedes paa den rette Vey fra slige farlige Af-
 veye,

veye, hvorpaa man alt for lange har ravet som de Vildfarende. Jeg vil ellers gierne i andet meere, som angaaer Christne Menneskers Salighed, være dem nyttig og beviise dem Tieneste effter som GUD giver Krafft til, naar det behov gøres, og befaler Eder alle Herren vor GUD, hand være med sin Hellig Aand, sin Naade, Krafft og Trøst bestandig hos Eder, og give Eder efter dette Liv det ævige Liv Amen. Skrevet paa Skalholt Mandagen effter Hellig Tre Kongers Dag. 1547.

Første Spørsmål:

Maas man ikke taale hellige Mands Billeder i Kirkerne?

R. I anden Mose Bogs XX. Capittel er forbuden, at giøre noget udskaaet Billede eller Afgud, for at dyrke og tilbede dem, thi det er aabenbare Afguderie tvert imod det første Bud, derfor bør de, som dertil bruges, ingenlunde taales. Men det bør man viide, at det i sig selv er tilladt, at have Billeder, saafremt man tager sig vare for den Bildfarelse og Afguds-Dyrkelse, som hidindtil er dreven med Christi og de Helgenes Billeder, om hvilke den gemeene Mand har holden for at de havde nogen guddommelig Magt, i det de beviiste dem guddommelig Hæder og Ære, og saaledes ved at paakalde Helgene bedreve Afguderie.

Andet Spørsmål:

Hvad skal man giøre, saafremt Folket dyrker og hædrer Billeder?

R. Saafremt nogen Steds er et Billede, som den eenfoldige og vantroe Almue løber til, hædrer det, og søger Hielp derhos, da skal den verdslige Dyrighed sammesteds tage det bort, at saadant Afguderie ikke meere maas drives, efter Kong Ezechias Exempel, som tilsidst brød den Raabber Hugorm i Stykker, hvilken Moses gjorde, thi det ugudelige Folk begyndte at beviise den guddommelig Ære og at tilbede den.

Exedie

Tredie Spørsmaal:

Maae man da ikke hædre Billeder?

R. Clemens sagde til vor Herres Broder Jakob: (*) Saa fremt J tilbørlig vil hædre Guds Billede, saa brviiser Belgierninger mod Mennisket, der ere skabte efter Guds Billede, gjører dem Hæder og Ære derudi, at J give de Hungrige Spiise, de Tørstige at drikke, de Nøgne Klæder, de Trængende Tieneste, de Rensende Herberg, og dem deres Nødtørst, som ere i Fængselet. Og viidere siger hand: Hvad er det for en Guds-Dyrkelse, at løbe til Billeder gjorde af Steen og Træ, og til unyttige Lignelser som til en guddommelig Magt, men forlade Mennisket, som i Sandhed er Guds Billede? End viidere siger hand: Hvad kand være meere ugudeligt og utaknemmeligt, end at modtage Belgierninger af Guld og søige Steene og Stofke Tak derfor? Da ingen kommer til Faderen uden ved Christum, saa rove vi Gud Æren, og tillegge den maledede og udskaarne Billeder, ligesom de i nogen Ting kunde hielpe os.

Fierde Spørsmaal:

Men Billeder nævnes jo af Gregorio eenfoldige Folkes Bøger?

R. Vel maae Christne have vor Herres, Jomfru Mariae, Patriarchernes og Apostlernes &c. Billeder, som en Mindelse, thi dertil nytte de, at paaminde os, thi naar vi see paa Korsfets eller Christi Opstandelses Billede, saa falder os strax i Hukommelse Christi Død, der har været os til Frelse, og hans ærefulde Opstandelse. Hvilke Ting det er saa nyttigt som nødvendigt at ihukomme. Paa samme Sted siger Gregorius: Hvad Skriften er for dem, som kand læse, det ere maledede Billeder for de Ularde. Dog er det de Christnes Skyldighed ikke alleene at lære af Billede-Bøger, men særdeles af Guds egen Bog, som er den Hellige Skrift, og den, som vil lære at

fiende

(*) Vid. J. B. Cotelerii Patres Apostolicos ed. Amst. 1724. Tom. I. p. 614. 618.

Kiende Gud, bør ikke allene søge det hos udskaarne og maledede Billeder, men hand bør efter Christi Befaling vandsage Skriften. Men de som ey kunde læse, de bør høre Guds Ord, thi Troen kommer af Prædiken.

Semte Spørsmaal:

Hvad skal man da holde af hellige Menniskers Reliquier?

R. De Helliges Legemer ere Guds Bolig og den Hellig Lands Herberg, hvorfor og deres Been i Begyndelsen bleve samlede og forvarede af gode Folk til en Erindring; Men deraf blev siden giort en Ban og Overtroe, hvilket var Aarsag til skammelige og vederstyggelige Bedragerier og Digt for Bindings Skyld, i det man fremlagde et hvert Been til at hædre det som Hellige Mænds Been; thi Præsternes Gierighed har ikke allene søgt en Binding af Stok og Steene, men de have og af døde Mænds Been giort et Næedskab til deres Koverie, hvorfor det at optage de hellige Mænds Been (som de kalde det) er intet andet end de Romerske Biskopers aabenbare Sviig, og mangen eens Legeme er her paa Jorden hædret, hvis Siel ligger i Helvede. Derom have vi et Exempel paa den Koverer, der blev dyrket som en Martyr, hvis Altere den hellige Martinus nedbrød, som vi kand læse i hans Levnets Beskrivelse. (*)

Siette Spørsmaal:

Hvilke ere de Helgenes rette Reliquier?

R. Alt vi efterfølge deres Tro, Kierlighed, Bestandighed, Taalmodighed, og sette os dem for til et Exempel, at ligesom de ved Guds

(*) Conf. Sulpicii Severi Opera ed. Joh. Clerico, Lips. 1709. 8. p. 320. sqq. & Fortunati Vitam Sancti Martini Turonensis cit. á. b. J. A. Fabricio in Bibl. Latina medii ævi T. II. p. 539. sq. add. T. V. p. 109. sq. Denne Passage fortæner og sit Sted i Eusebii Romani eller Pere Mabilions Skrift de cultu Sanctorum ignotorum, som hand sine Brødre i den Romerske Catholske Kirke til liben Vre har udgivet.

Guds Naade oprigtig troede paa Christum, elskede deres Næste med en brændendes Kierlighed, stode faste i Troen og Troens Bekjendelse, og taalmodig taalede Døden for Christi Skyld, og ere bleven deelagtige i Guds Rige, saa skulle og vi ved slige Exempler opmuntrede bede Guds ydmygelig, at skienke os, som endnu struide i denne Verden, saadan Tro, Kierlighed, Bestandighed og Taalmodighed, og at hand ved sin Naade vil bevare os, at somde ere paa et u-omskifteligt Sted, vi og tilsidst, naar vi skulle døe, maae efterfølge vores Brødre Amen.

Da Herr Gisser Einersen u-agtet denne sin Narvaagenhed og velmeente Underviisning ey kunde faae denne Van og Overtroe udreven af Almuens Hjerter, var hand dog bemøyet, at faae de udvortes Forhindringer affskaffede og udryddede, ved hvilke de bleve bestyrkede i deres onde Vane, og da det er at slutte, at den verdslige Dyrighed ey vilde giøre den Assistance, som hand ønskede, saa lagde hand selv Haanden paa Barket. Hand begav sig nemlig i Aaret 1548. til Kaldadernes, og nedbrød det forømmeldte røde Kors, og lod det sette i Choret i Kirken, hvor det stod indtil Herr Gisle Jonssen blev Biskop, som for at borttage al den Forargelse, man endog den Tiid drev derhos, lod det bringe til Skalholt, der hugge i Stykker og opbrænde. Endog da skal nogle af de Gamle have opsøgt Spaanene og Asken af dette Kors, og forvaret samme i deres Torklæder, som en hellig og rar Ting. Paa denne Rejse, som Herr Gisser Einersen havde foretaget sig, blev hand syg, hvilket de, der endnu holdt fast ved Pavedømmet, ansaae som et Bidnesbyrd paa Guds Brede over den Sierning hand havde gjort; Da hand nu kom tilbage til Skalholt, beredde hand sig meget christelig mod Døden, annammede kort for sit Endeligt siddendes paa en Stol med stor Andagt det hellige Alterens Sacramente, og opgav sin Aand i Fasten 1548. udi sin Alders 33de Aar.

§. 18.

Denne Død maatte nødvendig være smertelig for de faa, der elskede Sandhed, thi de tabte udi hannem en trofast Forsvars-Mand, og en

en rebelig Biskop, der ikke sparede nogen Møye, at faae den Lutheriske Religion forfremmet, hvorfor ikke allene de, som havde een Religion med ham, som Doctor Palladius i St. Peders Stiib og Arngrimus Jonæ in Crymogæa L. III. p. 127. maatte give ham det Vidnesbyrd, at hand var et oprigtigt Sandheds Vidne, men og hans egne Modstandere maatte tilstaae, at hand var en stor Elskere af Guds Ord. Jeg har et Vers i MSS. gjort Biskop Dgmund til Gæve og fuldt af hans Berømmelser, derudi heeder det om Herr Gisser:

Fyrdar nefna Gizur þann Einarsson at audnu fannan
 Ærligann feigum vær þennan Mann Blidur og vitur at boka kannan
 Brognum likar vel vid hann.

Gissur þesse er gæten næsta	Gumna sveit at firra Naud
Elfkar hann iafnan Ordit hæsta	En acktar minna vm Veralldar aud
Get ek þat væra Gæfu stæsta	At geyma þui sem Drotten baud.
Af fier bidur hann alla læra	Ok' eggjar oss æ gæf ku hot
Lyder skulu med Lyfting næra	Litelætes alla bot
Hogværi med Hreyfti at færa	En hvergi þydaft verken liot.

i. e.

Man agter denne Gisser Einersen lykkelig og ærværdig, Hand er mild og har samlet sig Wiisdom af Bøgers Læsning, hvorfor hand og behager Folket. Hand bærer megen Omsorg for, at hielpe Folket af deres Nød. Guds Ord elsker hand bestandig, og skiotter lidet om Verdens Riigdom. Det er jo og den ypperste Ting, at i-agttage det som GUD har befalet. Hand beder alle, at følge hans Exempel, formaner os til Ydmynghed, og at Folket skal legge Bind paa med Oprigtighed at øve slige gode Gierninger, som flyde af en uskromtet Troe og ey at have Saraifund med onde Gierninger.

Efter menniskelig Anseende vilde Reformationen have havt snarere Fremgang i Skalhøls Stift, saafremt det havde behaget GUD, at

Pp 2

lade

lade hafiem leve længer, thi endskjønt hand forkyndede en Lærdom, som af den største Deel blev imod sagt, saa vare dog nogle, som med Glæde søgte at udføre de Anstalter, hvilke hand søyede Guds Meenigheder til beste, som Herr Gisle Jonssen Præst i Selerdal, Herr Biørn Olaffen i Hrøna, Hr. Jon Biarnesen paa Bredebolstad, Hr. Morten Einersen paa Stabestad og hans Broder Peter Einersen, som saavel havde været i Tydskland som Dannemark, og var paa Keynestad Kloster. I det mindste udbrød det ikke i hans Tiid til aabenbare Fiendtligheder, og hand havde saaledes satt sig i Autoritæt hos den modige Biskop Jon Arason, at hand, saa længe Hr. Gisser levede, ey torde begynde noget i Skalholtts Stift til Sandhedens Undertrykkelse, men langt meere tilbød ham Fred, hvilket sees af en Erklæring, som bemeldte Biskop Jon Arason udgav i Løgmannshliid i Vefsiord. Mandagen Infra Octavas Ascensionis 1542. saaledes lydende:

Vi Jon med Guds Naade Biskop paa Holum giøre gode Mænd vitterligt, at vi have skiffet broderlig Kierlighed og ubrødelig Venskab og Troskab med den hederlige Herre, Herr Gisser Einersen, Skalholt Dom Kirkes Overmand, saaledes, at den eene skal styrcke den anden med Magt Manstab og Formue, saavitt det kand være uden vores Skade. Skulle noget falskt Rygte bæres fra den eene til den anden, ville vi det ick troe, førend det tilforn er bleven af fornustige Mænd undersøgt. Denne vores forpligt skal ey brydes af os, saalænge den bliver holden af forbenefnte Hr. Gisser. 2c. 2c. Til Stadfastelse herpaa sette vi vores Secretum for dette Brev som blev skreven i Løgmannshliid i Vefsiord. Mandagen Infra Octavas Ascensionis. 1542.

Men hvorledes denne Scene efter hans Afgang er bleven forandret, derom skal til en anden Tiid meere worde anført.

§. 19.

Om Hr. Gisser Einersen har ladet noget Skrift i Trykken udgaae, derom kand intet viidere meldes, end at hand efter adskillige Islandske

landſke Skribenteres Beretning ſkal have overſatt Lutheri lille Catechiſmum, og ladet den trykke, hvorvel andre, ſom mig synes, med bedre Grund tilegne ſammes Overſettelse Hr. Odder Gottſkalkſen. Men at hand har overſatt adskillige Bibeliſke Boger, endſkiønt de ikke er kommen for Lyſet, derom kand med meere Viſhed noget meldes. Man viiſer paa Univerſitets Bibliotheket her i Kiøbenhavn iblant Hr. Aſſeffor Arnas Magnuſſens efterladte MSter Jeſus Sirach ſkreven paa Pergament, der er Hr. Giſſer Einersens Arbejde. Jeg har confereret den med de ældſte Editioner man haver af denne Bog i det Iſlandſke Sprog, ſom en Edition trykt paa Holum 1580. 8. der ſiges at være Hr. Biſkop Giſle Jonſſens, og med Hr. Biſkop Gudbrand Thorlackſens Bibel af 1584. Fol. og finder at den i Overſettelsen differerer fra dem. Imidlertid er den ſal. Lutheri Bibel derved noye bleven brugt, og viiger den fra Verſione vulgata. Cap. V. 5. XVI. 14. 2c. ligesom Lutherus.

I ſamme Bind ere og paa Pergament ſkrevne Proverbia Salomonis overſatte paa Iſlandſk, der ligeledes tilſkrives Hr. Giſſer Einerssen og med liden Forandring uden Tvivl efter Hr. Gudbrand Thorlackſens Gottſindende er den ſamme Verſion ſom 1580. 8. blev trykt paa Holum, hvorom lidet meere findes Tom. VIII. Bibl. Dan. p. 49. ſq. dog findes ikke i MStet de notæ marginales, ſom ere i den trykte. Det er uden Tvivl ſkeet ved Skriverens Forſeelse, at over Fortalen ſtaaer: Her begynder den S. Hieronymi Fortale over Proverbia Salomonis, da ſamme dog er Lutheri.

Endelig er og en Overſettelse af Jobs Bog med ſamme Haand ſkreven i dette Bind, ſom ikke kommer overeens med Hr. Gudbrand Thorlackſens Bibel, men dog er indrettet efter Lutheri og ikke Verſ. Vulgata, ſom ſees af C. V. I. hvor det heder i Vulgata: Voca ergo ſi eſt qvi tibi respondeat & ad aliquem ſanctorum convertere. Derimod har denne ligesom Lutherus.

Nefn þu mier eirnn þad gilldur þu finnur ecke neirn. Sia þig umkring vti eins huorium Stad epter nockurs hattar heilogum.

C. XXIX. 18. Læses i vulgata: Sicut palma multiplicabo dies, hvori den har efterfuldt Vers. LXX. men denne Islandsk følger Lutheri: og giør mijna Daga marga sem Sand.

Alt ellers een af de første Editt. Lutheri hos denne Oversættelse har været ved Haanden, fand sees af C. XXXIX. 13. som derefter er saaledes verteret:

Paa-Fuglsinnar Fiadrer eru fegur enn það Strutz-Fuglsins Fiadrer eru og vangn. Som og Lutherus har givet det i de første Editt. die Pfedern des Strausen sind schöner denn die Flügel und Fittig des Storchs, hvilken Version approberes af D. Bernhardi in Mayeri hist. vers. Luth. p. 31. add. Kraft in Emend. V. L. p. 22.

Da jeg staaer i de Tanker at denne Oversættelse maae høre Hr. Gisser Einersens til, saa har jeg ikke kundet forbigaae at anføre dette, og tillige at giøre et lidet Additament til den Islandsk Bibel-Historie.

